

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

**Ηθική, Μεταφυσική, Φιλοσοφία της φύσης στους πελοποννήσιους
φιλοσόφους της αρχαίας και ρωμαϊκής περιόδου**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

Κυριακής Κούγια

Διπλωματούχου Τμήματος Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού και
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (2006)

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Γεώργιος Στείρης

(επίκουρος καθηγητής)

Συνεπιβλέποντες Καθηγτές: κ. Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου

(καθηγήτρια)

κ. Βασίλειος Κωνσταντινόπουλος

(αναπληρωτής καθηγητής)

Καλαμάτα, Σεπτέμβριος 2014

Στους γονείς μου και την αδερφή μου

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου πρωτίστως στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Στείρη, ο οποίος τόσο με την ουσιαστική καθοδήγησή του όσο και με την κατανόησή του στις όποιες ανησυχίες και ανασφάλειές μου καθόλη τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας εργασίας μου, συνέτεινε σημαντικά στην ολοκλήρωσή της.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου, καθέναν ξεχωριστά, για όλα όσα μου πρόσφεραν σε αυτή εδώ τη μοναδική εμπειρία, σε αυτό το ταξίδι γνώσης και συνάμα αυτογνωσίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, στην οποία αφιερώνεται και η παρούσα εργασία, για όλες εκείνες τις στιγμές που στέκεται δίπλα μου αρωγός και συμπαραστάτης σε κάθε εγχείρημά μου υπομένοντας τα άγχη, τις ανησυχίες και τις αδυναμίες μου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα.....	4
1. Περίανδρος ο Κορίνθιος.....	7
2. Χίλων Δαμαγήτου Λακεδαιμόνιος.....	17
3. Πελοποννήσιοι Πυθαγόρειοι & Πυθαγόρειες.....	26
4. Ιππίας ο Ηλείος.....	35
5. Ξενιάδης ο Κορίνθιος.....	51
6. Λασθένεια η Μαντινική & Αξιοθέα η Φλιάσια.....	53
7. Φαίδων ο Ηλείος.....	55
8. Ασκληπιάδης ο Φλιάσιος.....	58
9. Αλεξίνος ο Ηλείος.....	59
10. Πύρρων ο Ηλείος.....	63
11. Τίμων ο Φλιάσιος.....	69
12. Δημήτριος ο Τροιζήνιος.....	79
13. Δημήτριος ο Λάκων.....	80
14. Κερκίδας ο Μεγαλοπολίτης.....	82
15. Αρποκρατίων ο Αργεΐος.....	95
Συμπεράσματα.....	99
Βιβλιογραφία.....	102

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρώτη ερευνητική προσέγγιση στη φιλοσοφική σκέψη της αρχαίας και ρωμαϊκής περιόδου, όπως αυτή διαμορφώθηκε την εποχή εκείνη στην ευρύτερη περιοχή της Πελοποννήσου. Η παρούσα λοιπόν εργασία προσπαθεί να μας φέρει σε επαφή με την φιλοσοφία όπως αυτή διαμορφώθηκε από τους πελοποννήσιους φιλοσόφους κατά την αρχαία και ρωμαϊκή περίοδο μέσα από τις πηγές, είτε άμεσες, δηλαδή από τα ίδια τα συγγράμματά τους, είτε έμμεσες, από τα συγγράμματα και τις μαρτυρίες άλλων φιλοσόφων. Αν όμως αναλογιστούμε πως ολόκληρη σχεδόν η προσωκρατική φιλοσοφία χάθηκε εκτός λίγων αποσπασμάτων, το εγχείρημα μοιάζει αρκετά τολμηρό και επικίνδυνο.

Η εργασία διαρθρώνεται με άξονα τη φιλοσοφική σκέψη και συνακόλουθα τη φιλοσοφική σχολή που ο κάθε φιλόσοφος υπηρέτησε, χωρίς ωστόσο να τηρείται απόλυτη χρονολογική σειρά. Κάθε κεφάλαιο αφιερώνεται σε καθέναν φιλόσοφο χωριστά παρουσιάζοντας μέσα από τις μαρτυρίες των αρχαίων κειμένων την προσωπικότητα, τη ζωή καθώς και το φιλοσοφικό του στοχασμό. Σε πολλές ωστόσο περιπτώσεις αυτό κατέστη δύσκολο, αφού πολλοί από αυτούς δεν άφησαν κάποιο συγκεκριμένο έργο που να μνημονεύει τις φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις αλλά και άλλοι στοχαστές δεν κατάφεραν έως σήμερα να φωτίσουν ιδιαίτερα και ολόπλευρα το φιλοσοφικό στοχασμό των πελοποννήσιων αυτών φιλοσόφων.

Πότε όμως εμφανίζεται η φιλοσοφία στον ελλαδικό χώρο και δη στην περιοχή της Πελοποννήσου;

Ο Πλάτων στον *Πρωταγόρα* θα πει πως παλιότερα οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν από τη στιγμή που κατάλαβαν τι σημαίνει το να εκφράζεσαι με τον λακωνικό τρόπο, «τὸ λακωνίζεῖν πολὺ μᾶλλον ἔστιν φιλοσοφεῖν».¹ Τον 7^ο/6^ο αιώνα π.Χ. εμφανίζονται λοιπόν ταυτόχρονα σε διάφορα μέρη σε όλη την Ελλάδα οι Επτά Σοφοί. Μεταξύ αυτών και οι Πελοποννήσιοι, Περίανδρος ο Κορίνθιος και Χίλων Δαμαγήτου ο Λακεδαιμόνιος. Με τις βραχυλογικές φράσεις που διατυπώνουν περί διαφόρων ηθικο-κοινωνικο-πολιτικών περιστάσεων προτείνουν μια ηθικο-κοινωνικο-πολιτική συμπεριφορά. Αν και δεν μπόρεσαν να σταθούν στο ίδιο επίπεδο με αυτό της

---

¹ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 342e.

ηθικής και κοινωνικής φιλοσοφίας, αφού αποτελούν γενικεύσεις, δεν ακολουθούν πιστά κάποια φιλοσοφική μέθοδο,² αποτέλεσαν ωστόσο την απαρχή της φιλοσοφικής σκέψης, δίνοντας ώθηση στη γενικότερη ανάπτυξη του φιλοσοφικού στοχασμού μέσα από την αδιαμφισβήτητη πρακτική τους αξία και το βάθος του λόγου τους.³

Αυτή η σοφία λίγο αργότερα κατά τον 6 αι. π.Χ. θα εξελιχθεί σε φιλοσοφία όταν στο προσκήνιο θα εμφανιστεί ο Θαλής πρώτα και εν συνεχεία ο Πυθαγόρας, μια μορφή που θα διατηρήσει το μύθο γύρω της. Ο ίδιος ο Πυθαγόρας είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο φιλόσοφος και κατ' επέκταση τη φιλοσοφία. Με τον Πυθαγόρα η φιλοσοφία αλλάζει προσανατολισμό και πλέον συλλαμβάνεται πέρα από το πλαίσιο της θεωρίας ως τρόπος ζωής. Σε αυτό άλλωστε μυεί την κοινότητα των Πυθαγορείων με τη μυστική διδασκαλία του. Κοντά στον Πυθαγόρα θα βρεθούν αρκετοί Πελοποννήσιοι και Πελοποννήσιες, όπως η Βοιώ, η Βαβέλυκα, ο Ιππομέδων, ο Τιμοσθένης, ο Ευέλθων, ο Θρασύδαμος, ο Κρίτων, ο Πολύκτωρ και ο Ποσίδης από το Άργος· η Τιμύχα, η Χειλωνίς, η Κρατησίκλεια, η Κλεαίχμα, η Θεάδουσα, ο Αυτοχαρίδας, ο Κλεάνωρ και ο Ευρυκράτης από τη Λακεδαίμονα· η Λασθένεια η Αρκάδισσα και η Διοτίμα η Μαντινική· η Εχεκράτεια, ο Πολύμναστος, ο Φάντων, ο Εχεκράτης και ο Διοκλής από την Φλιούντα· ο Πολιάδης, ο Δήμων, ο Στράτιος και ο Σωσθένης από την Σικυώνα και ο Χρύσιππος από την Κόρινθο.⁴

Και τον 5^ο αι. οι κοινωνικές συνθήκες και η έντονη κρίση των αξιών θα αλλάξει και πάλι την πορεία της φιλοσοφίας. Τότε θα εμφανιστούν οι ευρυμαθείς δάσκαλοι με τα ποικίλα φιλοσοφικά ενδιαφέροντα, οι λεγόμενοι Σοφιστές. Ανάμεσα στους πιο δημοφιλείς συγκαταλέγεται και ο Ιππίας ο Ηλείος. Μέχρι την εμφάνιση του Σωκράτη, η οποία αποτελεί σημαντικό ορόσημο στην ελληνική σκέψη και φιλοσοφία, οι Προσωκρατικοί, όπως συνηθίζεται να αποκαλούνται οι διανοητές πριν τον Σωκράτη, ασχολήθηκαν με ζητήματα που σχετίζονταν με τον κόσμο, τη φύση και την ηθική. Χρειάζεται εδώ να σημειωθεί πως ο όρος Προσωκρατικοί⁵ δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται με την αυστηρή του έννοια, όταν σε αυτούς συγκαταλέγονται και

---

² Βουδούρης 1982:27-28.

³ Κωσταράς 2001:179.

⁴ Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, 267.

⁵ Κύρκος 2007:10-12,
Long 2005:42-49.

φιλόσοφοι που ο βίος τους φαίνεται να «εμπλέκεται» στο βίο του Σωκράτη. Την περίοδο αυτή εμφανίζεται και ο Ξενιάδης ο φιλόσοφος από την Κόρινθο.

Μετά τον θάνατο του μεγάλου Σωκράτη (5^{ος} -4^{ος} αι. π.Χ), οι μαθητές του, που χαρακτηρίζονταν για την ανομοιογένειά τους, αφού κάποιιοι ήταν Αθηναίοι, ενώ κάποιοι είχαν καταφτάσει στην κοσμοπολίτικη Αθήνα από άλλες περιοχές της Ελλάδος, άλλοι ήταν απλοί καθημερινοί πολίτες και άλλοι γόνιοι αριστοκρατικών γενεών, προσπάθησαν να συνεχίσουν το έργο του μεγάλου δασκάλου τους.⁶ Ο σπουδαίος Πλάτωνας δημιούργησε τη γνωστή Ακαδημία στην οποία θα φοιτήσουν, μεταξύ άλλων πολλών, η Λασθένεια η Μαντινική και η Αξιοθέα η Φλιάσια. Εκτός όμως από τον Πλάτωνα και άλλοι μαθητές του προσπάθησαν να δημιουργήσουν τις δικές τους φιλοσοφικές σχολές, ανάμεσα σε αυτούς, ο Φαίδων από την Ηλεία που δημιούργησε την Ηλιακή σχολή, η οποία αργότερα θα μετονομαστεί σε Ερετρική, όταν η έδρα από την Ήλιδα θα μεταφερθεί στην Ερέτρια, αλλά και ο Ευκλείδης από τα Μέγαρα, ο ιδρυτής της Μεγαρικής σχολής. Στις δύο αυτές σχολές θα συναντήσουμε τους Πελοποννήσιους, Αλεξίνο τον Ηλείο, φιλόσοφο της Μεγαρικής σχολής, αλλά και τον Ασκληπιάδη τον Φλιάσιο, φιλόσοφο της Ηλιο-ερετρικής σχολής.

Αργότερα κατά την ελληνιστική περίοδο, από το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) έως το τέλος της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας (τέλη 1^{ου} αι. π.Χ) θα συναντήσουμε τον Πύρρωνα τον Ηλείο, τον πρώτο καθαυτό σκεπτικό φιλόσοφο αλλά και τον μαθητή του Τίμωνα τον Φλιάσιο, ο οποίος επιφορτίστηκε να διαδώσει τις ιδέες του δασκάλου του, αφού ο Πύρρων «ουδέν γραφή απέλιπεν»⁷. Καθώς και τον Δημήτριο τον Τροιζήνιο, ποιητή και φιλόσοφο, τον Δημήτριο τον Λάκωνα, επικούρειο φιλόσοφο και τον Κερκίδα τον Μεγαλοπολίτη, φιλόσοφο και ιαμβογράφο ποιητή.

Και κατά τα τη διάρκεια των αυτοκρατορικών χρόνων (1^{ος} αι. π.Χ. έως και τον 3^ο αι. μ.Χ.) η φιλοσοφία ανθεί. Την περίοδο αυτή το ενδιαφέρον στρέφεται προς τα πίσω, στις ιδέες του Πυθαγόρα και του Πλάτωνα, και η ερμηνεία των ιδεών τους φαίνεται να αποκτά πλέον συστηματικό τρόπο. Την περίοδο αυτή θα συναντήσουμε τον Αρποκρατίωνα τον Αργείο, μαθητή του Αττικού και φιλοσόφο της μέσης πλατωνικής φιλοσοφίας.

---

⁶ Κάλφας 2013:158-160.

⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων*, 9, 102.

1. Περίανδρος ο Κορίνθιος

Ο Περίανδρος ο Κορίνθιος (περ. 627π.Χ.-585π.Χ) ήταν τύραννος της Κορίνθου και ένας από τους Επτά σοφούς της αρχαιότητας.⁸

Ο Περίανδρος, «Κυψέλου παῖς»,⁹ που παρέλαβε τη διακυβέρνηση της Κορίνθου από τον πατέρα του φαίνεται πως μετέβαλλε την θέση της πόλης του οδηγώντας τη σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα ευμάρειας. Κατά το πρώτο μισό του 6^{ου} αι., την εποχή που ο Περίανδρος «ἐτυράννευε»,¹⁰ η Κόρινθος φέρεται ως η ελληνική πόλη με τη μεγαλύτερη αφθονία αγαθών, παρόλο που κατά τη διάρκεια της τυραννίας του ο Περίανδρος αποδείχθηκε πιο «τυραννικός» από τον πατέρα του.¹¹ Όπως μας πληροφορεί ο Διογένης Λαέρτιος ήταν ο πρώτος που περιστοιχίστηκε από μία φρουρά «δορυφόρων» αλλά και ο πρώτος που την εξουσία «εἰς τυραννίδα μετέστησε». Επίσης, όπως φαίνεται από τις μαρτυρίες του Έφορου και του Αριστοτέλη που παραθέτει στη συνέχεια, δεν άφηνε να ζει στην πόλη, όποιος ήθελε.¹² Κατά τα σαράντα χρόνια της τυραννίας του¹³ λέγεται πως ο Περίανδρος πήρε αρκετά μέτρα, όπως μέτρα περιορισμού των δαπανών κατά των πλουσίων, προχωρώντας ακόμα και σε κατασχέσεις.¹⁴ Επίσης λέγεται πως ήθελε να διανοίξει και διώρυγα στον Ισθμό.¹⁵

Όμως αυτή η ισχύς της Κορίνθου δεν θα κρατούσε για πολύ! Άλλωστε σύμφωνα με την παράδοση το μαντείο των Δελφών φαίνεται πως είχε προβλέψει στον ίδιο τον Κύψελο πως ο ίδιος και τα παιδιά του επρόκειτο μόνο να βασιλέψουν.¹⁶ Ο Κύψελος σύμφωνα πάλι με την παράδοση φαίνεται πως διατηρούσε ισχυρούς δεσμούς με το μαντείο, αφού φέρεται να κατασκεύασε ολόκληρο οικοδόμημα εκεί ως προσφορά στον

---

⁸ Mosse 2005:197-198,

Κωσταράς 2001:179,

Βουδούρης 1982: 27-29.

⁹ Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*, 1, 23.

¹⁰ Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*, 1, 23.

¹¹ Mosse 2005:197.

¹² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 98.

¹³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 98.

¹⁴ Mosse 2005:197.

¹⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 99.

¹⁶ Mosse 2005:197.

θεό που τον έσωσε από εκείνους που είχαν σταλεί για να τον σκοτώσουν όταν ακόμη ήταν βρέφος.¹⁷

Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων*, ο Περίανδρος παντρεύτηκε τη Λυσίδη, Μέλισσα όπως ο ίδιος την αποκαλούσε. Η Μέλισσα ήταν κόρη του Προκλή, του τυράννου της Επιδαύρου και της Ερισθενείας, της κόρης του Αριστοκράτη και αδερφής του Αριστόδημου, οι οποίοι κυριάρχησαν σε ολόκληρη την Αρκαδία, όπως λέει ο Ηρακλείδης από τον Πόντο στο βιβλίο του *Περί αρχής*.¹⁸ Ο Περίανδρος, όπως αναφέρει ο Πυθαίветος στο τρίτο βιβλίο του *Περί Αιγίνης*, τη μαρτυρία του οποίου μας παραδίδει ο Αθήναιος στους *Δειπνοσοφισταί*, όταν την είδε ντυμένη με πελοποννησιακό τρόπο, την ερωτεύτηκε και την παντρεύτηκε:

«Πυθαίветος δ' ἐν τρίτῳ περὶ Αἰγίνης Περίανδρόν φησιν ἐξ Ἐπιδαύρου τὴν Προκλέους θυγατέρα Μέλισσαν ἰδόντα Πελοποννησιακῶς ἡσθημένην (ἀναμπέχονος γὰρ καὶ μονοχίτων ἦν καὶ ὀνοχόει τοῖς ἐργαζομένοις) ἐρασθέντα γῆμαι».¹⁹

Με τη Λυσίδη απέκτησαν και δύο παιδιά, τον Κύψελο και τον Λυκόφρονα. Για αυτούς λέγεται πως ο νεότερος ήταν ο συνετός ενώ ο μεγαλύτερος ο άμυαλος. Αλλά και ο ίδιος ο Περίανδρος φαίνεται πως ήταν ιδιαίτερα οξύθυμος καθώς, κάποτε επειδή πίστεψε τις συκοφαντίες των παλλακίδων χτύπησε τη Λυσίδη, ενώ ήταν έγκυος, και τη σκότωσε, ενώ ύστερα έκαψε ζωντανές και τις παλλακίδες. Αλλά και τον γιο του τον Λυκόφρονα, που ήταν λυπημένος για τη μητέρα του, τον εξόρισε στην Κέρκυρα. Όταν πια είχε γεράσει, τον κάλεσε για να αναλάβει την τυραννίδα· τον πρόλαβαν όμως οι Κερκυραίοι και τον σκότωσαν. Οργισμένος τότε έστειλε τα παιδιά τους στον Αλυάττη για να τα ευνουχίσει. Όταν όμως το πλοίο έφτασε στη Σάμο, κατέφυγαν ως ικέτες στην Ήρα και έτσι σώθηκαν από τους Σαμίους.²⁰

Σχετικά όμως με τον Περίανδρο παραδίδονται και κάποιες άλλες μαρτυρίες που παρουσιάζουν τον άλλοκοτο χαρακτήρα του. Ο Αρίστιππος, όπως αναφέρει ο Διογένης Λαέρτιος, στο έργο του *Περί παλαιάς τρυφής* λέγει για αυτόν τα εξής: ότι δηλαδή η μητέρα του, η Κράτεια, τον ερωτεύτηκε και διατηρούσε κρυφή ερωτική σχέση μαζί του,

¹⁷ Πλούταρχος, *Των επτά σοφών συμπόσιον*, 164Α.

¹⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 94.

¹⁹ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 13, 56.

²⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 94-95.

κάτι που και ο ίδιος χαιρόταν πολύ. Όταν όμως αυτό αποκαλύφθηκε, ο Περίανδρος έγινε ιδιαίτερα δύστροπος με όλους. Ο Έφορος πάλι λέγει ότι κάποτε έταξε, αν νικούσε στην Ολυμπία με το τέθριππο, να αφιερώσει στο θεό έναν χρυσό ανδριάντα. Μόλις όμως νίκησε και μη έχοντας το χρυσάφι, όταν βρέθηκε σε μια τοπική γιορτή και είδε τις γυναίκες στολισμένες, τους πήρε όλα τους τα στολίδια, κι έτσι πραγματοποίησε το αφιέρωμα.²¹

Ο Περίανδρος λέγεται πως πέθανε εξαιτίας της μεγάλης του λύπης, σε ηλικία περίπου ογδόντα ετών. Ο Σωσικράτης προσδιορίζει πως πέθανε σαρανταένα χρόνια πριν από τον Κροίσο, πριν την τεσσαρακοστή ένατη Ολυμπιάδα.²² Μάλιστα, όπως παραθέτει ο Διογένης Λαέρτιος, κάποιοι αναφέρουν πως, «επειδή δεν ήθελε να γίνει γνωστός ο τάφος του, μηχανεύθηκε το εξής: Έδειξε έναν δρόμο σε δύο νεαρούς και τους διέταξε, να παν εκεί τη νύχτα και να σκοτώσουν τον πρώτο που θα συναντήσουν και να τον θάψουν· έπειτα άλλους τέσσερις να βγουν εναντίον των πρώτων, να τους σκοτώσουν και να τους θάψουν· και ύστερα άλλους, περισσότερους, να βγουν εναντίον των τελευταίων. Έχοντάς τα οργανώσει έτσι, πήγε και συνάντησε ο ίδιος τους πρώτους, οι οποίοι και τον σκότωσαν. Οι Κορίνθιοι έγραψαν πάνω σε ένα κενοτάφιο το ακόλουθο επίγραμμα»²³:

«πλούτου καὶ σοφίης πρύτανιν πατρὶς ἦδε Κόρινθος
κόλποις ἀγχιάλοις γῆ Περίανδρον ἔχει.»²⁴

«ἔστι καὶ ἡμῶν·

μή ποτε λυπήση σε τὸ μή σε τυχεῖν τινος· ἀλλὰ
τέρπεο πᾶσιν ὁμῶς οἷσι δίδωσι θεός.
καὶ γὰρ ἄθυμῆσας ὁ σοφὸς Περίανδρος ἀπέσβη
οὔνεκεν οὐκ ἔτυχεν πρῆξιος ἧς ἔθελεν.»²⁵

Σύμφωνα με τις παρακάτω μαρτυρίες ο Περίανδρος, ο τύραννος της Κορίνθου, συγκαταλέγεται στους Επτά που ξεχώρισαν για τη σοφία τους:

«Σοφοὶ δὲ ἐνομίζοντο οἶδε· Θαλῆς, Σόλων, Περίανδρος, Κλεόβουλος, Χείλων, Βίας, Πιττακός».²⁶

²¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 96.

²² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 95-96.

²³ Λυπουρλής 2004:143.

²⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 97.

²⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 97.

²⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 13.

«Δικαίταρχος δὲ τέσσαρας ὁμολογημένους ἡμῖν παραδίδωσι, Θαλήν, Βίαντα, Πιττακόν, Σόλωνα. ἄλλους δὲ ὀνομάζει ἕξ, ὧν ἐκλέξασθαι τρεῖς, Ἄριστόδημον, Πάμφυλον, Χίλωνα Λακεδαιμόνιον, Κλεόβουλον, Ἀνάχαρσιν, Περίανδρον».²⁷

«Ἐρμιππος δ' ἐν τῷ Περὶ τῶν σοφῶν ἑπτακαίδεκά φησιν, ὧν τοὺς ἑπτὰ ἄλλους ἄλλως αἰρεῖσθαι· εἶναι δὲ Σόλωνα, Θαλήν, Πιττακόν, Βίαντα, Χίλωνα, <Μύσωνα,> Κλεόβουλον, Περίανδρον, Ἀνάχαρσιν, Ἀκουσίλαον, Ἐπιμενίδην, Λεώφαντον, Φερεκύδην, Ἄριστόδημον, Πυθαγόραν, Λᾶσον Χαρμαντίδου ἢ Σισυμβρίνου, ἢ ὡς Ἄριστόξενος Χαβρίνου, Ἐρμιονέα, Ἀναξαγόραν».²⁸

«Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος, ὃν ἕβδομον ἐν τοῖς σοφοῖς καταριθμοῦσιν ἔνιοι τῶν οὐ προσιεμένων τὸν Περίανδρον. ἐδόκει δὲ τις εἶναι θεοφιλῆς καὶ σοφὸς περὶ τὰ θεῖα τὴν ἐνθουσιαστικὴν καὶ τελεστικὴν σοφίαν».²⁹

«τὸν δὲ ἕβδομον οἱ μὲν Περίανδρον εἶναι λέγουσιν τὸν Κροίνθιον, οἱ δὲ Ἀνάχαρσιν τὸν Σκύθην, οἱ δὲ Ἐπιμενίδην τὸν Κρήτα· ([ὃν Ἑλληνικὸν οἶδε προφήτην,] οὗ μέμνηται ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ).³⁰

«Ἰππόβοτος δὲ ἐν τῇ τῶν φιλοσόφων ἀναγραφῇ Ὀρφέα, Λίνον, Σόλωνα, Περίανδρον, Ἀνάχαρσιν, Κλεόβουλον, Μύσωνα, Θαλήν, Βίαντα, Πιττακόν, Ἐπίχαρμον, Πυθαγόραν».³¹

Μάλιστα παραδίδονται καὶ δύο ἐπιγράμματα, τοῦ Αντίπατροῦ Σιδωνίου καὶ τοῦ Ιουλιανοῦ Καίσαρος τοῦ Παραβάτου ἀντίστοιχα, ποὺ ἀναφέρονται στους ἐπτὰ σοφοὺς καὶ συγκαταλέγουν ἀνάμεσα στους ἄλλους καὶ τὸν Περίανδρο:

«Ἐπτὰ σοφῶν, Κλεόβουλε, σὲ μὲν τεκνώσατο Λίνδος· φατὶ δὲ Σισυφία χθὼν Περίανδρον ἔχειν· Πιττακὸν ἅ Μιτυλᾶνα· Βίαντα δὲ διὰ Πριήνη· Μίλητος δὲ Θαλήν, ἄκρον ἕρρισμα Δίκας· ἅ Σπάρτα Χίλωνα· Σόλωνα δὲ Κεκροπὶς αἶα, πάντας ἀριζάλου σωφροσύνας φύλακας».³²

«Ἐπτὰ σοφῶν ἐρέω κατ' ἔπος πόλιν, οὖνομα, φωνήν. Μέτρον μὲν Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος εἶπεν ἄριστον· Χίλων δ' ἐν κοίλῃ Λακεδαίμονι· Γνώθι σεαυτόν· ὃς δὲ Κόρινθον ἔναϊε Χόλου κρατέειν Περίανδρος· Πιττακὸς Οὐδὲν ἄγαν, ὃς ἔην γένος

²⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 41.

²⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 42.

²⁹ Πλούταρχος, *Σόλων*, 12.

³⁰ Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, *Στρωματεῖς*, 1, 14, 59, 1.

³¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 42.

³² *Anthologia Graeca*, 7, ἐπίγραμμα 81.

ἐκ Μυτιλήνης· Τέρμα δ' ὄρᾶν βιότοιο Σόλων ἱεραῖς ἐν Ἀθήναις. Τοὺς πλέονας κακίους δὲ Βίας ἀπέφηνε Πριηνεύς. Ἐγγύην φεύγειν δὲ Θαλῆς Μιλήσιος ἠύδα».³³

Εντούτοις, ὅπως μας παραθέτει ο Διογένης Λαέρτιος στο ἔργο του *Βίοι φιλοσόφων*, φαίνεται πως υπήρξε αμφιβολία σχετικά με το εἶναι ο Περίανδρος ο τύραννος της Κορίνθου και ο Περίανδρος ο σοφός ἦταν το ἴδιο πρόσωπο. Αναφέρει λοιπόν πως τόσο ο Σωτίων, ὅσο και ο Ηρακλειδής αλλά και η Παμφίλη, στο πέμπτο βιβλίο των *Υπομνημάτων* της, υποστήριξαν πως υπήρξαν δύο Περίανδροι, ο ἓνας ο τύραννος της Κορίνθου και ο ἄλλος ο σοφός ἀπὸ την Αμβρακία. Τούτο λέγει πως υποστήριζε και ο Νεάνθης ο Κυζικηνός, προσθέτοντας μάλιστα πως μεταξύ τους υπήρχε συγγενική σχέση. Και συνεχίζει λέγοντας πως και ο Αριστοτέλης ἔλεγε ὅτι ο Κορίνθιος ἦταν ο σοφός, ἐνῶ ο Πλάτων δὲν το δεχόταν.³⁴ Ανάλογη μαρτυρία διατυπώνει και ο Αιλιανός στο ἔργο του *Ποικίλη Ἱστορία* λέγοντας πως δύο ἦταν οἱ Περίανδροι, ο ἓνας σοφός και ο ἄλλος τύραννος.³⁵ Οἱ μαρτυρίες ωστόσο αυτές δὲν εἶναι ἀληθεῖς, ἀφοῦ ο Περίανδρος ο τύραννος της Κορίνθου και ο Περίανδρος ο σοφός ἦταν το ἴδιο πρόσωπο.

Ο Πλούταρχος στο ἔργο του *Τῶν ἐπτὰ σοφῶν συμπόσιον* ἀφηγεῖται τὴ συνάντηση σοφῶν και ἄλλων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ σοφοῦ Περίανδρου, τυράννου της Κορίνθου. Ο Περίανδρος εἶχε ετοιμάσει μάλιστα τὴν υποδοχὴ ὄχι μέσα στην πόλη ἀλλὰ «ἐν τῷ περὶ τὸ Λέχαιον ἐστιατορίῳ»,³⁶ κοντὰ στο ἱερό της Αφροδίτης, πρὸς τιμὴν της ὁποίας μάλιστα πρόσφερε θυσία, για πρώτη φορά μετὰ τα ὄνειρα της Μέλισσας, καθὼς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ της ἐρωτικῆς τοῦ περιπέτειας με τὴ μητέρα του, που μάλιστα τὴν οδήγησε και στην αυτοκτονία, εἶχε ἀποφασίσει να μὴν τιμᾶ τὴ θεά.³⁷ Κατὰ τὴν ἀφήγησιν φαίνεται πως ο Περίανδρος παρά τὴ θέσιν, τὴ δύναμιν και τὸν πλοῦτον που κατεῖχε παρέθεσε ἓνα δεῖπνον στους προσκεκλημένους, δείγμα λιτότητας και σεμνότητος. Ἀκόμα και τὴ γυναῖκα του «ἀφελῶν καὶ ἀποκρύψας τὸν συνήθη κόσμον ἐπεδείκνυε σὺν εὐτελείᾳ καὶ μετριότητι κεκοσμημένην».³⁸ Ἐκεῖ οἱ συνδαιτυμόνες εἶχαν τὴν ευκαιρία να συνομιλήσουν για ποικίλα ζητήματα της ζωῆς, ἀλλὰ κυρίως να

³³ *Anthologia Graeca*, 9, ἐπίγραμμα 366.

³⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 98-99.

³⁵ Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία*, 12, 35.

³⁶ Πλούταρχος, *Τῶν ἐπτὰ σοφῶν συμπόσιον*, 146D.

³⁷ Πλούταρχος, *Τῶν ἐπτὰ σοφῶν συμπόσιον*, 146D.

³⁸ Πλούταρχος, *Τῶν ἐπτὰ σοφῶν συμπόσιον*, 150D.

συνομιλήσουν για ζητήματα πολιτικής φύσεως. Ο Περίανδρος δε φαίνεται να συμμετείχε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του συμποσίου. Ωστόσο διατύπωσε τα εξής περί πολιτικής:

-«*Επαινῶ τις πόλεις και τους ἄρχοντες που νοιάζονται πρώτα για τις υποθέσεις των ξένων τους και ὕστερα για τις υποθέσεις των πολιτῶν*»³⁹:

«*Ἐγὼ τοι,*» εἶπεν, «ὦ ἄνδρες ἐπαινῶ καὶ πόλεις καὶ ἄρχοντας, ὅσοι ξένοις πρῶτον εἶτα πολίταις χρηματίζουσι».⁴⁰

- «*Πραγματικά είναι σωστό να συνεισφέρουμε ὅλοι μας στο βασιλιά «ένας ένας με τη σειρά του», ὅπως εἶπε και ο Ὅμηρος, τέτοιου εἴδους ἀπαρχές. Γιατί και για εκείνον οι προσθήκες αυτές θα ἔχουν μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ το φορτίο που του στέλνουμε, και για μας θα ἀποδειχτῶν ὠφέλιμες περισσότερο ἀπὸ οτιδήποτε ἄλλο*»⁴¹:

«*Καὶ μὴν,*» ἔφη ὁ Περίανδρος, «ἄξιόν γε τοιαύτας ἀπαρχὰς τῷ βασιλεῖ συνεισενεγκεῖν ἅπαντας ἄνδρακάς, ὥσπερ ἔφησεν Ὅμηρος· ἐκείνῳ τε γὰρ ἂν γένοιτο πλείονος ἀξία τῆς ἐμπορίας ἢ παρενθήκη, καὶ ἡμῖν ἀντὶ πάντων ὠφέλιμος».⁴²

- «*Ἄς προσθέσω και ἐγὼ τη δική μου γνώμη: Ὅλες, λοιπόν, σχεδὸν οι γνώμες που ἀκουστήκαν ἀποτρέπουν, στην πραγματικότητα, τον νουνεχὴ ἄνθρωπο ἀπὸ την ἐξουσία*»⁴³:

«*Ἐγὼ τοίνυν,*» ἔφη, «προσαποφαίνομαι τὰς εἰρημένους γνώμας ἀπάσας σχεδὸν ἀφιστάναι τοῦ ἄρχειν τὸν νοῦν ἔχοντα».⁴⁴

- «*Ὁ Περίανδρος ἐκλείσει τη συζήτηση με την παρατήρηση ὅτι ὅλοι, καθὼς του φαίνεται, ἐπαινοῦν τη δημοκρατία που μοιάζει πάρα πολὺ με την ἀριστοκρατία*»⁴⁵:

«ὁ Περίανδρος ἐπικρίνων ἔφη δοκεῖν αὐτῷ πάντας ἐπαινεῖν δημοκρατίαν τὴν ὁμοιοτάτην ἀριστοκρατία».⁴⁶

Κατὰ τη διάρκεια του συμποσίου, ο Πλούταρχος μας πληροφορεῖ πως «εἰσήλθε Γόργος ὁ Περιάνδρου ἀδελφός», ὁ οποίος εἶχε σταλεῖ ὡς επικεφαλῆς ιερῆς ἀντιπροσωπείας στο Ταίναρο να προσφέρει θυσίες στον Ποσειδῶνα.⁴⁷

³⁹ Λυπουρλῆς 2004:277.

⁴⁰ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 151A.

⁴¹ Λυπουρλῆς 2004:281.

⁴² Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 151E.

⁴³ Λυπουρλῆς 2004:285.

⁴⁴ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 152B.

⁴⁵ Λυπουρλῆς 2004:301.

⁴⁶ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 154F.

⁴⁷ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 160C-D.

Τη σοφία όμως του Περιάνδρου, όπως αυτός την εξέφρασε στις βραχυλογικές του εκφράσεις, μας την παραδίδει με πυκνές αναφορές και ο Στοβαίος μέσα στο *Ἀνθολόγιον* του, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και τα αποφθέγματα που περιέλαβε στη συλλογή του ο Δημήτριος ο Φαληρεύς:

«Περιάνδρος Κυψέλου Κορίνθιος ἔφη·

Μελέτα τὸ πᾶν. Καλὸν ἡσυχία· ἐπισφαλὲς προπέτεια. Κέρδος αἰσχροὺν φύσεως κατηγορία. Δημοκρατία κρεῖττον τυραννίδος. Αἱ μὲν ἡδοναὶ θνηταί, αἱ δ' ἀρεταὶ ἀθάνατοι. Εὐτυχῶν μὲν μέτριος ἴσθι, ἀτυχῶν δὲ φρόνιμος. Φειδόμενον κρεῖττον ἀποθανεῖν ἢ ζῶντα ἐνδεῖσθαι. Σεαυτὸν ἄξιον παρασκεύαζε τῶν γονέων. Ζῶν μὲν ἐπαινοῦ, ἀποθανῶν δὲ μακαρίζου. Φίλοις εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσιν ὁ αὐτὸς ἴσθι. Ὅν ἂν ἐκὼν ὁμολογήσῃς πονηρὸν, παράβαινε. Λόγων ἀπορρήτων ἐκφορὰν μὴ ποιοῦ. Λοιδороῦ ὡς ταχὺ φίλος ἐσόμενος. Τοῖς μὲν νόμοις παλαιοῖς χρῶ, τοῖς δ' ὄψοις προσφάτοις. Μὴ μόνον τοὺς ἀμαρτάνοντας κόλαζε, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κάλυε. Δυστυχῶν κρύπτε, ἵνα μὴ τοὺς ἐχθροὺς εὐφράνης».⁴⁸

Ο Περιάνδρος λοιπὸν εἶπε: «*«Ἡ ἀσκήση εἶναι το παν».* *«Ὡραῖο πρᾶγμα ἡ ἡσυχία· επικίνδυνη ἡ προπέτεια».* *«Τὸ κέρδος φέρνει ντροπή».* *«Ἡ δημοκρατία εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν τυραννίδα».* *«Οἱ ἡδονές εἶναι εφήμερες, οἱ ἀρετές ἀθάνατες».* *«Ὅταν εὐτυχεῖς, να εἶσαι μετρημένος, ὅταν δυστυχεῖς, να εἶσαι φρόνιμος».* *«Ἄν εἶναι κανεῖς να τσιγκουνεύεται, καλύτερα να πεθάνει παρά να ζήσει στερημένος».* *«Φρόντιζε να κάνεις τον εαυτό σου ἄξιο των γονέων σου».* *«Ὅσο ζεις, να σε ἐπαινοῦν· ὅταν πεθάνεις, να σε μακαρίζουν».* *«Με τους φίλους σου να εἶσαι ὁ ἴδιος, στις εὐτυχίες και στις δυστυχίες τους».* *«Ὅποιον παραδεχτεῖς με τὴ θέλησή σου ὡς κακόν, προσπέρνα τον».* *«Μην κοινολογεῖς μυστικά».* *«Να κατηγορεῖς τον ἄλλον με τὴν ιδέα ὅτι γρήγορα θα γίνεις φίλος του».* *«Να εἶναι οἱ νόμοι σου παλιοί, τα φαγητά σου φρέσκα».* *«Να μην ἀρκείσαι στο να τιμωρεῖς αὐτοὺς που κάνουν σφάλματα, ἀλλὰ και αὐτοὺς που πρόκειται να κάνουν να τους ἐμποδίζεις».* *«Κρύβε τὴ δυστυχία σου, για μη δώσεις χαρὰ στους ἐχθροὺς σου»»⁴⁹.*

Ἀλλὰ και ὡς προς τα ἄλλα φαίνεται να ἔλεγε τα ἐξῆς:

⁴⁸ Στοβαίος, *Ἀνθολόγιον*, 3, 1, 172.

⁴⁹ Λυπουρλής 2004:199-201.

- «Περίανδρος ἐρωτηθεὶς, τί μέγιστον ἐν ἐλαχίστῳ, εἶπε 'φρένες ἀγαθαὶ ἐν σώματι ἀνθρώπου».⁵⁰

- «Περίανδρος ἐρωτηθεὶς, Τί πάντων αἴτιον; ἔφη, Χρόνος.»⁵¹

- «Περίανδρος ἐρωτηθεὶς τί ἐστὶν ἐλευθερία, εἶπεν 'ἀγαθὴ συνείδησις'».⁵²

- «Περίανδρος ἐρωτηθεὶς, διὰ τί οὐκ ἀποτίθεται τὴν ἀρχὴν, εἶπεν 'ὅτι τῷ κατ' ἀνάγκην ἄρχοντι καὶ τὸ ἐκουσίως ἀποστήναι κίνδυνον φέρει».⁵³

«Ὁ Περίανδρος, ὅταν τον ρώτησαν γιατί δεν αποσύρεται από την εξουσία, εἶπε: «επειδὴ εἶναι επικίνδυνο να απομακρυνθῆι και εκουσίως ἀκόμη εκείνος που ασκεῖ την εξουσία χωρίς τη θέληση των ἄλλων»»».⁵⁴

- «Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Περίανδρος, ἐν ἧ τῶν ἄλλων ἴσων νομιζομένων ἀρετῇ τὸ βέλτιον ὀρίζεται, κακία δὲ τὸ χεῖρον».⁵⁵:

«Μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Περίανδρος εἶπε ὅτι εἶναι ἐκείνη {δημοκρατίαν} στην οποία, ἐνώ τα υπόλοιπα θεωροῦνται ἴσα, ἡ ἀρετὴ ὀρίζεται ὡς τὸ καλύτερο και ἡ κακία ὡς τὸ χειρότερο»».⁵⁶

Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτά, ὅπως μας ἀναφέρει και ὁ Διογένης Λαέρτιος, ὁ Περίανδρος διατύπωσε και τα ἀκόλουθα:

«Τούτου ἐστὶ καὶ τὸ Μηδὲν χρημάτων ἔνεκα πράττειν· δεῖν γὰρ τὰ κερδαντὰ κερδαίνειν» ... «εἶπέ τε τοὺς μέλλοντας ἀσφαλῶς τυραννήσειν τῇ εὐνοίᾳ δορυφορεῖσθαι, καὶ μὴ τοῖς ὅπλοις. καὶ ποτε ἐρωτηθεὶς διὰ τί τυραννεῖ, ἔφη, "ὅτι καὶ τὸ ἐκουσίως ἀποστήναι καὶ τὸ ἀφαιρεθῆναι κίνδυνον φέρει." ἔλεγε δὲ καὶ τάδε· καλὸν ἡσυχία· ἐπισφαλὲς προπέτεια· κέρδος αἰσχρόν· <...> δημοκρατία κρεῖττον τυραννίδος· αἱ μὲν ἡδοναὶ φθαρταί, αἱ δὲ τιμαὶ ἀθάνατοι· εὐτυχῶν μὲν μέτριος ἴσθι, δυστυχῶν δὲ φρόνιμος· φίλοις εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσι ὁ αὐτὸς ἴσθι· ὃ ἂν ὁμολογήσης, διατήρει· λόγων ἀπορρήτων ἐκφορὰν μὴ ποιῶ· μὴ μόνον τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε».⁵⁷

⁵⁰ Στοβαῖος, *Ανθολόγιον*, 3, 3, 45.

⁵¹ Στοβαῖος, *Ανθολόγιον*, 1, 8, 40a.

⁵² Στοβαῖος, *Ανθολόγιον*, 3, 24, 12.

⁵³ Στοβαῖος, *Ανθολόγιον*, 4, 1, 79.

⁵⁴ Μαυρόπουλος 1995:61.

⁵⁵ Στοβαῖος, *Ανθολόγιον*, 4, 1, 134.

⁵⁶ Μαυρόπουλος 1995:143.

⁵⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 97-98.

«Δικό του είναι και το «Μην κάνεις τίποτε για τα χρήματα· μόνο ό,τι κερδίζεται πρέπει κανείς να κερδίζει» ... «Είπε επίσης ότι ο τύραννος που θέλει να είναι ασφαλής, πρέπει να έχει για φρουρά του την αγάπη του κόσμου και όχι τα όπλα. Και όταν κάποτε τον ρώτησαν γιατί είναι τύραννος, απάντησε «γιατί και η θεληματική απόσυρσή μου από το αξίωμα και η βίαιη εκβολή μου από αυτό είναι πράγμα επικίνδυνο». Συνήθιζε επίσης να λέει και τα εξής: «Η ησυχία είναι ωραίο πράγμα· η προπέτεια είναι πράγμα επικίνδυνο». «Το κέρδος φέρνει ντροπή». <...> «Η δημοκρατία είναι καλύτερη από την τυραννίδα». «Οι ηδόνες είναι εφήμερες, οι τιμές όμως αθάνατες». «Όταν ευτυχείς να είσαι μετρημένος· όταν δυστυχείς να είσαι φρόνιμος». «Με τους φίλους σου να είσαι ίδιος, στις ευτυχίες και στις δυστυχίες τους». «Σε όποια συμφωνία έκανες, να μένεις σταθερός». «Μην κοινολογείς τα μυστικά». «Να τιμωρείς όχι μόνο αυτούς που κάνουν σφάλματα, αλλά και αυτούς που πρόκειται να κάνουν»»⁵⁸.

Ο Περίανδρος λέγεται επίσης πως «έποίησε δὲ καὶ ὑποθήκας εἰς ἔπη δισχίλια»,⁵⁹ που όμως δεν μας παραδίδονται. Όπως μάλιστα αναφέρεται στο λεξικό της Σούδας «ἔγραψεν ὑποθήκας εἰς τὸν ἀνθρώπειον βίον ἔπη».⁶⁰ Σε αυτόν αποδίδονται και οι ακόλουθες επιστολές, μια επιστολή-πρόσκληση προς τους σοφούς και μια επιστολή διαμαρτυρίας και προειδοποίησης προς τον Προκλή, τον πατέρα της Μέλισσας:

«Περίανδρος τοῖς σοφοῖς.

Πολλὰ χάρις τῷ Πυθοῖ Ἀπόλλωνι τοῦ εἰς ἕν ἐλθόντας εὐρεῖν, ἀξοῦντί τε καὶ ἐς Κόρινθον ταὶ ἐμαὶ ἐπιστολαί. ἐγὼν δὲ ὑμᾶς ἀποδέχομαι, ὡς ἴστε αὐτοί, ὅτι δαμοτικώτατα. πεύθομαι ὡς πέρυτι ἐγένετο ὑμῶν ἀλία παρὰ τὸν Λυδὸν ἐς Σάρδεις. ἤδη ὦν μὴ ὀκνεῖτε καὶ παρ' ἐμὲ φοιτῆν τὸν Κορίνθου τύραννον. ὑμᾶς γὰρ καὶ ἄσμενοι ὄψονται Κορίνθιοι, φοιτεῦντας ἐς οἶκον τὸν Περίανδρου.

Περίανδρος Προκλεῖ.

Ἐμὶν μὲν ἀκούσιον τᾶς δάμαρτος τὸ ἄγος, τὸ δὲ ἐκὼν τῷ παιδί με ἄπο θυμοῦ ποιήσαις ἀδικεῖς. ἢ ὦν παῦσον τὰν ἀπήνειαν τῷ παιδός, ἢ ἐγὼν τὸ ἀμυνοῦμαι. καὶ γὰρ δὴν καὶ αὐτὸς ποινὰς ἔτισα τὴν τᾶ θυγατρί, συγκατακαύσας αὐτᾶ τὰ πασᾶν Κορινθιᾶν εἴματα».⁶¹

⁵⁸ Λυπουρλής 2004:145.

⁵⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 97.

⁶⁰ *Λεξικό Σούδας*, Περίανδρος, 1067.

⁶¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 99-100.

Παραδίδεται όμως και μια επιστολή του Θρασύβουλου προς αυτόν, κατά την οποία ο τύραννος της Μιλήτου συμβουλεύει τον Περιάνδρο με ποιον τρόπο θα καταφέρει να ενδυναμώσει την τυραννίδα του:

«Ἐγραψε δὲ αὐτῷ καὶ Θρασύβουλος οὕτω·

Θρασύβουλος Περιάνδρῳ

Τῷ μὲν κήρυκι σεῦ οὐδὲν ὑπεκρινάμην· ἀγαγὼν δὲ αὐτὸν ἐς λήιον, τοὺς ὑπερφυέας τῶν ἀσταχύων ῥάβδῳ παίων ἀπεθέριζον, ὁμαρτέοντος ἐκείνου. καὶ σοὶ ἀναγγελέει εἰ ἐπέροιο ὅ τι μευ ἀκούσειεν ἢ ἴδοι. σὺ δὲ ποίει οὕτως, ἦν γ' ἐθέλης καρτύνασθαι τὴν αἰσυμνητίην· τοὺς ἐξόχους τῶν πολιτέων ἐξαίρειν, ἦν τέ τις ἐχθρός τοι φαίνεται, ἦν τε μή. ὑποπτος γὰρ ἀνδρὶ αἰσυμνήτη καὶ τῶν τις ἐτάρων».⁶²

---

⁶² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 100.

2. Χίλων Δαμαγήτου Λακεδαιμόνιος

Ο Χίλων (ή Χείλων) ο Λακεδαιμόνιος,⁶³ γιος του Δαμαγήτου ήταν πολιτικός, νομοθέτης, ελεγεϊακός ποιητής και ένας από τους επτά Σοφούς.

Αν και υπήρξαν αρκετές αμφιβολίες σχετικά με το ποια πρόσωπα ακριβώς αποτέλεσαν την ομάδα των Επτά Σοφών, ο Χίλων σύμφωνα με αρκετές μαρτυρίες φαίνεται πως υπήρξε ένας εξ αυτών. Ο Διογένης Λαέρτιος συγκαταλέγει το Χίωνα στους Επτά σοφούς όπως άλλωστε ισχυρίστηκαν και ο Δικαίαρχος και ο Έρμιππος:

«Σοφοὶ δὲ ἐνομίζοντο οἶδε· Θαλῆς, Σόλων, Περίανδρος, Κλεβουλος, Χείλων, Βίας, Πιττακός».⁶⁴

«Δικαίαρχος δὲ ... Χίωνα Λακεδαιμόνιον».⁶⁵

«Έρμιππος δ' ἐν τῷ Περὶ τῶν σοφῶν ἑπτακαίδεκά φησιν, ὧν τοὺς ἑπτὰ ἄλλους ἄλλως αἰρεῖσθαι· εἶναι δὲ ... Χίωνα».⁶⁶

Μάλιστα παραδίδονται και δύο επιγράμματα, του Αντίπατρου Σιδωνίου και του Ιουλιανού Καίσαρος του Παραβάτου αντίστοιχα που αναφέρονται στους επτά σοφούς και συγκαταλέγουν ανάμεσα στους άλλους και τον Χίωνα:

«Έπτα σοφῶν, Κλεόβουλε, σὲ μὲν τεκνώσατο Λίνδος· φατὶ δὲ Σισυφία χθῶν Περίανδρον ἔχειν· Πιττακὸν ἅ Μιτυλᾶνα· Βίαντα δὲ δίᾳ Πριήνη· Μίλητος δὲ Θαλῆν, ἄκρον ἔρεισμα Δίκας· ἅ Σπάρτα Χίωνα· Σόωνα δὲ Κεκροπίς αἶᾳ, πάντας ἀριζάλου σωφροσύνας φύλακας».⁶⁷

«Έπτα σοφῶν ἐρέω κατ' ἔπος πόλιν, οὔνομα, φωνήν. Μέτρον μὲν Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος εἶπεν ἄριστον· Χίλων δ' ἐν κοίλῃ Λακεδαίμονι· Γνώθι σεαυτόν· ὃς δὲ Κόρινθον ἔναιε Χόλου κρατέειν Περίανδρος· Πιττακὸς Οὐδὲν ἄγαν, ὃς ἔην γένος ἐκ Μυτιλήνης· Τέρμα δ' ὄραν βιότιο Σόλων ἱεραῖς ἐν Ἀθήναις. Τοὺς πλέονας κακίους δὲ Βίας ἀπέφηνε Πριηνεύς. Ἐγγύην φεύγειν δὲ Θαλῆς Μιλήσιος ἠύδα».⁶⁸

---

⁶³ Κωσταράς 2001:179,
Βουδούρης 1982: 27-29.

⁶⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 13.

⁶⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 41.

⁶⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 42.

⁶⁷ *Anthologia Graeca*, 7, επίγραμμα 81.

⁶⁸ *Anthologia Graeca*, 9, επίγραμμα 366.

Σύμφωνα επίσης και με τον Πλάτωνα στον *Πρωταγόρα*, ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος, «καὶ ἕβδομος ἐν τούτοις ἐλέγετο Λακεδαιμόνιος Χίλων», συγκαταλέγεται σε αυτούς που φιλοσόφησαν πολύ παλιότερα και εξέφρασαν τη σοφία τους μέσα από βραχυλογικές φράσεις. Αυτοί, όπως υποστηρίζει ο Πλάτων, κατανόησαν πως «τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλον ἐστὶν φιλοσοφεῖν». Όλοι αυτοί, που «ζηλωταὶ καὶ ἐρασταὶ καὶ μαθηταὶ ἦσαν τῆς Λακεδαιμονίων παιδείας», πρόσφεραν ως «ἀπαρχὴν τῆς σοφίας» στον Απόλλωνα, στο ναό του στους Δελφούς, γραμμένα σε στήλες αυτά που όλοι τους επαινούν « Γνώθι σαυτὸν καὶ Μηδὲν ἄγαν».⁶⁹

Επαναλαμβάνοντας και στον *Χαρμίδη*, τη αξία όλων αυτών που ανέθεσαν στο ιερό, εξαίροντας βέβαια τη σπουδαιότητα του «Γνώθι σαυτὸν», λέγει:

«σχεδὸν γὰρ τι ἔγωγε αὐτὸ τοῦτό φημι εἶναι σωφροσύνην, τὸ γινώσκειν ἑαυτὸν, καὶ συμφέρομαι τῷ ἐν Δελφοῖς ἀναθέντι τὸ τοιοῦτον γράμμα...μάντις, λέγει· τὸ γὰρ Γνώθι σαυτὸν καὶ τὸ Σωφρόνει ἔστιν μὲν ταῦτόν, ὡς τὰ γράμματά φησιν καὶ ἐγώ, τάχα δ' ἂν τις οἰηθεῖ ἄλλο εἶναι, ὃ δὴ μοι δοκοῦσιν παθεῖν καὶ οἱ τὰ ὕστερον γράμματα ἀναθέντες, τό τε Μηδὲν ἄγαν καὶ τὸ Ἐγγύη πάρα δ' ἄτη. καὶ γὰρ οὗτοι συμβουλὴν ῥήθησαν εἶναι τὸ Γνώθι σαυτὸν, ἀλλ' οὐ τῶν εἰσιόντων [ἔνεκεν] ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρόσρησιν· εἶθ' ἵνα δὴ καὶ σφεῖς μηδὲν ἦττον συμβουλάς χρησίμους ἀναθεῖεν, ταῦτα γράψαντες ἀνέθεσαν».⁷⁰

Το «Γνώθι σαυτὸν» όμως, σύμφωνα με τον Αντισθένη στις *Διαδοχαῖς*, ήταν της Φημονόης και όχι του Χίλωνα, ο οποίος το ιδιοποιήθηκε:

«Τούτου ἐστὶ τὸ Γνώθι σαυτὸν, ὅπερ Ἀντισθένης ἐν ταῖς Διαδοχαῖς Φημονόης εἶναί φησιν, ἐξειδιοποιήσασθαι δὲ αὐτὸ Χίλωνα».⁷¹

Ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων* παραδίδει αρκετές από τις περίφημες βραχυλογικές εκφράσεις του Χίλωνα. Λέγει λοιπόν πως όταν ρωτήθηκε «*Ποια είναι η δουλειά του Δία, αυτός απάντησε: «Ταπεινώνει τα υψηλά και εξυψώνει τα ταπεινά». Όταν τον ρώτησαν σε τι διαφέρουν οι μορφομένοι από τους αμόρφωτους, είπε «Στις καλές ελπίδες». Τι είναι δύσκολο; «Το να μη μιλάς για ό,τι είναι μυστικό, να οργανώνεις σωστά τον ελεύθερο χρόνο σου και όταν αδικείσαι να μπορείς να το υπομένεις». Σύστηνε επίσης και τα εξής: «Να συγκρατείς τη γλώσσα σου, και μάλιστα στα*

⁶⁹ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 342e-343b.

⁷⁰ Πλάτων, *Χαρμίδης*, 164d, 164e-165a.

⁷¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 40.

συμπόσια». «Μην κακολογήσεις τους πλησίον σου· αλλιώς θα ακούσεις πράγματα που θα σε στενοχωρήσουν». «Μην απειλείς κανέναν: είναι πράγμα που ταιριάζει στις γυναίκες». «Πιο γρήγορα να πηγαίνεις στις δυστυχίες των φίλων σου παρά στις ευτυχίες τους». «Ο γάμος σου να είναι λιτός». «Μην κακολογείς άνθρωπο που έχει πεθάνει». «Να τιμάς τους γέροντες». «Να φυλάγεις τον εαυτό σου». «Να προτιμάς τη ζημιά παρά το αισχρό κέρδος: η ζημιά σε στενοχωρεί μόνο μια φορά, ενώ το αισχρό κέρδος για πάντα». «Μην περιγελάς άνθρωπο που τον βρήκε δυστυχία». «Όταν έχεις ισχύ να είσαι και πράος, για να σε σέβονται οι άλλοι παρά να σε φοβούνται». «Μάθαινε να κυβερνάς και να προαστατεύεις σωστά το σπιτικό σου». «Η γλώσσα σου να μην προτρέχει της διανοίας σου». «Να συγκρατείς το θυμό σου». «Να μην αντιπαθείς την τέχνη των μάντεων». «Να μην επιθυμείς πράγματα που δεν μπορούν να γίνουν». «Στο δρόμο να μην είσαι βιαστικός». «Μιλώντας να μην χειρονομείς· αυτό το κάνουν οι τρελοί». «Να υπακούς στους νόμους». «Να είσαι ήρεμος»⁷². Συγκεκριμένα αναφέρει:

«ὁ Ζεὺς τί εἶη ποιῶν· τὸν δὲ φάναι, "τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν." ἐρωτηθεὶς τίτι διαφέρουσιν οἱ πεπαιδευμένοι τῶν ἀπαιδευτῶν, ἔφη, "ἐλπῖσιν ἀγαθοῖς." τί δύσκολον, "τὸ τὰ ἀπόρρητα σιωπῆσαι, καὶ σχολὴν εὐ διαθέσθαι, καὶ ἀδικούμενον δύνασθαι φέρειν." προσέτατε δὲ καὶ ταῦτα· γλώττης κρατεῖν, καὶ μάλιστα ἐν συμποσίῳ. μὴ κακολογεῖν τοὺς πλησίον· εἰ δὲ μή, ἀκούσεσθαι ἐφ' οἷς λυπήσεσθαι. μὴ ἀπειλεῖν μηδενί· γυναικῶδες γάρ. ταχύτερον ἐπὶ τὰς ἀτυχίας τῶν φίλων ἢ ἐπὶ τὰς εὐτυχίας πορεύεσθαι. γάμον εὐτελεῖ ποιεῖσθαι. τὸν τεθνηκότα μὴ κακολογεῖν. γῆρας τιμᾶν. φυλάττειν ἑαυτόν. ζημίαν αἰρεῖσθαι μᾶλλον ἢ κέρδος αἰσχροῦ· ἢ μὲν γὰρ ἅπαξ ἐλύπησε, τὸ δὲ διὰ παντός. ἀτυχοῦντι μὴ ἐπιγελάω. ἰσχυρὸν ὄντα πρῶτον εἶναι, ὅπως οἱ πλησίον αἰδῶνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται. μανθάνειν τῆς αὐτοῦ οἰκίας καλῶς προστατεῖν. τὴν γλῶτταν μὴ προτρέχειν τοῦ νοῦ. θυμοῦ κρατεῖν. μαντικὴν μὴ ἐχθαίρειν. μὴ ἐπιθυμῆν ἀδυνάτων. ἐν ὁδῷ μὴ σπεύδειν. λέγοντα μὴ κινεῖν τὴν χεῖρα· μανικὸν γάρ. νόμοις πείθεσθαι. ἡρεμίᾳ χρῆσθαι»⁷³.

⁷² Λυπουρλής 2004:105-107.

⁷³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 69.

Ο Χίλων επίσης «έλεγε ότι η κυριότερη αρετή του ανθρώπου είναι να προβλέπει, με τη βοήθεια της σκέψης, το μέλλον»⁷⁴:

«καὶ ἔφασκε πρόνοιαν περὶ τοῦ μέλλοντος λογισμῶ καταληπτὴν εἶναι ἀνδρὸς ἀρετὴν».⁷⁵

Αυτὸν τον βραχυλογικὸ τρόπο που ἐξέφραζε τις ἀπόψεις ο Χίλων ο Αρισταγόρας τον ονόμασε Χιλώνειο:

«Βραχυλόγος τε ἦν· ὅθεν καὶ Ἀρισταγόρας ὁ Μιλήσιος τοῦτον τὸν τρόπον Χιλώνειον καλεῖ».⁷⁶

Και ο Στοβαίος στο ἔργο του παραδίδει τα ἀποφθέγματα του Χίλωνα, ὅπως αὐτά τα συγκέντρωσε ο Δημήτριος ο Φαληρεὺς στη συλλογή του:

«Χείλων Δαμαγήτου Λακεδαιμόνιος ἔφη·

Γνῶθι σαυτὸν. Πίνων, μὴ πολλὰ λάλει· ἄμαρτήση γάρ. Μὴ ἀπείλει τοῖς ἐλευθέροις· οὐ γὰρ δίκαιον. Μὴ κακολόγει τοὺς πλησίον· εἰ δὲ μὴ, ἀκούση ἐφ' οἷς λυπηθήση. Ἐπὶ τὰ δεῖπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως. Γάμους εὐτελεῖς ποιοῦ. Τὸν τετελευτηκότα μακάριζε. Πρεσβύτερον σέβου. Τὸν τὰ ἀλλότρια περιεργαζόμενον μίσει. Ζημίαν αἰροῦ μάλλον ἢ κέρδος αἰσχρόν· τὸ μὲν γὰρ ἅπαξ λυπήσει, τὸ δὲ ἀεὶ. Τῷ δυστυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα. Τραχὺς ὢν, ἥσυχον σεαυτὸν πάρεχε, ὅπως σε αἰσχύνωνται μάλλον, ἢ φοβῶνται. Τῆς ἰδίας οἰκίας προστάτει. Ἡ γλῶσσά σου μὴ προτρεχέτω τοῦ νοῦ. Θυμοῦ κράτει. Μὴ ἐπιθύμει ἀδύνατα. Ἐν ὁδῷ μὴ σπεῦδε προάγειν, μηδὲ τὴν χεῖρα κινεῖν· μανικὸν γάρ. Νόμοις πείθου. Ἀδικούμενος διαλλάσσου· ὑβριζόμενος τιμωροῦ».⁷⁷:

Ο Χίλων λοιπὸν εἶπε: «*«Κοίταξε να γνωρίσεις τον εαυτό σου».* «*Όταν πίνεις, μη λες πολλά· θα κάνεις λάθη*». «*Μη μιλάς απειλητικά σε ελεύθερους ανθρώπους, γιατί δεν είναι δίκαιο*». «*Μην κακολογείς τους πλησίον σου· αλλιώς θα ακούσεις πράγματα που θα σε στεναχωρήσουν*». «*Στα δείπνα των φίλων σου να πηγαίνεις σιγά σιγά, στις ατυχίες τους γρήγορα*». «*Ο γάμος σου να είναι λιτός*». «*Αυτὸν που πέθανε μακάριζέ τον*». «*Να σέβεσαι τους γεροντότερους*». «*Τον ἄνθρωπο που ανακατεύεται στις ξένες υποθέσεις να τον μισείς*». «*Να προτιμάς τη ζημιά παρά το αισχρό κέρδος: το ένα θα σε στενοχωρήσει μόνο*»

⁷⁴ Λυπουρλής 2004:103.

⁷⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 68.

⁷⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 72.

⁷⁷ Στοβαίος, *Ανθολόγιον*, 3, 1, 172.

μία φορά, ενώ το άλλο θα σε στεναχωρεί πάντοτε». «Μη γελάς με άνθρωπο που τον βρήκε δυστυχία». «Απέναντι στους σκαιούς ανθρώπους να μένεις ήρεμος, για να σε ντρέπονται μάλλον παρά να σε φοβούνται». «Να κυβερνάς και να προστατεύεις το σπιτικό σου». «Η γλώσσα σου να μην προτρέχει της διανοίας σου». «Να συγκρατείς το θυμό σου». «Να μην επιθυμείς πράγματα που δεν μπορούν να γίνουν». «Στο δρόμο μη σπεύδεις να προσπεράσεις άλλους ούτε να χειρονομείς: αυτό το κάνουν οι τρελοί». «Να υπακούς στους νόμους». «Όταν αδικείσαι, να δείχνεις διαλλακτική διάθεση· όταν σου συμπεριφέρονται υβριστικά, να ζητάς εκδίκηση».⁷⁸

Επιπλέον ο Χίλων είπε πως «άριστο είναι εκείνο το πολίτευμα που ακούει πάρα πολύ τους νόμους και ελάχιστα τους ρήτορες»⁷⁹:

«Ὁ δὲ Χίλων ἀπεφάνητο τὴν μάλιστα νόμων ἤκιστα δὲ ρητόρων ἀκούουσαν πολιτείαν ἀρίστην εἶναι».⁸⁰

Επίσης και ο Πλούταρχος φαίνεται πως γνώριζε και τη σοφία του Χίωνα, όπως άλλωστε προκύπτει από το έργο του *Τῶν ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον*, το οποίο αναφέρεται στους Επτά Σοφούς. Κατά τη διάρκεια του συμποσίου οι συνδαιτυμόνες συνομιλούν για ποικίλα ζητήματα της ζωής και κυρίως για ζητήματα πολιτικής φύσεως, για τα οποία ο Χίλων λέγει τα εξής:

- «Εἶπε πράγματι ὅτι ἕναν ἀπερίσκεπτο συνταξιδιώτη τῆς θάλασσας ἢ σύντροφο στη σκηνή εἶναι υποχρεωμένοι να τον ανεχθoύν ὅσοι βρίσκονται στην ἀνάγκη να ταξιδέψουν ἢ να πάρουν μέρος σε μια ἐκστρατεία· το να αφήνει ὁμως κανεὶς στην τύχη να αποφασίσει μαζί με ποιους θα βρεθῆι στο συμπόσιο, δε δείχνει μυαλωμένο ἄνθρωπο»⁸¹:

«ἔφη γὰρ ὅτι σύμπλουν ἀγνώμονα δεῖ φέρειν καὶ σύσκηνον οἷς πλεῖν ἀνάγκη καὶ στρατεύεσθαι· τὸ δὲ συμπόταις ἑαυτὸν ὡς ἔτυχε καταμιγνύειν οὐ νοῦν ἔχοντος ἀνδρὸς ἔστιν».⁸²

- Απευθυνόμενος στο Ναύκρατη λέγει: «πριν χαθεί η θάλασσα, που θα την έχει πει ο Αμασης, πήγαινε και πες του να μην ψάχνει να βρει με ποιο τρόπο θα ξοδέψει τόση αρμύρα, αλλά πώς θα κάνει τη βασιλεία του πόσιμη και γλυκιά για τους υπηκόους του»⁸³:

⁷⁸ Λυπουρλής 2004:193.

⁷⁹ Μαυρόπουλος 1995:145.

⁸⁰ Στοβαίος, *Ανθολόγιον*, 4, 1, 134.

⁸¹ Λυπουρλής 2004:257.

⁸² Πλούταρχος, *Των ἑπτὰ σοφῶν συμπόσιον*, 148A.

⁸³ Λυπουρλής 2004:281.

«ξένε, πρὶν ἀπολέσθαι τὴν θάλατταν ἐκποθεῖσαν ἀπάγγελλε πλεύσας Ἄμασιδι μὴ ζητεῖν ὅπως ἄλμην ἀναλώσει τοσαύτην, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως πότιμον καὶ γλυκεῖαν τοῖς ὑπηκόοις τὴν βασιλείαν παρέξει».⁸⁴

- «Ὁ ἄρχοντας δεν πρέπει ποτέ να σκέφτεται ως θνητός, αλλά σε κάθε περίπτωση ως αθάνατος»⁸⁵:

«τὸν ἄρχοντα χρῆναι μηδὲν φρονεῖν θνητόν, ἀλλὰ πάντ' ἀθάνατα».⁸⁶

- «Το καλύτερο πολίτευμα είναι αυτό στο οποίο δίνεται πολύ μεγάλη προσοχή στους νόμους, ελάχιστη στους ρήτορες»⁸⁷:

«τὴν μάλιστα νόμων ἥκιστα δὲ ῥητόρων ἀκούουσιν πολιτείαν ἀρίστην εἶναι».⁸⁸

- «Ὁ Χίλων εἶπε ὅτι το σπίτι πρέπει να μοιάζει ὅσο γίνεται πιο πολύ με μια βασιλευομένη πόλη, και πρόσθεσε ὅτι ο Λυκούργος, ὅταν κάποιος τον πρότρεπε κάποτε να εγκαταστήσει δημοκρατία στην πόλη, του εἶπε: «Κάνε πρώτα ἐσὺ δημοκρατία στο σπίτι σου»⁸⁹:

«Ὁ δὲ Χίλων ἔφη δεῖν μάλιστα βασιλευομένη πόλει προσεικέναι τὸν οἶκον. εἶτα προσεπέειπεν ὅτι καὶ Λυκούργος πρὸς τὸν κελεύοντα δημοκρατίαν ἐν τῇ πόλει καταστήσαι, "πρῶτος," ἔφη, "ποίησον ἐν τῇ οἰκίᾳ σου δημοκρατίαν."»⁹⁰

Ὅπως μας πληροφορεῖ ο Διογένης Λαέρτιος, ο Χίλων διετέλεσε και ἑφορος στη Σπάρτη κατά τη διάρκεια της πεντηκοστής πέμπτης Ολυμπιάδας σύμφωνα με τη μαρτυρία του Σωσικράτη ἢ κατά την διάρκεια της πεντηκοστής ἑκτης Ολυμπιάδας σύμφωνα με τη μαρτυρία της Παμφίλης. Το γεγονός αυτό λέγεται πως αποτέλεσε σημεῖο διένεξης με τον ἀδελφό του. Κατά τη θητεία του ο Χίλων φέρεται να ἦταν και ο πρῶτος που εισηγήθηκε να συνεργαστοῦν οἱ ἑφοροὶ με τους βασιλεῖς, επιτυγχάνοντας ἔτσι τον περιορισμό της βασιλικῆς ἐξουσίας και παράλληλα την ἀνάδειξη του θεσμοῦ των ἐφόρων. Δεν λείπουν ὁμως και οἱ ἀπόψεις που θέλουν τούτο να ἦταν ἐπίτευγμα του Λυκούργου. Συγκεκριμένα αναφέρει:

---

⁸⁴ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 151D-E.

⁸⁵ Λυπουρλῆς 2004:285.

⁸⁶ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 152B.

⁸⁷ Λυπουρλῆς 2004:301.

⁸⁸ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 154F.

⁸⁹ Λυπουρλῆς 2004:307.

⁹⁰ Πλούταρχος, *Των ἐπτά σοφῶν συμπόσιον*, 155D-E.

«πρός τε τὸν ἀδελφὸν δυσφοροῦντα ὅτι μὴ ἔφορος ἐγένετο, αὐτοῦ ὄντος, "ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπίσταμαι," εἶπεν, "ἀδικεῖσθαι, σὺ δὲ οὐ." γέγονε δὲ ἔφορος κατὰ τὴν πεντηκοστὴν ἔκτην Ὀλυμπιάδα—Παμφίλη δὲ φησι κατὰ τὴν ἕκτην, καὶ πρῶτον ἔφορον γενέσθαι—ἐπὶ Εὐθυδήμου, ὡς φησι Σωσικράτης. καὶ πρῶτος εἰσηγήσατο ἐφόρους τοῖς βασιλεῦσι παραζευγνύναι· Σάτυρος δὲ Λυκοῦργον».⁹¹

Ἄλλωστε ἡ ενασχόληση τῶν φιλοσόφων μετὰ τὴν πολιτικὴν δὲν ἦταν κάτι ἀλλόκοτο καὶ ξένο. Ὅπως μας παραδίδει ὁ Αἰλιανὸς υπήρξαν αρκετοὶ φιλόσοφοι ποὺ δὲν θέλησαν νὰ περάσουν τὴ ζωὴ τους ἀσκούμενοι μονάχα πνευματικά, ἀλλὰ θέλησαν νὰ δράσουν εἴτε ἐπανορθώνοντας τὸ δημόσιο βίον, εἴτε βοηθώντας πολὺ τοὺς συμπολίτες τους, ὅπως μάλιστα ἔκανε ὁ Χίλων στοὺς Σπαρτιάτες. Συγκεκριμένα ἀναφέρεται:

«Ἐπολιτεύσαντο οὖν καὶ φιλόσοφοι, μὴδ' αὐτὸ τοῦτο μόνον τὴν διάνοιαν ἀγαθοὶ γενόμενοι ἐφ' ἡσυχίας κατεβίωσαν. ἐπηνώρθωσαν γὰρ τὰ κοινὰ ... δὲ ἐγένετο ἀγαθὸν ... πολλὰ ὤνησαν, Χίλων δὲ Λακεδαιμονίους».⁹²

Ὁ Χίλων ἀπέκτησε ἐπίσης πολὺ μεγάλη φήμη καὶ λόγῳ τῆς πρόβλεψής του ἀναφορικὰ μετὰ τὴν νησί τῶν Κυθήρων. Προμαντεύοντας πῶς τὸ νησί θὰ γινόταν αἰτία πολλῶν δεινῶν εἴτε πῶς θὰ ἦταν καλύτερο τοῦτο τὸ νησί εἴτε νὰ μὴν ὑπάρχει εἴτε ἀφοῦ ὑπάρχει νὰ μποροῦσε νὰ καταβυθιστεῖ. Ὁ Διογένης Λαέρτιος ἀναφέρει σχετικὰ:

«Ἐνδοξότατος δὲ μάλιστα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο προειπὼν περὶ Κυθήρων τῆς νήσου τῆς Λακωνικῆς. καταμαθὼν γὰρ τὴν φύσιν αὐτῆς, "εἶθε," ἔφη, "μὴ ἐγγένοι, ἢ γενομένη καταβυθίσθη." καὶ εἰ προῦνοήσατο. Δημάρατος μὲν γὰρ φυγὰς ὧν Λακεδαιμονίων Ξέρξης συνεβούλευσε τὰς ναῦς συνέχειν ἐν τῇ νήσῳ· κἂν ἐαλώκει ἢ Ἑλλάς, εἰ ἐπέισθη Ξέρξης. ὕστερόν τε Νικίας ἐπὶ τῶν Πελοποννησιακῶν καταστρεψάμενος τὴν νῆσον, φρουρὸν ἐγκατέστησεν Ἀθηναίων, καὶ πάμπολλα τοὺς Λακεδαιμονίους κακὰ διέθηκε».⁹³

Ὁ Χίλων, καθὼς λέγει ὁ Διογένης Λαέρτιος, συνέθεσε καὶ περίπου διακόσια ἐπη, «οὗτος ἐποίησεν ἐλεγεία εἰς ἔπη διακόσια».⁹⁴ Στον σοφὸ μάλιστα ἀποδίδονται καὶ τὰ λόγια τοῦ τραγουδιοῦ ποὺ ἔχει ἔτσι:

«Τῶν δὲ ἀδομένων αὐτοῦ μάλιστα εὐδοκίμησεν ἐκεῖνο·

⁹¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 68.

⁹² Αἰλιανός, *Ποικίλη ἱστορία*, 3, 17.

⁹³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 71-72.

⁹⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 68.

Ἐν <μὲν> λιθίνοις ἀκόνοις ὁ χρυσοῦς ἐξετάζεται,
διδοὺς βάσανον φανεράν·
ἐν δὲ χρυσῷ
ἀνδρῶν ἀγαθῶν τε κακῶν τε νοῦς ἔδωκ' ἔλεγχον».⁹⁵

Σχετικά με το σοφό Χίλωνα παραδίδεται και μια επιστολή προς τον Περίανδρο, κατά την οποία ο Χίλων διατυπώνει τη γνώμη πως για τον τύραννο η ίδια του η πατρίδα είναι ασφαλής και για αυτό θεωρεί ευδαίμονα όποιον πεθαίνει στην πατρίδα του:

«Ἐπιστέλλεις ἐμὴν ἐκστρατείαν ἐπὶ ἐκδάμωσ, ὡς αὐτὸς κα ἐξέρποις· ἐγὼν δὲ δοκέω καὶ τὰ οἰκῆα σφαλερὰ ἦμεν ἀνδρὶ μονάρχῳ, καὶ τῆνον τυράννων εὐδαιμονίζω ὅστις κα οἴκοι ἐξ αὐτὸς αὐτῷ καθάνη».⁹⁶

Ο Χίλων, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ἑρμιππου, πέθανε στην Πίσα, κατά τη διάρκεια της πεντηκοστής δεύτερης Ολυμπιάδας, αφού πρώτα χάρηκε το γιο του Ολυμπιονίκη στην πυγμαχία. Μάλιστα ο θάνατός του προήλθε εξαιτίας της υπερβολικής του χαράς αλλά και της αδυναμίας του λόγω γηρατειών. Στην κηδεία του παρευρέθηκαν και όλοι όσοι παρακολουθούσαν τους αγώνες. Συγκεκριμένα ο Διογένης Λαέρτιος μνημονεύει:

«ἦν δὲ γέρων περὶ τὴν πεντηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα, ὅτε Αἴσωπος ὁ λογοποιὸς ἠκμαζεν. ἐτελεύτησε δ', ὡς φησιν Ἑρμιππος, ἐν Πίσῃ, τὸν υἱὸν Ὀλυμπιονίκην ἀσπασάμενος πυγμῆς. ἔπαθε δὴ τοῦτο ὑπερβολῇ τε χαρᾶς καὶ ἀσθενείᾳ πολυετίας. καὶ αὐτὸν πάντες οἱ κατὰ τὴν πανήγυριν ἐντιμότερα παρέπεμψαν».⁹⁷

Για αυτόν είναι το ακόλουθο επίγραμμα:

«Φωσφόρε, σοί, Πολύδευκες, ἔχω χάριν, οὔνεκεν υἱὸς
Χίλωνος πυγμῇ χλωρὸν ἔλεν κότινον.
εἰ δ' ὁ πατὴρ στεφανοῦχον ἰδὼν τέκνον ἤμυσεν ἠσθεῖς,
οὐ νεμεσητόν· ἐμοὶ τοῖος ἴτω θάνατος».⁹⁸

Αλλά και το ἀγαλμά του φέρει την ακόλουθη επιγραφή:

«τόνδε δοριστέφανος Σπάρτα Χίλων' ἐφύτευσεν,

⁹⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 71.

⁹⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 73.

⁹⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 72.

⁹⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 73.

ὅς τῶν ἐπτὰ σοφῶν πρῶτος ἔφυσοφία». ⁹⁹

---

⁹⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 73.

3. Πελοποννήσιοι Πυθαγόρειοι & Πυθαγόρειες

Ο Πυθαγόρας ο Σάμιος, μαθηματικός, γεωμέτρης, μουσικός, ιατρός, πολιτικός και φιλόσοφος γεννήθηκε περί το 580-570 π.Χ. στη Σάμο. Περί το 530 π.Χ. αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του τη Σάμο και να καταφύγει στην Κάτω Ιταλία και πιο συγκεκριμένα στην περιοχή του Κρότωνα, πόλη ιδιαίτερα φημισμένη την εποχή εκείνη για τον πνευματικό της πολιτισμό. Η άφιξη του Πυθαγόρα στην περιοχή περί το 532 π.Χ. έτυχε μεγάλης αποδοχής, γεγονός που του πρόσφερε τη δυνατότητα να οργανώσει εκεί πλέον τη Σχολή του. Η σχολή του Πυθαγόρα δεν είχε κάποια ομοιότητα ούτε με την πλατωνική Ακαδημία, τη σχολή του Πλάτωνα, αλλά ούτε και με τη σχολή του Αριστοτέλη, το αριστοτελικό Λύκειο. Και αυτό διότι η σχολή του Πυθαγόρα δεν περιορίστηκε στο αυστηρό πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας και της διδασκαλίας αλλά συγκρότησε μια φιλοσοφική, επιστημονική, πολιτική και θρησκευτική ομάδα, η οποία μέσα από αυστηρούς κανονισμούς κατάφερε ακόμη να ασκήσει έντονη πολιτική στην ευρύτερη περιοχή της Κάτω Ιταλίας.¹⁰⁰

Η πυθαγόρεια αυτή ομάδα που συγκροτείται στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας αναφέρεται είτε ως «εταιρεία», είτε ως «σύλλογος», άλλοτε πάλι ως «συνέδριον» ή ως «διατριβή», ακόμα και ως «αίρεση». Καθένας από αυτούς τους χαρακτηρισμούς φώτισε περισσότερο κάποιο από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα όχι μόνο της ομάδας των Πυθαγορείων αλλά εν γένει του πυθαγόρειου βίου. Ο πυθαγόρειος βίος γινόταν διακριτός σε σχέση με άλλες μορφές ζωής, αφού οι Πυθαγόρειοι δεν είχαν επιλέξει απλώς ένα ιδιαίτερο σώμα δοξασιών αλλά συνάμα είχαν ενστερνιστεί και τον τρόπο ζωής που αυτές υπαγόρευαν. Κύριο γνώρισμα της πυθαγόρειας κοινότητας ήταν αυτό της μυστικότητας. Η μυστικότητα δέσμευε τους μετέχοντες της κοινωνίας αυτής να μην μπορούν να ανακοινώνουν προς τα έξω οτιδήποτε και εάν συνέβαινε εντός της, ούτε δόγματα ούτε

---

¹⁰⁰ Κάλφας 2013:48,
Μαρραγγιανού-Δερμούση 2009:77,
Γεωργούλης 2008:53-54,
Huffman 2005:123-131,
Πέτρου 2001:35-39,
Said 2001:137-138,
Βουδούρης 1982:44.

σκέψεις αλλά ούτε και επιτεύγματα. Η απαράβατη αυτή αρχή της μυστικότητας προϋπέθετε την ικανότητα, την αρετή, της σιωπής έκαστου των μελών της.¹⁰¹

Χαρακτηριστικό λοιπόν παράδειγμα πυθαγόρειας υπακοής όχι μόνο στα δόγματα και στους κανόνες της πυθαγόρειας κοινότητας αλλά και σε έναν από τους βασικότερους, της σιωπής, αποτελούν τα όσα αναφέρονται από τον Ιάμβλιχο. Αρχικά αναφέρεται σε ένα περιστατικό κατά το οποίο ομάδα Πυθαγορείων προσπαθώντας να αποφύγουν ενέδρα του τυράννου Διονυσίου παγιδεύτηκαν σε σημείο όπου υπήρχαν κουκιά, τα οποία μη θέλοντας να πατήσουν, όπως επέβαλλε σε αυτούς το πυθαγόρειο δόγμα, «των κυμάτων απέχεσθαι»¹⁰², σκοτώθηκαν αμυνόμενοι των στρατιωτών του Διονυσίου. Στη συνέχεια ο Ιάμβλιχος αναφέρει πως όταν πιάστηκαν αιχμάλωτοι ο Μύλλιος και η Τιμύχα η Λακεδαιμόνια και οδηγήθηκαν μπροστά στον Διονύσιο, η Τιμύχα, η οποία, αν και ήταν έγκυος, δεν δίστασε να κόψει τη γλώσσα της με τα ίδια της τα δόντια, για να μην φανερώσει «εις τους βέβηλους και αμύητους»¹⁰³ τίποτε από όσα γνώριζε περί του πυθαγόρειου δόγματος που οδήγησε τους Πυθαγόρειους εκείνους στον θάνατο. Αναφέρει συγκεκριμένα πως:

«καὶ ἐξ ὧν δ' Ἰππόβοτος καὶ Νεάνθης περὶ Μυλλίου καὶ Τιμύχας τῶν Πυθαγορείων ἱστοροῦσι, μαθεῖν ἔνεστι τὴν ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν σωφροσύνην καὶ ὅπως αὐτὴν Πυθαγόρας παρέδωκε. τὸν γὰρ Διονύσιον τὸν τύραννόν φασιν, ὡς πάντα ποιῶν οὐδενὸς αὐτῶν ἐπετύγγανε τῆς φιλίας, φυλαττομένων καὶ περισταμένων τὸ μοναρχικὸν αὐτοῦ καὶ παράνομον, λόχον τινὰ τριάκοντα ἀνδρῶν, ἡγουμένου Εὐρυμένους Συρακουσίου, Δίωνος ἀδελφοῦ, ἐπιπέμψαι τοῖς ἀνδράσι, λοχήσοντα τὴν μετάβασιν αὐτῶν, τὴν ἀπὸ Τάραντος εἰς Μεταπόντιον εἰωθυῖαν κατὰ καιρὸν γίνεσθαι· ἡμῶζοντο γὰρ πρὸς τὰς τῶν ὥρων μεταβολὰς καὶ τόπους εἰς τὰ τοιάδε ἐπελέγοντο ἐπιτηδεῖους. ἐν δὲ Φάναις, χωρίῳ τῆς Τάραντος φαραγγῶδει, καθ' ὃ συνέβαινε αὐτοῖς ἀναγκαίως τὴν ὄδοιπορίαν γενήσεσθαι, ἐλόχα κατακρύψας τὸ πλῆθος ὁ Εὐρυμένης. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν προῖδόμενοι ἀφίκοντο οἱ ἄνδρες περὶ μέσον ἡμέρας εἰς τὸν τόπον, ληστρικῶς αὐτοῖς ἐπαλαλάξαντες

---

¹⁰¹ Κάλφας 2013:51-53,
Μαρραγγιανού-Δερμούση 2009:78,
Πέτρου 2001:39-42,
Βουδούρης 1992:28-29.

¹⁰² Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 13, 61.

¹⁰³ Γεωργούλης 2008:62.

ἐπέθεντο οἱ στρατιῶται. οἱ δὲ ἔκταραχθέντες μετ' εὐλαβείας ἅμα τε τὸ αἰφνίδιον καὶ αὐτὸ τὸ πλῆθος (ἦσαν γὰρ αὐτοὶ σύμπαντες δέκα πού τον ἀριθμόν), καὶ ὅτι ἄνοπλοι πρὸς ποικίλως ὀπλισμένους διαγωνισάμενοι ἔμελλον ἀλίσκεσθαι, δρόμῳ καὶ φυγῇ διασφάζειν αὐτούς διέγνωσαν, οὐδὲ τοῦτο ἀλλότριον ἀρετῆς τιθέμενοι· τὴν γὰρ ἀνδρείαν ἤδεισαν φευκτέων τε καὶ ὑπομενετέων ἐπιστήμην, ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς ὑπαγορεύῃ λόγος. καὶ ἐπετύγχανον δὲ ἤδη τούτου (βαρούμενοι γὰρ τοῖς ὅπλοις ἀπελείποντο οἱ σὺν Εὐρυμένει τοῦ διωγμοῦ), εἰ μὴ περ φεύγοντες ἐνέτυχον πεδίῳ τινὶ κυάμοις ἐσπαρμένῳ καὶ τεθλότι ἱκανῶς. καὶ μὴ βουλόμενοι δόγμα παραβαίνειν τὸ κελεύον κυάμων μὴ θιγγάνειν ἔστησαν καὶ ὑπ' ἀνάγκης λίθοις καὶ ξύλοις καὶ τοῖς προστυχοῦσιν ἕκαστος μέχρι τοσοῦτου ἡμύνοντο τοὺς διώκοντας, μέχρι τινὰς μὲν αὐτῶν ἀνηρηκέναι, πολλοὺς δὲ τετραυματικέναι. πάντας μὲν ὑπὸ τῶν δορυφόρων ἀναιρεθῆναι καὶ μηδένα τὸ παράπαν ζωγρηθῆναι, ἀλλὰ πρὸ τούτων θάνατον ἀσμενίσαι κατὰ τὰς τῆς αἰρέσεως ἐντολάς. ἐν συγχύσει δὲ πολλῇ τὸν τε Εὐρυμένην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ οὐ τῆ τυχούσῃ γενέσθαι, εἰ μηδὲ ἓνα ζῶντα ἀγάγοιεν τῷ πέμψαντι Διονυσίῳ, εἰς αὐτὸ μόνον τοῦτο προτρεψαμένῳ αὐτούς. γῆν οὖν ἐπαμήσαντες τοῖς πεσοῦσι καὶ ἠρῶν πολυάνδριον ἐπιχώσαντες αὐτόθι ὑπέστρεφον. εἶτα αὐτοῖς ἀπήνησε Μυλλίας Κροτωνιάτης καὶ Τιμύχα Λακεδαιμονία, γυνὴ αὐτοῦ, ἀπολελειμμένοι τοῦ πλῆθους, ὅτι ἔγκυος οὖσα ἢ Τιμύχα τὸν δέκατον ἤδη μῆνα εἶχε καὶ σχολαίως διὰ τοῦτο ἐβάδιζε. τούτους δὲ ζωγρήσαντες ἄσμενοι πρὸς τὸν τύραννον ἤγαγον, μετὰ πάσης κομιδῆς καὶ ἐπιμελείας διασώσαντες. ὁ δὲ περὶ τῶν γεγονότων διαπυθόμενος καὶ σφόδρα ἀθυμήσας ἐνέφαινε. 'ἄλλ' ὑμεῖς γε' εἶπεν 'ὑπὲρ πάντων τῆς ἀξίας τεύξεσθε παρ' ἐμοῦ τιμῆς, εἴ μοι συμβασιλεύσαι θελήσετε'. τοῦ δὲ Μυλλίου καὶ τῆς Τιμύχας πρὸς πάντα ἃ ἐπηγγέλλετο ἀνανευόντων, 'ἀλλὰ ἔν γε με' ἔφη 'διδάξαντες μετὰ τῆς ἐπιβαλλούσης προπομπῆς διασφάζεσθε'. πυθομένου δὲ τοῦ Μυλλίου καὶ τί ποτ' ἐστίν, ὃ μαθεῖν προθυμεῖται, 'ἐκεῖνο' εἶπεν ὁ Διονύσιος· 'τίς ἢ αἰτία, δι' ἣν οἱ ἑταῖροί σου ἀποθανεῖν μᾶλλον εἴλαντο ἢ κυάμους πατήσαι;' καὶ ὁ Μυλλίας εὐθύς 'ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν' εἶπεν 'ὑπέμειναν, ἵνα μὴ κυάμους πατήσωσιν, ἀποθανεῖν, ἐγὼ δὲ αἰροῦμαι, ἵνα τούτου σοι τὴν αἰτίαν μὴ ἐξείπω, κυάμους μᾶλλον πατήσαι'. καταπλαγέντος δὲ τοῦ Διονυσίου καὶ μεταστῆσαι κελεύσαντος αὐτὸν σὺν βίᾳ, βασάνους δὲ ἐπιφέρειν τῇ Τιμύχᾳ προστάττωντος

(ἐνόμιζε γὰρ ἄτε γυναῖκά τε οὔσαν καὶ ἔπογκον ἐρήμην τε τοῦ ἀνδρὸς ῥαδίως τοῦτο ἐκλαλήσειν φόβῳ τῶν βασάνων), ἡ γενναία συμβρῦξασα ἐπὶ τῆς γλώσσης τοὺς ὀδόντας καὶ ἀποκόψασα αὐτὴν προσέπτυσε τῷ τυράνῳ, ἐμφαίνουσα ὅτι, εἰ καὶ ὑπὸ τῶν βασάνων τὸ θῆλυ αὐτῆς νικηθὲν συναναγκασθεῖ τῶν ἐχεμυθουμένων τι ἀνακαλύψαι, τὸ μὴν ὑπηρετήσον ἐκποδῶν ὑπ' αὐτῆς περικέκοπται. οὕτως δυσσυγκατάθετοι πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς φιλίας ἦσαν, εἰ καὶ βασιλικαὶ τυγχάνοιεν».¹⁰⁴

Ο Ιάμβλιχος πάλι, σε ἄλλο σημεῖο, θέλοντας να εξάρει την γενναιότητα που επέδειξε η Τιμύχα η Λακεδαιμόνια αναφέρει:

«Περὶ δὲ ἀνδρείας πολλὰ μὲν ἤδη καὶ τῶν εἰρημένων οἰκειῶς καὶ πρὸς αὐτὴν ἔχει, οἶον τὰ περὶ Τιμύχαν θαυμαστὰ ἔργα καὶ τὰ τῶν ἐλομένων ἀποθανεῖν πρὸ τοῦ τι παραβῆναι τῶν ὀρισθέντων ὑπὸ Πυθαγόρου περὶ κυάμων καὶ ἄλλ' ἄττα τῶν τοιούτων ἐπιτηδευμάτων ἐχόμενα».¹⁰⁵

Στο ἴδιο γεγονός φαίνεται να αναφέρεται και ο Πορφύριος ὅταν λέγει «Ἰππόβοτος δὲ καὶ Νεάνθης περὶ Μυλλίου καὶ Τιμύχας ἱστοροῦσι ...».¹⁰⁶

Με τα παραπάνω φανερόνται ιδιαίτερα στοιχεία του πυθαγόρειου βίου, ἀπόρροια του ηθικού, φιλοσοφικού και θρησκευτικού χαρακτήρα της Πυθαγόρειας ἀδελφότητας. Ο πυθαγόρειος βίος δεν απαιτούσε μονάχα βαθύ σεβασμό πρὸς το δάσκαλο ἀλλὰ τον επέβαλλε και πρὸς τα υπόλοιπα μέλη της πυθαγόρειας ἀδελφότητας. Η πεποίθηση των Πυθαγορείων πως ἀνήκουν ὅλοι σε μια οἰκογένεια συνεπαγόταν δεσμούς ὄχι μόνο συγγένειας ἀλλὰ και ἀγάπης, ομόνοιας, ἰσότητος, δικαιοσύνης και ἀρμονίας.¹⁰⁷

Η ἰδέα βέβαια της ἀρμονίας, της τάξης στην πυθαγόρεια σκέψη ἀποκτὰ ηθική και θρησκευτική ἀξία και εἶναι ιδιαίτερα σημαντική. Η ζωὴ του Πυθαγόρειου ἀπαιτεῖ την πρακτική ἐφαρμογὴ της τάξης ἐναντι των ἐπιθυμιῶν και των ἐνστίκτων. Σκοπὸς της ηθικῆς ζωῆς λοιπὸν γίνεται η υπέρβαση των σωματικῶν περιορισμῶν και η κάθαρση της ψυχῆς, ὥσπου η ψυχὴ να ἐνωθεῖ με το θεῖο, ολοκληρώνοντας μια σειρά μετενσαρκώσεων, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ καθετὶ το μιᾶρον.¹⁰⁸ Και αὐτὸ γιατί ο Πυθαγόρειος

¹⁰⁴ Ιάμβλιχος, *Περὶ του Πυθαγορικοῦ βίου*, 189-194.

¹⁰⁵ Ιάμβλιχος, *Περὶ του Πυθαγορικοῦ βίου*, 214.

¹⁰⁶ Πορφύριος, *Πυθαγόρου βίος*, 61.

¹⁰⁷ Μαραγιανού-Δερμούση 2009:83.

¹⁰⁸ Βεῖκος 1998:140-142,
Guthrie 2010:43,

οφείλει να μεταλαμπαδεύσει σε όλους την αξία της αρμονίας, της τάξης. Μιας τάξης που δεν περιορίζεται στην ατομικότητα του καθένα, αλλά αποτελεί μέρος της γενικότερης τάξης του συνδέοντα έτσι την ανθρώπινη υπόσταση με ολόκληρη τη φύση.¹⁰⁹

Περί αρμονίας της ψυχής κάνει λόγο και ο Εχεκράτης από την πόλη της Φλιούντας, περιοχή κοντά στη Σικυώνα, στον διάλογο του Πλάτωνα *Φαίδων*¹¹⁰, έναν από τους κυριότερους διαλόγους του. Στον *Φαίδωνα* λοιπόν, όπου ο Εχεκράτης παρουσιάζεται ως το πρόσωπο που ακούει από τον Φαίδωνα τον Ηλείο όλα όσα συνέβησαν κατά την τελευταία συζήτηση του Σωκράτη με τους μαθητές του στο δεσμοτήριο, λέγει πως «θαυμαστώσ γάρ μου ὁ λόγος οὗτος ἀντιλαμβάνεται καὶ νῦν καὶ ἀεί, τὸ ἄρμονίαν τινὰ ἡμῶν εἶναι τὴν ψυχὴν».¹¹¹

Η αρμονία που διέπει ολόκληρη τη φιλοσοφική πορεία των Πυθαγορείων γίνεται σκοπός αναζήτησης σε όλα τα επίπεδα έχοντας ως στυλοβάτη της τον αριθμό. Άλλωστε «τί κάλλιστον; ἄρμονία»¹¹² και «τί τὸ σοφώτατον; ἀριθμός».¹¹³ Όπως και ο Αριστοτέλης αναφέρει χαρακτηριστικά στο έργο του *Μετὰ τὰ φυσικά* «οἱ καλούμενοι Πυθαγόρειοι»¹¹⁴ «ἐπεὶ δὴ τὰ μὲν ἄλλα τοῖς ἀριθμοῖς ἐφαίνοντο τὴν φύσιν ἀφωμοιωῦσθαι πᾶσαν, οἱ δ' ἀριθμοὶ πάσης τῆς φύσεως πρῶτοι, τὰ τῶν ἀριθμῶν στοιχεῖα τῶν ὄντων στοιχεῖα πάντων ὑπέλαβον εἶναι, καὶ τὸν ὅλον οὐρανὸν ἄρμονίαν εἶναι καὶ ἀριθμόν· καὶ ὅσα εἶχον ὁμολογούμενα ἔν τε τοῖς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς ἄρμονίαις πρὸς τὰ τοῦ οὐρανοῦ πάθη καὶ μέρη καὶ πρὸς τὴν ὅλην διακόσμησιν, ταῦτα συνάγοντες ἐφήρμοτον».¹¹⁵ Αναφέρει λοιπόν πως οι λεγόμενοι Πυθαγόρειοι που ασχολήθηκαν πρώτοι με την επιστήμη των μαθηματικών και την ανέπτυξαν περαιτέρω θεώρησαν τον αριθμό πρωταρχικό στοιχείο της φύσης, «ως

Vegetti 2010:82,

Κωσταράς 2001:184.

¹⁰⁹ Μαραγγιανού-Δερμούση 2009:83-84,

Γεωργούλης 2008:62,

Βαμβακάς 2001:152.

¹¹⁰ Βουδούρης 1990:45-71.

¹¹¹ Πλάτων, *Φαίδων*, 88d.

¹¹² Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, 82.

¹¹³ Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, 82.

¹¹⁴ Αριστοτέλης, *Μετὰ τα φυσικά*, Α, 985b.

¹¹⁵ Αριστοτέλης, *Μετὰ τα φυσικά*, Α, 985b-986a.

κοσμογονική αρχή»¹¹⁶, «αρχή συνθετική»¹¹⁷ «ως διαμορφωτική αρχή του κόσμου»,¹¹⁸ αυτό που καθορίζει ολόκληρη την κοσμική τάξη.¹¹⁹

Μέσα σε αυτόν τον αρμονικό κόσμο βρίσκεται συντονισμένη και η ψυχή απαιτώντας μια ανάλογη ηθική στάση του ατόμου, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τον ατομικό και κοινωνικοπολιτικό βίο των Πυθαγορείων, καταργώντας έτσι τις ως τότε παγιωμένες αντιλήψεις, διακρίσεις και προκαταλήψεις, οδηγώντας τον άνθρωπο στην πνευματική του τελείωση.¹²⁰

Από τα μέλη της πυθαγόρειας κοινότητας γνωρίζουμε μόνο τα ονόματά τους, «τῶν δὲ συμπάντων Πυθαγορείων τοὺς μὲν ἀγνώτάς τε καὶ ἀνωνόμους τινὰς πολλοὺς εἰκὸς γεγονέναι, τῶν δὲ γνωριζομένων ἐστὶ τάδε τὰ ὀνόματα»,¹²¹ όπως αυτά καταγράφηκαν στον κατάλογο που μας παραδίδει ο Ιάμβλιχος στο έργο του *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*.¹²² Ανάμεσα σε αυτούς βρίσκονται και οι Πελοποννήσιοι:

«Ἄργεῖοι Ἴππομέδων, Τιμοσθένης, Εὐέλθων, Θρασύδαμος, Κρίτων, Πολύκτωρ
Λάκωνες Αὐτοχαρίδας, Κλεάνωρ, Εὐρυκράτης
Φλιάσιοι Διοκλῆς, Ἐχεκράτης, Πολύμναστος, Φάντων
Σικυώνιοι Πολιάδης, Δήμων, Στράτιος, Σωσθένης
Κορίνθιος Χρῦσιππος».¹²³

Στον κύκλο των Πυθαγορείων μετείχαν «ισότιμα»¹²⁴ και γυναίκες, δείγμα της κοινωνικής συμπεριφοράς που επέβαλλε η πυθαγόρεια διδασκαλία μέσω της αρχής του σεβασμού προς τον συνάνθρωπο και προς ολόκληρη τη φύση.¹²⁵ Ο Ιάμβλιχος στον κατάλογό του αναφέρει πως οι Πυθαγόρειες ήταν δεκαεπτά, «Πυθαγορίδες δὲ γυναῖκες αἱ ἐπιφανέσταται»,¹²⁶ «αἱ πᾶσαι ἰς»¹²⁷, ανάμεσα στις οποίες και οι Πελοποννήσιες¹²⁸:

¹¹⁶ Βεΐκος 1980:141.

¹¹⁷ Τσάτσος 2005:43.

¹¹⁸ Lesky 1964:252.

¹¹⁹ Τσέλλερ-Νέστλε 2008:44.

¹²⁰ Νιάρχος 2008:93,

Βαμβακάς 2001:154-155.

¹²¹ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹²² Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹²³ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹²⁴ Γεωργούλης 2008:64,

Νέστλε-Τσέλλερ 2008:41.

¹²⁵ Βαμβακάς 2001:155.

¹²⁶ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹²⁷ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹²⁸ Πελεγρίνης 2009:1318, 1384, 992, 1012, 880, 787, 761.

«Τιμύχα γυνή [ἦ] Μυλλία τοῦ Κροτωνιάτου, Χειλώνις θυγάτηρ Χείλωνος τοῦ Λακεδαιμονίου, Κρατησίκλεια Λάκαινα γυνή Κλεάνορος τοῦ Λακεδαιμονίου, Λασθένεια Ἀρκάδισσα, Ἐχεκράτεια Φλιασία, Θεάδουσα Λάκαινα, Βοιωτὴ Ἀργεία, Βαβελύκα Ἀργεία, Κλεαίχμα ἀδελφὴ Αὐτοχαρίδα τοῦ Λάκωνος».¹²⁹

Για τους περισσότερους από τους παραπάνω Πυθαγορείους δεν έχουμε κάποια άλλη πληροφορία πέραν της αναφοράς τους στον κατάλογο του Ιάμβλιχου γεγονός που καθιστά αδύνατο να εξάγουμε οποιοδήποτε ειδικότερο συμπέρασμα περί της προσωπικότητας και του έργου τους. Ακόμα και σε κάποιες περιπτώσεις που μνημονεύονται και σε άλλες πηγές, οι πληροφορίες είναι αρκετά περιορισμένες ώστε να καθιστούν δυνατό το σχηματισμό μιας πιο ολοκληρωμένης άποψης. Ειδικότερα:

Ο Ιππομέδων ο Αργεῖος, σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο, ήταν «ακουσματικός» και όπως ο ίδιος λέγει οι λόγοι και οι αιτίες όλων των ακουσμάτων ήταν διατυπωμένα από τον Πυθαγόρα. Συγκεκριμένα αναφέρει πως:

«ἦν δέ τις Ἴππομέδων [Ἀργεῖος] Ἀσινεὺς Πυθαγόρειος τῶν ἀκουσματικῶν, ὃς ἔλεγεν ὅτι πάντων τούτων ἐκεῖνος λόγους καὶ ἀποδείξεις εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τὸ παραδεδοσθαι διὰ πολλῶν καὶ ἀεὶ ἀργότερων τὸν μὲν λόγον περιηρῆσθαι, λελεῖσθαι δὲ αὐτὰ τὰ προβλήματα».¹³⁰

Οι Φλιάσιοι, Εχεκράτης,¹³¹ Φάντων, Διοκλῆς¹³² και Πολύμναστος αναφέρονται από τον Ιάμβλιχο και σε άλλο σημείο στο έργο του *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου* όπου συγκεκριμένα λέγεται πως «ἦσαν δὲ οἱ σπουδαιότατοι Φάντων τε καὶ Εχεκράτης καὶ Πολύμναστος καὶ Διοκλῆς Φλιάσιοι, Ξενοφίλος δὲ Χαλκιδεὺς τῶν ἀπὸ Θράκης Χαλκιδέων. ἐφύλαξαν μὲν οὖν τὰ ἐξ ἀρχῆς ἦθη καὶ τὰ μαθήματα, καίτοι ἐκλειπούσης τῆς αἰρέσεως, ἕως εὐγενῶς ἠφανίσθησαν. ταῦτα μὲν οὖν Ἀριστοξένος διηγεῖται»,¹³³ πως ήταν λοιπόν και αυτοί μεταξύ άλλων που διαφύλαξαν τα αρχικά ἦθη και τα μαθήματα της πυθαγόρειας Σχολῆς, ακόμα και όταν αυτή είχε κλείσει, μάλιστα μέχρι το θάνατό τους. Επίσης αναφέρονται και στον Διογένη Λαέρτιο, ο οποίος υποστηρίζει πως οι Φλιάσιοι, Φάντων, Εχεκράτης, Διοκλῆς και Πολύμναστος

¹²⁹ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 267.

¹³⁰ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 87.

¹³¹ Πελεγρίνης 2009:880,

Νέστλε-Τσέλλερ 2008:95.

¹³² Πελεγρίνης 2009:856.

¹³³ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 251.

ήταν μαθητές του Φιλόλαου και του Ευρύτου «τελευταίοι γὰρ ἐγένοντο τῶν Πυθαγορείων, οὓς καὶ Ἄριστόξενος εἶδε, Ξενοφίλος τε ὁ Χαλκιδεὺς ἀπὸ Θράκης καὶ Φάντων ὁ Φλιάσιος καὶ Ἐχεκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πολύμναστος, Φλιάσιοι καὶ αὐτοί. ἦσαν δὲ ἄκροαταὶ Φιλόλαου καὶ Ευρύτου τῶν Ταραντίνων», σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Ἀριστόξενου.¹³⁴

Εκτός όμως από τους Πελοποννήσιους Πυθαγόρειους και τις Πελοποννήσιες Πυθαγόρειες που αναφέρονται στον κατάλογο του Ιάμβλιχου, παραδίδονται και ο Ποσίδης ο Αργεῖος, από τον ίδιο τον Ιάμβλιχο στο έργο του *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, «ιδὼν ἐν τούτοις Μιλτιάδης ὁ Καρχηδόνιος Ποσιδῆν Ἄργεῖον, ἀμφοτέρω τῶν Πυθαγορείων ὄντες»,¹³⁵ αλλά και η Διοτίμα από τη Μαντίνεια, από τον Πρόκλο στο έργο του *Εἰς τὰς Πολιτείας Πλάτωνος ὑπόμνημα*.

Ο Πρόκλος συγκαταλέγει τη Διοτίμα στις Πυθαγόρειες γυναίκες μαζί με τη Θεανώ και την Τιμύχα. Αναλυτικότερα λέγει: «ἀνέπεισε τὸν Σωκράτη κοινήν ποιῆσαι τὴν παιδείαν· ταύτην δὲ εὗρεν λαβὼν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ὅτι τινὲς γυναῖκες ζῶσι τὴν ἀνδρῶν ἀρετὴν· καὶ τοῦτο Τιμαίῳ γνῶριμον καὶ εὐπαράδεκτον, εἰδότεί τοὺς βίους τῶν Πυθαγορείων γυναικῶν, τῆς Θεανοῦς, τῆς Τιμύχας, τῆς Διοτίμας αὐτῆς».¹³⁶

Η Διοτίμα,¹³⁷ η ἱέρεια από τη Μαντίνεια, είναι αυτή η σοφή που παρουσιάζει ο Σωκράτης στο *Συμπόσιον* του Πλάτωνα να τον ἔχει διδάξει σχετικά με τον έρωτα:

«Καὶ σὲ μὲν γε ἤδη ἔασω· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ Ἔρωτος, ὃν ποτ' ἤκουσα γυναικὸς Μαντινικῆς Διοτίμας, ἣ ταῦτά τε σοφὴ ἦν καὶ ἄλλα πολλὰ—καὶ Ἄθηναίοις ποτὲ θυσσαμένοις πρὸ τοῦ λοιμοῦ δέκα ἔτη ἀναβολὴν ἐποίησε τῆς νόσου, ἣ δὴ καὶ ἐμὲ τὰ ἐρωτικὰ ἐδίδαξεν—ὃν οὖν ἐκείνη ἔλεγε λόγον».¹³⁸ Από τη Διοτίμα μαθαίνει ο Σωκράτης τι είναι πραγματικά ο έρωτας. Αυτή τον μύησε στην τέχνη του έρωτα. Αυτή του αποκάλυψε τη δύναμη που αυτός ασκεί στην παιδεία και πως αυτός

¹³⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 8, 46.

¹³⁵ Ιάμβλιχος, *Περὶ τοῦ Πυθαγορικοῦ βίου*, 128.

¹³⁶ Πρόκλος, *Υπόμνημα εἰς τὰς Πλάτωνος πολιτείας*, 1, 248.

¹³⁷ Πελεγρίνης 2009:858,

Θεοδωρακόπουλος 2006:408-409.

¹³⁸ Πλάτων, *Συμπόσιον*, 201d.

είναι το μέσο ώστε η ψυχή να ανέβει όλους τους αναβαθμούς και να καταστεί ικανή να θεασθεί, ύστερα από πολύ μόχθο, την ιδέα της αθάνατης ομορφιάς.¹³⁹

Χρειάζεται όμως στο σημείο αυτό να αναφέρουμε και τις αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν αναφορικά με το εάν υπήρξε η Διοτίμα ιστορικό πρόσωπο ή όχι. Χαρακτηριστική είναι άλλωστε η αντίρρηση που προέβαλλε ο Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, ο οποίος μάλιστα κατηγορηματικά χαρακτήρισε τη Διοτίμα «πλασματικό πρόσωπο»,¹⁴⁰ δημιούργημα του Σωκράτη, το οποίο φέρεται να εξυπηρετεί «την παιδαγωγούσα και αφυπνίζουσα σωκρατική ειρωνεία».¹⁴¹

---

¹³⁹ Θεοδωρακόπουλος 2009:145-146.

¹⁴⁰ Θεοδωρακόπουλος 2009:142.

¹⁴¹ Κωσταράς 2001:215.

4. Ιππίας ο Ηλείος

Ο Ιππίας από την Ήλιδα (5^{ος} αι. π.Χ.) ήταν σύγχρονος του Σωκράτη και ένας από τους τέσσερις γνωστότερους και σημαντικότερους Σοφιστές, καθώς ξεχώρισε για τις πολύπλευρες και εξαιρετικά ευρείες ικανότητές του, του σπάνιου μνημονικού του, της μόρφωσής του, της ρητορικής του δεινότητας και των περίτεχνα φροντισμένων λόγων του, ελάχιστα αποσπάσματα των οποίων έχουν σωθεί.¹⁴²

Όπως αναφέρει το λεξικό της Σούδας, «ο Ιππίας, γιος του Διοπίθου από την Ηλεία· σοφιστής και φιλόσοφος, μαθητής του Ηγησιδάμου, ο οποίος προσδιόριζε ως υπέρτατο αγαθό την αυτάρκεια»¹⁴³:

«Ιππίας· Διοπίθου· Ἡλείου· σοφιστής καὶ φιλόσοφος· μαθητὴς Ἡγησιδάμου, ὃς τέλος ὠρίζετο τὴν αὐτάρκειαν».¹⁴⁴

Σύμφωνα με μαρτυρίες, ο Ιππίας είχε μια κόρη, την Πλαθάνη, η οποία, όταν έμεινε χήρα, παντρεύτηκε τον Ισοκράτη, ο οποίος όντας ήδη σε προχωρημένη ηλικία, υιοθέτησε το γιο της Αφαρέα. Συγκεκριμένα αναφέρουν:

«γυναῖκα δ' ἠγάγετο Πλαθάνην τινά, Ἰππίου τοῦ ῥήτορος ἀπογεννωμένην.»¹⁴⁵

«ἐγένετο δ' αὐτῷ [Isokrates] καὶ παῖς Ἀφαρεὺς πρεσβύτη ὄντι ἐκ Πλαθάνης τῆς Ἰππίου τοῦ ῥήτορος ποιητός, τῶν δὲ τῆς γυναικὸς τριῶν παίδων ὁ νεώτατος. 839 B καὶ νέον μὲν ὄντα μὴ γῆμαι, γηράσαντα δ' ἑταῖραι συνείναι ἦι ὄνομα ἦν

---

¹⁴² Κάλφας 2013:93,
Audi 2011:1045,
Guthrie 2010:70,
Πελεγρίνης 2009:914,
Μανουσόπουλος 2009:110-111,
Νέστλε-Τσέλλερ 2008:107-109,
Νιάρχος 2008:146,
Annas 2006:46,
Γκίκας 1995:211,
Guthrie 2003:341-345,
Vegetti 2003:137-139,
Κωσταράς 2001:208-209,
Said 2001:146,
Σκουτερόπουλος 1991:363-402,
Windelband 1986:82-84,
Lesky 1964:497-499.

¹⁴³ Σκουτερόπουλος 1991:364.

¹⁴⁴ DK86 A.1 (Λεξικό Σούδας, Ιππίας, 543).

¹⁴⁵ DK86 A.3b (Ζώσιμος, Βίος Ισοκράτους, 253, 4).

Λαγίσκη ... ἔπειτα Πλαθάνην τὴν Ἰππίου τοῦ ῥήτορος γυναῖκα ἠγάγετο τρεῖς παῖδας ἔχουσιν, ὧν τὸν Ἀφαρέα, ὡς προεῖρηται, ἐποιήσατο».¹⁴⁶

«Ἀφαρεύς. οὗτος Ἰππίου μὲν ἦν υἱός, ἐνομίζετο δὲ Ἴσοκράτους».¹⁴⁷

Ὅπως και οι περισσότεροι σοφιστές, ἔτσι και ο Ἰππίας ταξίδευε και παρέδιδε μαθήματα και σε άλλες πόλεις:

«καὶ τοῦτό γέ μοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, εἴ τις οἶός τ' εἴη παιδεύειν ἀνθρώπους ὡσπερ Γοργίας τε ὁ Λεοντίνος καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ Ἰππίας ὁ Ἥλειος».¹⁴⁸

Μάλιστα ο Ἰππίας θεωρήθηκε ὡς «ο οξυνότερος ἀπὸ τους σοφιστές»¹⁴⁹:

«si itaque verum est quod scriptores varii memorant, Cyrum regem et Simonidem lyricum et Hippiam Eleum sophistarum acerrimum ideo valuisse memoria, quod erotis quibusdam remediis id impetrarunt ... ».¹⁵⁰

Ο Φιλόστρατος μάλιστα στο ἔργο του *Βίοι σοφιστῶν* λέγει πως «ο Ἰππίας ο σοφιστὴς ἀπὸ τὴν Ἥλεία εἶχε τόσο δυνατὴ μνήμη ἀκόμη και στα γεράματά του, ὥστε αν ἀκουγε μια φορά και πενήντα ονόματα, να τα θυμάται με τη σειρά που τα ἀκουσε. Στα μαθήματά του, πρῶτος αὐτός, συμπεριέλαβε τη γεωμετρία, τὴν αστρονομία, τὴ μουσική και τους ποιητικούς ρυθμούς. (2) Ἐκανε μάλιστα διαλέξεις και για θέματα ζωγραφικῆς και γλυπτικῆς. (3) Αὐτά τα μαθήματα τα παρέδιδε σε άλλες πόλεις, ὅταν ὁμως βρισκόταν στη Λακεδαίμονα, αναφερόταν σε γενεαλογικὲς σειρές των πόλεων, στην ἰδρυση και στα επιτεύγματά τους, ἀφού οι Λακεδαιμόνιοι ἀκουγαν με ευχαρίστηση παρόμοιες διηγήσεις, επειδὴ επιθυμοῦσαν πολὺ τὴν κυριαρχία. (4) Ἐχει γράψει ο ἴδιος και ἕναν διάλογο για τὴν Τροία, που τὸ θέμα του εἶναι τὸ εξής: Μετά τὴν ἀλωση τῆς Τροίας συμβουλεύει τον Νεοπτόλεμο, τον γιό του Ἀχιλλέα, τι πρέπει να κάνει για να θεωρεῖται σπουδαῖος ἀνθρωπος. (5) Μολονότι εκπροσώπησε τὴν Ἥλεία ὡς πρεσβευτὴς σε πάρα πολλές πόλεις, σε καμιά δεν αμαύρωσε τὴ φήμη του στις δημόσιες ομιλίες του και στις συζητήσεις του, ἀπεναντίας συγκέντρωσε ἀφθονο πλοῦτο και ἐπίτιμος δημότης ἀνακηρύχθηκε σε μικρές και μεγαλύτερες πόλεις. (6) Ἐφθασε μάλιστα και σε μια μικρὴ πόλη τῆς Σικελίας, τὴν Ἰνυκό, για τα χρήματα, τους κατοίκους τῆς ὁποίας ο Πλάτων στον «Γοργία» τους περιγελά. (7) Ἦταν

¹⁴⁶ DK86 A.3 (Ψευδο-Πλούταρχος, *Βίοι των δέκα ρητόρων*, 4, 838a).

¹⁴⁷ DK86 A.3a (Ἀρποκρατίων, Ἀφαρεύς).

¹⁴⁸ DK86 A.4 (Πλάτων, *Ἀπολογία*, 19e).

¹⁴⁹ Κύρκος 2007:624.

¹⁵⁰ DK86 A.16 (Ἀμμιανὸς Μαρκελλίνος, 16, 5, 8).

επιτυχημένος όλα τα χρόνια και γοήτευε τους Έλληνες στην Ολυμπία με τους περίτεχνους και εξαιρετικά φροντισμένους λόγους. (8) Μιλούσε όχι ξερά αλλά με πλούτο λέξεων και φυσικά και μόνο σε λίγες περιπτώσεις μεταχειριζόταν ποιητικές λέξεις». ¹⁵¹ Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Ἰππίας δὲ ὁ σοφιστὴς ὁ Ἡλεῖος τὸ μὲν μνημονικὸν οὕτω τι καὶ γηράσκων ἔρρωτο, ὡς καὶ πεντήκοντα ὀνομάτων ἀκούσας ἅπαξ ἀπομνημονεύειν αὐτὰ καθ' ἣν ἤκουσε τάξιν, ἐσήγετο δὲ ἐς τὰς διαλέξεις γεωμετρίαν, ἀστρονομίαν, μουσικὴν, ῥυθμούς· (2) διελέγετο δὲ καὶ περὶ ζωγραφίας καὶ περὶ ἀγαλματοποιίας· (3) ταῦτα ἐτέρωθι· ἐν Λακεδαιμόνι δὲ γένη τε διήκει πόλεων καὶ ἀποικίας καὶ ἔργα, ἐπειδὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ βούλεσθαι ἄρχειν τῆι ἰδέαι ταύτηι ἔχαιρον. (4) ἔστιν δὲ αὐτῶι καὶ Τρωικὸς διάλογος, οὗ λόγος· ὁ Νέστωρ ἐν Τροίαι ἀλούσῃ ὑποτίθεται Νεοπτολέμω τῶι Ἀχιλλέως, ᾧ χρῆ ἐπιτηδεύοντα ἄνδρα ἀγαθὸν φαίνεσθαι. (5) πλεῖστα δὲ Ἑλλήνων πρεσβεύσας ὑπὲρ τῆς Ἥλιδος οὐδαμοῦ κατέλυσε τὴν ἑαυτοῦ δόξαν δημηγορῶν τε καὶ διαλεγόμενος, ἀλλὰ καὶ χρήματα πλεῖστα ἐξέλεξε καὶ φυλαῖς ἐνεγράφη πόλεων μικρῶν τε καὶ μειζόνων. (6) παρήλθε καὶ εἰς τὴν Ἴνυκὸν ὑπὲρ χρημάτων, τὸ δὲ πολίχνιον τοῦτο Σικελικοὶ εἰσιν, οὗς ὁ Πλάτων <ἐν> τῶι Γοργίαι ἐπισκώπτει. (7) εὐδοκίμων δὲ καὶ τὸν ἄλλον χρόνον ἔθελγε τὴν Ἑλλάδα ἐν Ὀλυμπίαι λόγοις ποικίλοις καὶ πεφροντισμένοις εἶ. (8) ἡρμήνευε δὲ οὐκ ἐλλιπῶς ἀλλὰ περιττῶς καὶ κατὰ φύσιν, ἐς ὀλίγα καταφεύγων τῶν ἐκ ποιητικῆς ὀνόματα». ¹⁵²

Ο Ἰππίας, πολυμαθὴς ὡς προσωπικότητα, «ἔγραψε πολλά». ¹⁵³ Συνέθεσε ποιήματα, ἐπη, τραγωδίες, διθυράμβους καὶ πολλά πεζὰ κείμενα ποικίλλου περιεχομένου. ¹⁵⁴ Ἀπὸ το σῦνολο ὁμως του ἔργου του μας παραδίδονται μέσα ἀπὸ μαρτυρίες οἱ τίτλοι των συγγραμμάτων του:

α. ΠΙΠΠΟΥ ΕΛΕΓΕΙΑ

Ο Πausanias λοιπὸν στο ἔργο του *Ἑλλάδος περιήγησις*, αναφέρει πως ο Ἰππίας, ο οποίος καθὼς ἔλεγαν ἦταν σοφός, ἔγραψε, προς τιμὴν των παιδιῶν που ἔχασαν οἱ

¹⁵¹ Κύρκος 2007:616-617.

¹⁵² DK86 A.2 (Φιλόστρατος, *Βίοι σοφιστῶν*, I, 11, 1).

¹⁵³ DK86 A.1 (*Λεξικὸ Σούδα*, Ἰππίας, 543).

¹⁵⁴ DK86 A.12 (Πλάτων, *Ἰππίας ἐλάσεων*, 368b).

Μεσσήνιοι, το ελεγειακό επίγραμμα που θα έφεραν οι χάλκινοι ανδριάντες που αφιερώθηκαν τότε στην Ολυμπία. Συγκεκριμένα λέγει:

«τότε δὲ ἐπὶ τῆι ἀπωλείαι τῶν παίδων οἱ Μεσσήνιοι πένθος ἦγον, καὶ ἄλλα τέ σφισιν ἐς τιμὴν αὐτῶν ἐξευρέθη καὶ εἰκόνας ἐς Ὀλυμπίαν ἀνέθεσαν χαλκῶς, σὺν δὲ αὐτοῖς τὸν διδάσκαλον τοῦ χοροῦ καὶ τὸν αὐλητὴν. τὸ μὲν δὴ ἐπίγραμμα ἐδήλου τὸ ἀρχαῖον ἀναθήματα εἶναι τῶν ἐν πορθμῶι Μεσσηνίων· χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἰππίας ὁ λεγόμενος ὑπὸ Ἑλλήνων γενέσθαι σοφὸς τὰ ἐλεγεία ἐπ' αὐτοῖς ἐποίησεν· ἔργα δὲ εἰσιν Ἥλείου Κάλωνος αἱ εἰκόνες».¹⁵⁵

β. ΕΘΝΩΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ

Σύμφωνα με ἄλλη πηγή αναφέρεται πως ο Ιππίας ο Ηλείος στο ἔργο του *Ἐθνῶν ὀνομασίαι* αναφέρει ὅτι κάποια φυλὴ ονομαζόταν «Σπάρτοι»:

«δὲ ὁ Ἥλείος ἐν Ἐθνῶν ὀνομασίαις φησὶν ἔθνος τι καλεῖσθαι Σπαρτοῦς».¹⁵⁶

γ. ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΡΑΦΗ

Σύμφωνα με ἄλλη μαρτυρία ο Ιππίας συνέγραψε την *Ὀλυμπιονικῶν ἀναγραφὴν*, τον κατάλογο των Ολυμπιονικῶν, ἀπὸ τον ὁποῖο, ὅπως υποστηρίζει ο Πλούταρχος, εἶναι δύσκολο να εξακριβωθοῦν πλήρως οἱ αναφερόμενες χρονολογίες:

«τοὺς μὲν οὖν χρόνους ἐξακριβῶσαι χαλεπὸν ἐστὶ καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἀναγομένους, ὧν τὴν ἀναγραφὴν ὀψέ φασιν Ἰππίαν ἐκδοῦναι τὸν Ἥλείον ἀπ' οὐδενὸς ὀρμώμενον ἀναγκαίου πρὸς πίστιν».¹⁵⁷

δ. ΣΥΝΑΓΩΓΗ

Ο Αθήναιος στο ἔργο του *Δειπνοσοφισταί* μας παραδίδει πως ο Ιππίας ο σοφιστὴς στο ἔργο του *Συναγωγὴ* μιλώντας για γυναῖκες περίφημες για την ομορφιά τους κάνει λόγο για μια Θαργήλια, ἀπὸ τη Μίλητο, πανέμορφη και σοφὴ, ἡ ὁποία μάλιστα παντρεύτηκε δεκατέσσερις ἄνδρες:

«ἐπὶ κάλλει δὲ ... διαβόητοι γεγονάσι γυναῖκες Θαργηλία ἢ Μιλησία, ἥτις καὶ τεσσαρεσκαίδεκα ἀνδράσιν ἐγαμήθη, οὔσα καὶ τὸ εἶδος πάνυ καλὴ καὶ σοφὴ, ὡς φησιν Ἰππίας ὁ σοφιστὴς ἐν τῶι ἐπιγραφομένῳ *Συναγωγὴ*».¹⁵⁸

ε. ΤΡΩΙΚΟΣ (ΔΙΑΛΟΓΟΣ)

¹⁵⁵ DK86 B.1 (Πανσανίας, *Ἑλλάδος περιήγησις*, V 25, 4).

¹⁵⁶ DK86 B.2 (Σχόλια στον Απολλώνιο τον Ρόδιο, III, 1179).

¹⁵⁷ DK86 B.3 (Πλούταρχος, *Νουμάς*, 1).

¹⁵⁸ DK86 B.4 (Αθήναιος, *Δειπνοσοφισταί*, XIII, 608F).

Ο Φιλόστρατος στο έργο του *Βίοι σοφιστών* αναφέρει πως ο Ιππίας είχε γράψει έναν διάλογο για την Τροία, κατά τον οποίο, μετά την άλωση της Τροίας, ο Νέστωρας συμβουλεύει το γιο του Αχιλλέα, Νεοπτόλεμο, για το τι πρέπει να κάνει ώστε να θεωρείται σπουδαίος άνθρωπος:

«ἔστιν δὲ αὐτῷ καὶ Τρωικὸς διάλογος, οὗ λόγος· ὁ Νέστωρ ἐν Τροίᾳ ἀλούσῃ ὑποτίθεται Νεοπτολέμῳ τῷ Ἀχιλλέως, ἃ χρὴ ἐπιτηδεύοντα ἄνδρα ἀγαθὸν φαίνεσθαι».¹⁵⁹

Αλλά και ο ίδιος ο Ιππίας κάποτε καθώς μιλούσε με το Σωκράτη και περηφανευόταν για την λεκτική του δεινότητα, αναφέρεται στον πανέμορφο, όπως τον χαρακτηρίζει, λόγο του για την Τροία, παραθέτοντάς μας και ένα απόσπασμα αυτού:

«Καὶ ναὶ μὰ Δί', ὦ Σώκρατες, περὶ γε ἐπιτηδευμάτων καλῶν καὶ ἔναγχος αὐτόθι ἠὺδοκίμησα διεξιῶν, ἃ χρὴ τὸν νέον ἐπιτηδεύειν. ἔστι γάρ μοι περὶ αὐτῶν παγκάλως λόγος συγκείμενος, καὶ ἄλλως εὖ διακείμενος καὶ τοῖς ὀνόμασι· πρόσχημα δέ μοί ἐστι καὶ ἀρχὴ τοιάδε τις τοῦ λόγου· ἐπειδὴ ἡ Τροία ἦλω, λέγει ὁ λόγος, ὅτι Νεοπτόλεμος Νέστορα ἔροιτο, ποῖά ἐστι καλὰ ἐπιτηδεύματα, ἃ ἂν τις ἐπιτηδεύσας νέος ὦν εὐδοκιμώτατος γένοιτο· μετὰ ταῦτα δὴ λέγων ἐστὶν ὁ Νέστωρ καὶ ὑποτιθέμενος αὐτῷ πάμπολλα νόμιμα καὶ πάγκαλα. τοῦτον δὲ καὶ ἐκεῖ ἐπεδειξάμην καὶ ἐνθάδε μέλλω ἐπιδεικνύναι εἰς τρίτην ἡμέραν ἐν τῷ Φειδοστράτου διδασκαλείῳ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄξια ἀκοῆς· ἐδεήθη γάρ μου Εὐδίκος ὁ Ἀπημάντου».¹⁶⁰

Παρενθετικά εδώ μπορούμε να σημειώσουμε πως ο Ιππίας σε άλλο σημείο ισχυρίζεται ότι, «ο Ὅμηρος ἔχει παραστήσει, τον Αχιλλέα ως τον πιο γενναίο απ' ὅσους πήγαν στην Τροία, τον Νέστορα ως τον πιο σοφό και τον Οδυσσεά ως τον πιο πολυμήχανο»,¹⁶¹ «φημί γὰρ Ὅμηρον πεποιηκέναι ἄριστον μὲν ἄνδρα Ἀχιλλέα τῶν εἰς Τροίαν ἀφικομένων, σοφώτατον δὲ Νέστορα, πολυτροπώτατον δὲ Ὀδυσσεά».¹⁶² Ο Ὅμηρος φαίνεται πως προκάλεσε το ενδιαφέρον του Ιππία, αν μάλιστα προσθέσουμε

¹⁵⁹ DK86 A.2 (Φιλόστρατος, *Βίοι σοφιστών*, I, 11, 1).

¹⁶⁰ DK86 B.5 (Πλάτων, *Ιππίας μείζων*, 286a).

¹⁶¹ Κύρκος 2007:620.

¹⁶² DK86 A.10 (Πλάτων, *Ιππίας ελάσσων*, 364c).

και το ακόλουθο απόσπασμα, «Ἰππίας δ' αὖ καὶ Ἔφορος Κυμαίων (sc. γεγονέναι φασὶ τὸν Ὅμηρον).»¹⁶³

Πέρα όμως από τις παραπάνω μαρτυρίες, οι οποίες αναφέρονται στα συγκεκριμένα έργα του πολυγραφότατου Ἰππία, παραδίδονται και άλλες, οι οποίες, παρουσιάζουν τα γνωστικά πεδία με τα οποία θέλησε να καταπιαστεί ο Ἰππίας. Δεν θα ήταν λοιπόν εντελώς αυθαίρετο, εάν πιθανολογούσαμε πως ο Ἰππίας περιέλαβε και σε άλλα συγγράμματά του τα αποτελέσματα των μελετών του. Εδώ θα πρέπει να συνυπολογίσουμε την απλή και μόνη αναφορά του ονόματος του Ἰππία, χωρίς μάλιστα τίτλο, σε πάπυρο της Πετρούπολης, «ΙΠΠΙΟΥ».¹⁶⁴

Σύμφωνα με μια μαρτυρία ο Ἰππίας φέρεται να ασχολήθηκε και με την ίδρυση των πόλεων. Μνημονεύεται λοιπόν πως ο ίδιος αναφορικά με την πόλη Εφύρα λέγει πως τρίτη ήταν η Εφύρα στην Ἡλιδα:

«τέσσαρας δὲ ἀναγράφει τὰς Ἐφύρας· πρώτην μὲν τὴν ἀϋθις Κόρινθον ὀνομασθεῖσαν...· ἑτέραν δὲ τὴν περὶ Θεσσαλίαν...· τρίτην δὲ περὶ Ἥλιν, ἧς Ἰππίας μνημονεύει· τετάρτην τὴν ἐν Θεσπρωτοῖς».¹⁶⁵

Ο Κλήμης Αλεξανδρεὺς στο ἔργο του *Στρωματεῖς* μας παραδίδει ένα απόσπασμα στο οποίο ο ίδιος ο Ἰππίας αναφέρεται σε μια καινούρια και πολύμορφη πραγματεία του, στην οποία ο σοφιστής φέρεται να ἔχει συγκεντρώσει ὅσα εἶχαν αναφέρει σε διάφορα συγγράμματά τους ἔτσι, ἢ περίπου ἔτσι, οι προγενέστεροί του, Ορφέας, Μουσαῖος, Ησίοδος, Ὅμηρος, αλλά και ἄλλοι Ἕλληνες και βαρβάροι. Λέγει συγκεκριμένα:

«φέρε ἀντικρυς μαρτυροῦντα ἡμῖν Ἰππίαν τὸν σοφιστὴν τὸν Ἡλεῖον, ὃς τὸν αὐτὸν περὶ τοῦ προκειμένου μοι σκέμματος ἤκεν λόγον, παραστησώμεθα ὧδέ πως λέγοντα·

τούτων ἴσως εἴρηται τὰ μὲν Ὀρφεῖ, τὰ δὲ Μουσαίωι κατὰ βραχὺ ἄλλωι ἀλλαχοῦ, τὰ δὲ Ἡσιόδωι τὰ δὲ Ὀμήρωι, τὰ δὲ τοῖς ἄλλοις τῶν ποιητῶν, τὰ δὲ ἐν συγγραφαῖς τὰ μὲν Ἑλλησι τὰ δὲ βαρβάροις· ἐγὼ δὲ ἐκ πάντων τούτων τὰ μέγιστα καὶ ὁμόφυλα συνθεῖς τούτον καινὸν καὶ πολυειδῆ τὸν λόγον ποιήσομαι».¹⁶⁶

¹⁶³ DK86 B.18 (*Βίος Ὀμήρου*, 30, 27).

¹⁶⁴ DK86 B.19 (*Πάπυρος της Πετροπόλεως*, 13, 2, 11).

¹⁶⁵ DK86 B.15 (*Σχόλια στον Πίνδαρο, Νεμεόνικοι*, 7, 53).

¹⁶⁶ DK86 B.6 (Κλήμης Αλεξανδρεὺς, *Στρωματεῖς*, VI, 15).

Ο Ιππίας σύμφωνα με άλλη μαρτυρία κατονομάζει τις ηπείρους με τα ονόματα της Ασίας και της Ευρώπης, των θυγατέρων του Ωκεανού:

«ἀπὸ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης τῶν Ὠκεανίδων τὰς ἠπείρους καλεῖ». ¹⁶⁷

Και από άλλες όμως μαρτυρίες φέρεται πως ο Ιππίας ασχολήθηκε με ζητήματα φιλολογικού ενδιαφέροντος, ζητήματα γλωσσικά και ιστορικά:

Ο ίδιος παρατήρησε πως η λέξη τύραννος χρησιμοποιείται από την εποχή του Αρχιλόχου και εξής και όχι νωρίτερα, αφού και ο Όμηρος δε χρησιμοποίησε τον όρο «βασιλιάς» για όλους. Αναφέρεται λοιπόν:

«ἴδιον δέ τι πεπόνθασιν οἱ μεθ' Ὅμηρον ποιηταὶ τοὺς πρὸ τῶν Τρωικῶν βασιλεῖς τυράννους προσαγορεύοντες, ὁπῆ ποτε τοῦδε τοῦ ὀνόματος εἰς τοὺς Ἑλληνας διαδοθέντος, κατὰ τοὺς Ἀρχιλόχου χρόνους, καθάπερ Ἰππίας ὁ σοφιστὴς φησιν. Ὅμηρος γοῦν τὸν πάντων παρανομώτατον ἔχετον βασιλέα φησὶ καὶ οὐ τύραννον· εἰς ἔχετον βασιλῆα βροτῶν δηλήμονα'. προσαγορευθῆναι δέ φασι τὸν τύραννον ἀπὸ τῶν Τυρρηνῶν· χαλεποὺς γάρ τινες περὶ ληιστείαν τούτους γενέσθαι». ¹⁶⁸

Ο Ιππίας φαίνεται ομοίως πως χρησιμοποιούσε τη λέξη «παραθήκη» αντί της λέξης «παρακαταθήκη» όπως συνήθιζαν και ο Πλάτων, ο Θουκυδίδης και ο Δημοσθένης. Ο Φρόνιχος λέει αναλυτικότερα:

«παραθήκην Ἰππίαν καὶ Ἰωνά τινα συγγραφέα φασὶν εἰρηκέναι· ἡμεῖς δὲ τοῦτο παρακαταθήκην ἐροῦμεν ὡς Πλάτων καὶ Θουκυδίδης καὶ Δημοσθένης». ¹⁶⁹

Περαιτέρω, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, ο Ιππίας φαίνεται να είπε για τον Λυκούργο πως υπήρξε πολύ ικανός πολεμιστής και διέθετε μεγάλη εκστρατευτική εμπειρία:

«αὐτὸν δὲ τὸν Λυκοῦργον Ἰππίας μὲν ὁ σοφιστὴς πολεμικώτατόν φησι γενέσθαι καὶ πολλῶν ἔμπειρον στρατειῶν...». ¹⁷⁰

Αλλά και όπως αναφέρει ο Διογένης Λαέρτιος, ο Ιππίας, όπως και ο Αριστοτέλης, λέει ότι αυτός (ο Θαλής) έδινε και στα άψυχα ζωή, εικάζοντάς το από τον μαγνήτη και το ήλεκτρο, «Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἰππίας φασὶν αὐτὸν καὶ τοῖς ἀψύχοις μεταδιδόναι

¹⁶⁷ DK86 B.8 (Ευστάθιος, *Παρεκβολαί εις Διονύσιον τον Περιηγητήν*, 270).

¹⁶⁸ DK86 B.9 (Υπόθεσις στον Σοφοκλή, *Οιδίππους τύρρανος*, V).

¹⁶⁹ DK86 B.10 (Φρόνιχος, *Εκλογή*, 312).

¹⁷⁰ DK86 B.11 (Πλούταρχος, *Λυκούργος*, 23).

ψυχῆς τεκμαιρόμενον ἐκ τῆς λίθου τῆς μαγνήτιδος καὶ τοῦ ἠλέκτρου»,¹⁷¹ ἐνῶ γιὰ τὸν Μάμερκο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ ποιητῆ Στησιχόρου ἔλεγε πὼς με ζέση ἐπιδόθηκε στὴ μελέτη τῆς γεωμετρίας καὶ μάλιστα πὼς ἀπέκτησε καὶ τὴ φήμη τοῦ γεωμέτρη, «μετὰ δὲ τοῦτον Μάμερκος ὁ Στησιχόρου τοῦ ποιητοῦ ἀδελφὸς ὡς ἐφαψάμενος τῆς περὶ γεωμετρίας σπουδῆς μνημονεύεται καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος ἱστόρησεν ὡς ἐπὶ γεωμετρίας δόξαν αὐτοῦ λαβόντος».¹⁷²

Ὁ Ἰππίας ἀσχολήθηκε καὶ με τὰ μαθηματικά. Σύμφωνα μάλιστα με μιὰ ἀναφορὰ τοῦ Πρόκλου, γιὰ τὴν ὁποία εγείρονται ὡστόσο πολλὲς ἀντιρρήσεις¹⁷³, ὁ Ἰππίας φαίνεται πὼς ἐπινόησε μιὰ καμπύλη γραμμὴ, ἡ ὁποία μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ τὸν τετραγωνισμό τοῦ κύκλου. Ὁ Πρόκλος ἀναφέρει συγκεκριμένα:

«Νικομήδης μὲν γὰρ ἐκ τῶν κογχοειδῶν γραμμῶν, ὧν καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν τάξιν καὶ τὰ συμπτώματα παραδέδωκεν, αὐτὸς εὐρετῆς ὧν τῆς ιδιότητος αὐτῶν πᾶσαν εὐθύγραμμον γωνίαν ἐτριχοτόμησεν. ἕτεροι δὲ ἐκ τῶν Ἰππίου καὶ Νικομήδους τετραγωνιζουσῶν πεποιήκασιν τὸ αὐτὸ μικταῖς καὶ οὗτοι χρησάμενοι γραμμαῖς ταῖς τετραγωνιζούσαις».¹⁷⁴

Λέγεται ἐπίσης πὼς ὁ Ἰππίας ἀσχολούμενος με τὴν ἀστρονομία διαπίστωσε πὼς τὰ ἀστέρια στὴν ομάδα τῶν Υἰάδων εἶναι ἐπτὰ:

«Ἰππίας δὲ καὶ Φερεκύδης ἐπτὰ [Υἰάδας εἶναι]».¹⁷⁵

Αναφορικά με τὴ μυθολογία, φέρεται νὰ υποστήριξε σχετικὰ με τὴν μητριά τοῦ Φρίξου πὼς ἦταν ἡ Γοργώπη διαφωνώντας ἐτσι με τὸν Πίνδαρο ποὺ ἰσχυριζόταν «ἐν Ὑμνοῖς» πὼς ἦταν ἡ Δημοδίκη καὶ με τὸν Σοφοκλῆ «ἐν Ἀθάμαντι» ποὺ διατεινόταν πὼς ἦταν ἡ Νεφέλη ἀλλὰ καὶ με τὸν Φερεκύδη ποὺ ἔλεγε πὼς ἦταν ἡ Θεμιστώ:

«ταύτην δὲ ὁ μὲν Πίνδαρος ἐν Ὑμνοῖς Δημοδίκτην· Ἰππίας δὲ Γοργώπιν· Σοφοκλῆς ἐν Ἀθάμαντι Νεφέλην· Φερεκύδης Θεμιστώ».¹⁷⁶

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς πηγές ποὺ μαρτυροῦν τὰ θεωρητικὰ ενδιαφέροντα τοῦ Ἰππία, υπάρχουν καὶ δύο μαρτυρίες τοῦ Πλουτάρχου, ὅπως αὐτές διασώζονται ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Στοβαῖο στὸ *Ἀνθολόγιον*, ποὺ καταδεικνύουν τὶς ἠθικὲς πεποιθήσεις τοῦ Ἰππία.

¹⁷¹ DK86 B.7 (Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 1, 24).

¹⁷² DK86 B.12 (Πρόκλος, *Υπόμνημα στὸν πρῶτον τοῦ Εὐκλείδου*, 65, 11).

¹⁷³ Κύρκος 2007:800(141).

¹⁷⁴ DK86 B.21 (Πρόκλος, *Υπόμνημα εἰς τὸ πρῶτον τοῦ Εὐκλείδου*, 272, 3).

¹⁷⁵ DK86 B.13 (Σχόλια στὸν Ἀρατο 172, 369, 27).

¹⁷⁶ DK86 B.14 (Σχόλια στὸν Πίνδαρο, *Πυθιονίκοι*, 4, 288).

Σύμφωνα λοιπόν με αυτές ο Ιππίας διατεινόταν πως «υπάρχουν δύο είδη φθόνου: ο δίκαιος φθόνος, όταν κάποιος φθονεί τους κακούς που απολαμβάνουν τιμές, και ο άδικος, όταν φθονεί επειδή τιμούν τους καλούς. Και οι φθονεροί άνθρωποι υποφέρουν διπλά σε σχέση με τους άλλους, διότι δεν στενοχωριούνται μόνο με τις προσωπικές τους συμφορές, όπως ακριβώς εκείνοι, αλλά και για τα καλά των ξένων»¹⁷⁷:

«Πλουτάρχου ἐκ τοῦ <Περὶ τοῦ> διαβάλλειν.

Ἰππίας λέγει δύο εἶναι φθόνους· τὸν μὲν δίκαιον, ὅταν τις τοῖς κακοῖς φθονῆ τιμωμένοις, τὸν δὲ ἄδικον, ὅταν τοῖς ἀγαθοῖς. καὶ διπλᾶ τῶν ἄλλων οἱ φθονεροὶ κακοῦνται· οὐ γὰρ μόνον τοῖς ἰδίοις κακοῖς ἄχθονται ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς».¹⁷⁸

Επιπροσθέτως, λίγο πιο κάτω ο Ιππίας θα πει πως η διαβολή είναι κάτι φοβερό εξαιτίας του ύπουλου χαρακτήρα της που την κάνει πιο επικίνδυνη και από οποιαδήποτε άλλη μορφή βίας. Και αυτό συμβαίνει γιατί δεν υπάρχει κάποια τιμωρία νομοθετημένη για όσους διαβάλλουν, όπως συμβαίνει με τους κλέφτες, παρόλο που αυτοί που διαβάλλουν κλέβουν το πιο πολύτιμο αγαθό, τη φιλία. Συνεπώς, λέγει, η ύβρις, αν και δημιουργεί προβλήματα, είναι δικαιότερη από τη διαβολή, διότι δεν είναι κρυφή. Συγκεκριμένα ο Πλούταρχος αναφέρει:

«Ἰππίας φησὶν, ὅτι δεινὸν ἐστὶν ἡ διαβολία, οὕτως ὀνομάζων, ὅτι οὐδὲ τιμωρία τις κατ' αὐτῶν γέγραπται ἐν τοῖς νόμοις ὥσπερ τῶν κλεπτῶν· καίτοι ἄριστον ὄν κτῆμα τὴν φιλίαν κλέπτουσιν, ὥστε ἡ ὕβρις κακοῦργος οὐσα δικαιότερα ἐστὶ τῆς διαβολῆς διὰ τὸ μὴ ἀφανῆς εἶναι».¹⁷⁹

Σκόπιμο εδώ κρίνεται να αναφερθεί πως το ζήτημα της διαβολής και του φθόνου φαίνεται πως απασχόλησε ιδιαίτερα τον 5^ο αιώνα καθώς ήταν το μελανό σημείο όχι μόνο για την αθηναϊκή πολιτική ζωή αλλά και για την ίδια την αθηναϊκή δημοκρατία.¹⁸⁰ Άλλωστε ο Ιππίας γνώριζε τι συνέβαινε στην αθηναϊκή κοινωνία. Τόσο ο Πλάτων στους διαλόγους του όσο και ο Ξενοφών στο έργο του αλλά και ο Αθηναίος μαρτυρούν πως ο Ιππίας χρονοτριβούσε στην Αθήνα. Αναφέρουν συγκεκριμένα:

¹⁷⁷ Κύρκος 2007:628.

¹⁷⁸ DK86 B.16 (Στοβαίος, *Ανθολόγιον*, III, 38, 32).

¹⁷⁹ DK86 B.17 (Στοβαίος, *Ανθολόγιον*, III, 42, 10).

¹⁸⁰ Κύρκος 2007:800(139).

«ὁ δὲ Πλάτων καὶ τὸν Ἡλείον Ἰππίαν συμπάροντα ποιεῖ [ἐν] τῷ Πρωταγόρῳ μετὰ τινῶν ἰδίων πολιτῶν, οὓς οὐκ εἰκὸς ἐν Ἀθήναις ἀσφαλῶς διατρίβειν πρὸ τοῦ τὰς ἐνιαυσίας ἐπὶ Ἰσάρχου [τοῦ] Ἐλαφηβολιῶνος συντελεσθῆναι σπονδάς.»¹⁸¹

«οἶδα μὲν, ἔφη, σε [Antisthenes] Καλλιᾶν τουτονὶ προαγωγέυσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ ..., οἶδα δὲ σε Ἰππία τῷ Ἡλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν.»¹⁸²

Ἡ πολὺπλευρῆ λοιπὸν προσωπικότητα τοῦ Ἰππία περιγράφεται μέσα ἀπὸ πολυποικίλες μαρτυρίες. Σε αὐτές ὅμως δεν θα μπορούσαμε νὰ μὴν συμπεριλάβουμε καὶ ὅσα μὰς καταθέτει ὁ Πλάτων γιὰ αὐτὸν μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ. Βέβαια οφείλουμε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ, πὼς ὁ Πλάτων, παρὰ τὸν σεβασμὸ που ἔδειχνε πρὸς τοὺς Σοφιστὲς ἐξαιτίας τόσο τῆς ρητορικῆς τῶν δεινότητος ὅσο καὶ τῆς οὐδέρκειάς τοὺς, ὑπῆρξε κάθετα ἀντίθετος μετὰ τὶς ἀντιλήψεις τοὺς κυρίως ἐξαιτίας τῆς θεώρησης τῆς παιδείας ἀπὸ τὴν ὀπτικὴν τοῦ *επαγγέλεσθαι*. Ὡστόσο δε δίστασε νὰ ὀνοματίσει ἀντίστοιχα καὶ διαλόγους τοῦ στοὺς ὁποίους παρουσιάζει τόσο τοὺς ἰδίους τοὺς Σοφιστὲς ὅσο καὶ τὴν τέχνην τοὺς.¹⁸³

Ὁ Πλάτων λοιπὸν ἔχει δώσει τὸ ὄνομα τοῦ σοφιστῆ Ἰππία σὲ δύο διαλόγους τοῦ, *Ἰππίας μείζων* καὶ *Ἰππίας ἐλάσσων*. Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς διαλόγους ἀντλούνται οἱ περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰππία. Βέβαια, μελετώντας τοὺς κανεῖς δεν μπορεῖ νὰ μὴν διακρίνει τὴν πλατωνικὴ ἀποστροφή πρὸς τοὺς σοφιστὲς γενικότερα, ὅπως ἀσφαλῶς αὐτὴ συγκαλύπτεται μέσα ἀπὸ τὴν σοκρατικὴν εἰρωνείαν. Ὁ Ἀθηναῖος στοὺς *Δειπνοσοφισταί* μάλιστα ἀναφέρει πὼς ὁ Πλάτων στὸν *Μενέξενον* δε δίστασε μετὰξὺ ἄλλων ἀκόμα καὶ νὰ τὸν χλευάσει, «ἐν δὲ τῷ Μενέξενῳ οὐ μόνον Ἰππίας ὁ Ἡλείος χλευάζεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Ῥαμνούσιος Ἀντιφῶν καὶ ὁ μουσικὸς Λάμπρος».¹⁸⁴ Ἴσως λοιπὸν τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πλάτων τὸν εἰρωνεύεται τόσο θα μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ ἀπὸ μόνου τοῦ μὴν ἑνδείξει γιὰ τὴν πολυσχιδὴ καὶ ποικιλοτρόπως ἐνδιαφέρουσα προσωπικότητα τοῦ Ἰππία.

Στὸν Πλάτωνα λοιπὸν ὁ ἴδιος ὁ Ἰππίας κανχέται πὼς ἡ πατρίδα τοῦ Ἡλίδας, ὅταν ἔχει νὰ διαπραγματευτεῖ κάποιο ζήτημα μετὰ κάποια ἄλλη πόλη, πάντοτε πρῶτα σὲ ἐκεῖνον

¹⁸¹ DK86 A.5 (Ἀθηναῖος, *Δειπνοσοφισταί*, V, 218C).

¹⁸² DK86 A.5a (Ξενοφῶν, *Συμπόσιο*, 4, 62).

¹⁸³ Μαραγγιαννοῦ-Δερμούση 2009:170-171.

¹⁸⁴ DK86 A.13 (Ἀθηναῖος, *Δειπνοσοφισταί*, XI, 506F).

απευθύνεται και τον επιλέγει για πρεσβευτή. Και αυτό δεν γίνεται τυχαία, γιατί όπως λέγει, αυτός είναι ο πιο ικανός να κρίνει και να μεταφέρει τους λόγους που διατυπώνονται κατά τις διαπραγματεύσεις. Γι' αυτό λοιπόν έχει πάει πολλές φορές και σε άλλες πόλεις ως πρεσβευτής, όπως στη Σπάρτη, την οποία έχει επισκεφθεί τις περισσότερες φορές και για τα σημαντικότερα ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα ο Πλάτων αναφέρει:

«Ἰππίας ὁ καλὸς τε καὶ σοφός, ὡς διὰ χρόνου ἡμῖν κατήρας εἰς τὰς Ἀθήνας.

-Οὐ γὰρ σχολή, ὦ Σώκρατες. ἢ γὰρ Ἥλις ὅταν τι δέηται διαπράξασθαι πρὸς τινα τῶν πόλεων, ἀεὶ ἐπὶ πρῶτον ἐμὲ ἔρχεται τῶν πολιτῶν αἰρουμένη πρεσβευτήν, ἡγουμένη δικαστήν καὶ ἄγγελον ἰκανώτατον εἶναι τῶν λόγων, οἱ ἂν παρὰ τῶν πόλεων ἐκάστων λέγωνται. πολλάκις μὲν οὖν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις ἐπρέσβευσα, πλεῖστα δὲ καὶ περὶ πλείστων καὶ μεγίστων εἰς τὴν Λακεδαίμονα· διὸ δὴ, ὃ σὺ ἐρωτᾷς, οὐ θαμίζω εἰς τούσδε τοὺς τόπους».¹⁸⁵

Αλλά και όταν κάποτε πήγε στη Σικελία, όπου, την εποχή εκείνη, διέπρεπε ο Πρωταγόρας, αυτός κατάφερε να κερδίσει πάρα πολλά χρήματα. Τόσα πολλά που, όπως λέει, όταν γύρισε πίσω στην πατρίδα του όλοι ξαφνιάστηκαν και έμειναν έκπληκτοι. Γι' αυτό κόντεψε να πιστέψει πως είχε βγάλει περισσότερα χρήματα από όσα θα έβγαζαν άλλοι δύο σοφιστές μαζί. Ειδικότερα λέγει:

«ἀφικόμενος δέ ποτε εἰς Σικελίαν Πρωταγόρου αὐτόθι ἐπιδημοῦντος καὶ εὐδοκιμοῦντος καὶ πρεσβυτέρου ὄντος [καὶ] πολὺ νεώτερος ὢν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πάνυ πλέον ἢ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν μνᾶς εἰργασάμην, καὶ ἐξ ἑνός γε χωρίου πάνυ μικροῦ Ἴνυκοῦ πλέον ἢ εἴκοσι μνᾶς· καὶ τοῦτο ἐλθὼν οἴκαδε φέρων τῷ πατρὶ ἔδωκα, ὥστε ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας θαυμάζειν τε καὶ ἐκπεπλήχθαι. καὶ σχεδόν τι οἶμαι ἐμὲ πλείω χρήματα εἰργάσθαι ἢ ἄλλους σὺνδύο οὔστινας βούλει τῶν σοφιστῶν».¹⁸⁶

Η υπεροχή του λοιπόν στο λόγο έναντι όλων των άλλων αποδεικνύεται και όταν βρέθηκε στην Ολυμπία, κατά την περίοδο των Ολυμπιακών αγώνων, αφού πάντοτε είναι σε θέση να μιλήσει για οποιοδήποτε θέμα είτε με λόγο προσχεδιασμένο είτε με αυτοσχέδιες απαντήσεις στις ερωτήσεις που θα του έθεταν εκείνη τη στιγμή. Συνεπώς

¹⁸⁵ DK86 A.6 (Πλάτων, *Ἰππίας μείζων*, 281a).

¹⁸⁶ DK86 A.7 (Πλάτων, *Ἰππίας μείζων*, 282d-e).

δεν θεωρεί ακατόρθωτο να μιλήσει ελεύθερα ακόμα και με τον Σωκράτη. Συγκεκριμένα λέει:

«καὶ γὰρ ἂν δεινὰ ποιοίην, ὦ Εὐδিকে, εἰ Ὀλυμπίαζε μὲν εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων πανήγυριν, ὅταν τὰ Ὀλύμπια ᾗι, ἀεὶ ἐπανιῶν οἴκοθεν ἐξ Ἥλιδος εἰς τὸ ἱερὸν παρέχω ἑμαυτὸν καὶ λέγοντα ὅ τι ἂν τις βούληται ὧν ἂν μοι εἰς ἐπίδειξιν παρεσκευασμένον ᾗι, καὶ ἀποκρινόμενον τῷ βουλομένῳ ὅ τι ἂν τις ἐρωτᾷ, νῦν δὲ τὴν Σωκράτους ἐρώτησιν φύγοιμι ... 364a: ἐξ οὗ γὰρ ἤργμαι Ὀλυμπίασιν ἀγωνίζεσθαι οὐδενὶ πώποτε κρείττονι εἰς οὐδὲν ἑμαυτοῦ ἐνέτυχον».¹⁸⁷

Μα και ένας λόγος που εκφώνησε στη Σπάρτη είχε ιδιαίτερη επιτυχία. Τόσο μεγάλη μάλιστα που επρόκειτο να τον παρουσιάσει και στην Αθήνα στο διδασκαλείο του Φειδόστρατου. Ἄλλωστε, όπως λέγει, είναι ικανός να συντάσσει τέτοιους πανέμορφους λόγους που διακρίνονται και για τις ποικίλες αρετές τους αλλά και για το λεκτικό πλούτο τους. Λέγει αναλυτικά:

«Καὶ ναὶ μὰ Δί', ὦ Σώκρατες, περὶ γε ἐπιτηδευμάτων καλῶν καὶ ἔναγχος αὐτόθι ἠὺδοκίμησα διεξιῶν, ἃ χρὴ τὸν νέον ἐπιτηδεύειν. ἔστι γὰρ μοι περὶ αὐτῶν παγκάλως λόγος συγκείμενος, καὶ ἄλλως εὖ διακείμενος καὶ τοῖς ὀνόμασι· πρόσχημα δέ μοί ἐστι καὶ ἀρχὴ τοιάδε τις τοῦ λόγου· ἐπειδὴ ἡ Τροία ἦλω, λέγει ὁ λόγος, ὅτι Νεοπτόλεμος Νέστορα ἔροιτο, ποῖά ἐστι καλὰ ἐπιτηδεύματα, ἃ ἂν τις ἐπιτηδεύσας νέος ὧν εὐδοκιμώτατος γένοιτο· μετὰ ταῦτα δὴ λέγων ἐστὶν ὁ Νέστωρ καὶ ὑποτιθέμενος αὐτῷ πάμπολλα νόμιμα καὶ πάγκαλα. τοῦτον δὴ καὶ ἐκεῖ ἐπεδειξάμην καὶ ἐνθάδε μέλλω ἐπιδεικνύναι εἰς τρίτην ἡμέραν ἐν τῷ Φειδοστράτου διδασκαλείῳ καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄξια ἀκοῆς· ἐδεήθη γὰρ μου Εὐδικος ὁ Ἀπημάντου».¹⁸⁸

Ο Ιππίας όμως, όπως μας τον παρουσιάζει ο Πλάτων, δεν έχει μονάχα τη ρητορική του δεινότητα για να καυχέται. Ο Ιππίας καυχέται ιδιαίτερα και για την πολυμαθία του, όπως φαίνεται κατά τη διάρκεια της συνομιλίας του με τον Σωκράτη. Οι γνώσεις του δεν περιορίζονται μονάχα σε ένα γνωστικό αντικείμενο, αλλά όπως και σε άλλες πηγές αναφέρθηκε, ο Ιππίας φαίνεται ότι γνωρίζει την αστρονομία, τη γεωμετρία, τα μαθηματικά αλλά και τις γενεαλογίες των ηρώων και των ανθρώπων και για την ίδρυση

¹⁸⁷ DK86 A.8 (Πλάτων, *Ιππίας ελάσσων*, 363c).

¹⁸⁸ DK86 A.9 (Πλάτων, *Ιππίας μείζων*, 286a).

των πόλεων, όπως και άλλα πολλά που ευχαριστούν τους ανθρώπους. Και είναι σε θέση να τα γνωρίζει όλα αυτά τόσο καλά αφού κατέχει και την τέχνη της μνημονικής. Πιο συγκεκριμένα ο Πλάτων αναφέρει:

«ἐπαινοῦσι δὲ δὴ σε πρὸς θεῶν, ὦ Ἰππία, καὶ χαίρουσιν ἀκούοντες ποῖα; ἢ δῆλον δὴ ὅτι ἐκεῖνα ἃ σὺ κάλλιστα ἐπίστασαι, τὰ περὶ τὰ ἄστρα τε καὶ τὰ οὐράνια πάθη;

–Οὐδ' ὀπωστιοῦν· ταῦτά γε οὐδ' ἀνέχονται.

–Ἀλλὰ περὶ γεωμετρίας τι χαίρουσιν ἀκούοντες;

–Οὐδαμῶς, ἐπεὶ οὐδ' ἀριθμῶν ἐκείνων γε ὡς ἔπος εἰπεῖν πολλοὶ ἐπίστανται.

–Πολλοῦ ἄρα δέουσιν περὶ γε λογισμῶν ἀνέχεσθαί σου ἐπιδεικνυμένου.

–Πολλοῦ μέντοι, νῆ Δία.

–Ἀλλὰ δῆτα ἐκεῖνα ἃ σὺ ἀκριβέστατα ἐπίστασαι ἀνθρώπων διαιρεῖν, περὶ τε γραμμάτων δυνάμεως καὶ συλλαβῶν καὶ ῥυθμῶν καὶ ἀρμονιῶν;

–Περὶ ποίων, ὠγαθέ, ἀρμονιῶν καὶ γραμμάτων;

–Ἀλλὰ τί μὴν ἐστὶν ἃ ἠδέως σου ἀκροῶνται καὶ ἐπαινοῦσιν; αὐτός μοι εἶπέ, ἐπειδὴ ἐγὼ οὐχ εὐρίσκω.

–Περὶ τῶν γενῶν, ὦ Σώκρατες, τῶν τε ἡρώων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κατοικίσεων, ὡς τὸ ἀρχαῖον ἐκτίσθησαν αἱ πόλεις, καὶ συλλήβδην πάσης τῆς ἀρχαιολογίας ἥδιστα ἀκροῶνται, ὥστ' ἔγωγε δι' αὐτοὺς ἠνάγκασμαι ἐκμεμαθηκέναι τε καὶ ἐκμεμελετηκέναι πάντα τὰ τοιαῦτα.

–Ναὶ μὰ Δί', ὦ Ἰππία, ἠτύχηκάς γε, ὅτι Λακεδαιμόνιοι οὐ χαίρουσιν, ἂν τις αὐτοῖς ἀπὸ Σόλωνος τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡμετέρους καταλέγη· εἰ δὲ μή, πράγματ' ἂν εἶχες ἐκμανθάνων.

–Πόθεν, ὦ Σώκρατες; ἅπαξ ἀκούσας πεντήκοντα ὀνόματα ἀπομνημονεύσω.

–Ἀληθῆ λέγεις, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐνενόησα, ὅτι τὸ μνημονικὸν ἔχεις· ὥστ' ἐννοῶ ὅτι εἰκότως σοι χαίρουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἅτε πολλὰ εἰδότες, καὶ χρῶνται ὥσπερ ταῖς πρεσβύτισιν οἱ παῖδες πρὸς τὸ ἠδέως μυθολογῆσαι». ¹⁸⁹

Αλλά και σε ένα άλλο απόσπασμα που μας παραθέτει ο Ξενοφών στα *Ἀπομνημονεύματα*, κατά το οποίο πάλι ο Σωκράτης συνομιλεῖ με τον Ιππία, ο Ιππίας φαίνεται να υπερέχει σε όλα, ακόμα και από τον Σωκράτη, όπως ο ίδιος ο Ιππίας

¹⁸⁹ DK86 A.11 (Πλάτων, *Ιππίας μείζων*, 285b).

καυχίεται, εξαιτίας της ευρυμάθειάς του. Λέγει μάλιστα πως είναι ικανός ακόμα και για το δίκαιο να μιλήσει χωρίς να μπορέσει κανείς να του αντιλέξει. Λέγει λοιπόν συγκεκριμένα:

«οἶδα δέ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Ἴππιαν τὸν Ἥλειον περὶ τοῦ δικαίου τοιάδε διαλεχθέντα. διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἴππίας Ἀθήναζε παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινας, ὡς θαυμαστὸν εἶη τό, εἰ μὲν τις βούλοιτο σκυτέα διδάξασθαι τινα ἢ τέκτονα ἢ χαλκέα ἢ ἰπέα, μὴ ἀπορεῖν, ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι· φασὶ δέ τινες καὶ ἵππον καὶ βοῦν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι πάντα μεστὰ εἶναι τῶν διδάζόντων· ἐὰν δέ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον ἢ υἷὸν ἢ οἰκέτην διδάξασθαι, μὴ εἰδέναι ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου. (᾽6) καὶ ὁ μὲν Ἴππίας ἀκούσας ταῦτα ὥσπερ ἐπισκόπτων αὐτόν· Ἔτι γὰρ σύ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἢ ἐγὼ πάλαι ποτέ σου ἤκουσα; καὶ ὁ Σωκράτης· Ὁ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἴππια, οὐ μόνον ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν· σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθῆς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Ἀμέλει, ἔφη, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν ἀεὶ. (᾽7) Πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι; οἶον περὶ γραμμάτων ἐὰν τις ἔρηταί σε, πόσα καὶ ποῖα Σωκράτους ἐστίν, ἄλλα μὲν πρότερον, ἄλλα δὲ νῦν πειρᾶι λέγειν; ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν, εἰ τὰ δις πέντε δέκα ἐστίν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἢ καὶ πρότερον ἀποκρίνει; Περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὥσπερ σύ, καὶ ἐγὼ ἀεὶ τὰ αὐτὰ λέγω· περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάνυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν, πρὸς ἃ οὔτε σὺ οὔτ' ἂν ἄλλος οὐδεὶς δύναιτ' ἀντειπεῖν».¹⁹⁰

Οι γνώσεις του όμως δεν περιορίζονται ούτε μονάχα στο θεωρητικό επίπεδο. Ο Ιππίας φαίνεται να κατέχει και τη σοφία σε πάμπολλες πρακτικές τέχνες. Φέρεται λοιπόν εξίσου επιδέξιος να μπορεί να φτιάξει όλα όσα εκείνος χρειαζόταν. Σύμφωνα με μια μαρτυρία που επικαλείται ο Σωκράτης, όταν κάποτε εμφανίστηκε στην Ολυμπία όλα όσα βρίσκονταν πάνω του, τα είχε φτιάξει ο ίδιος. Όχι μόνο τα ρούχα και τα παπούτσια που φορούσε είχε φτιάξει αλλά και το δαχτυλίδι του και έναν σφραγιδόλιθο, μια ξύστρα και ένα ελαιοδοχείο. Συγκεκριμένα αναφέρεται:

«πάντως δὲ πλείστας τέχνας πάντων σοφώτατος εἶ ἄνθρώπων, ὡς ἐγὼ ποτέ σου ἤκουον μεγαλαυχουμένου πολλὴν σοφίαν καὶ ζηλωτὴν σαυτοῦ διεξιόντος ἐν

¹⁹⁰ DK86 A.14 (Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, IV, 4).

ἀγορᾷ ἐπὶ ταῖς τραπέζαις. ἔφησθα δὲ ἀφικέσθαι ποτὲ εἰς Ὀλυμπίαν ἃ εἶχες περὶ τὸ σῶμα ἅπαντα σαυτοῦ ἔργα ἔχων· πρῶτον μὲν δακτύλιον (ἐντεῦθεν γὰρ ἦρχου) ὃν εἶχες σαυτοῦ ἔχειν ἔργον ὡς ἐπιστάμενος δακτυλίους γλύφειν καὶ ἄλλην σφραγίδα σὸν ἔργον, καὶ στλεγγίδα καὶ λήκυθον ἃ αὐτὸς εἰργάσω· ἔπειτα ὑποδήματα ἃ εἶχες ἔφησθα αὐτὸς σκυτοτομήσαι καὶ τὸ ἱμάτιον ὑφῆναι καὶ τὸν χιτωνίσκον· καὶ ὅ γε πᾶσιν ἔδοξεν ἀτοπώτατον καὶ σοφίας πλείστης ἐπίδειγμα [ἐπειδὴ], τὴν ζώνην ἔφησθα τοῦ χιτωνίσκου, ἣν εἶχες, εἶναι μὲν οἶαι αἱ Περσικαὶ τῶν πολυτελῶν, ταύτην δὲ αὐτὸς πλέξαι· πρὸς δὲ τούτοις ποιήματα ἔχων ἐλθεῖν καὶ ἔπη καὶ τραγωιδίας καὶ διθυράμβους καὶ καταλογάδην πολλοὺς λόγους καὶ παντοδαποὺς συγκειμένους· καὶ περὶ τῶν τεχνῶν δὴ, ὧν ἄρτι ἐγὼ ἔλεγον, ἐπιστήμων ἀφικέσθαι διαφερόντως τῶν ἄλλων καὶ περὶ ῥυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν καὶ γραμμάτων ὀρθότητος, καὶ ἄλλα ἔτι πρὸς τούτοις πάνυ πολλὰ, ὡς ἐγὼ δοκῶ μνημονεύειν· καίτοι τό γε μνημονικὸν ἐπελαθόμην σου, ὡς ἔοικε, τέχνημα, ἐν ᾧ σὺ οἶει λαμπρότατος εἶναι».¹⁹¹

Ο Πλάτων ἐπίσης στον *Πρωταγόρα* του θα μας παρουσιάσει και τις ηθικές του απόψεις. Ο Ιππίας είναι αυτός που θα εκφράσει την αντίθεση μεταξύ νόμου και φύσης, υποστηρίζοντας ευθέως το φυσικό δίκαιο.¹⁹² Και αυτό, όπως λέει, «γιατί το ὅμοιο εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ συγγενικό με τὸ ὅμοιο, ἐνῶ ὁ νόμος, δυνάστης καθὼς εἶναι τῶν ἀνθρώπων, παραβιάζει πολλαπλά τὴ φυσικὴ τάξη»,¹⁹³ προκαλώντας διακρίσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Θεωρεῖ χαρακτηριστικά «αἰσχροὺς», «ἐνῶ γνωρίζουμε τὴν ἀληθινὴ φύση τῶν πραγμάτων κι εἴμαστε οἱ πιο σοφοὶ ἀνάμεσα στους Ἕλληνες ... δὲν παρουσιάζουμε τίποτε ἀντάξιο τῆς τιμῆς με τὴν ὁποία μας περιβάλλουν, ἀλλὰ διαπληκτιζόμαστε ὁ ἕνας με τὸν ἄλλον σαν τους τιποτένιους ἀνθρώπους».¹⁹⁴ Αναλυτικότερα λέγει:

«μετὰ δὲ τὸν Πρόδικον Ἰππίας ὁ σοφὸς εἶπεν, ὦ ἄνδρες, ἔφη, οἱ παρόντες, ἡγοῦμαι ἐγὼ ὑμᾶς συγγενεῖς τε καὶ οἰκείους καὶ πολίτας ἅπαντας εἶναι φύσει, οὐ νόμῳ· τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φύσει συγγενές ἐστίν, ὁ δὲ νόμος, τύραννος ὢν τῶν ἀνθρώπων, πολλαπλὰ παρὰ τὴν φύσιν βιάζεται ἡμᾶς οὖν αἰσχροὺς τὴν μὲν φύσιν τῶν πραγμάτων εἰδέναι, σοφωτάτους δὲ ὄντας τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο νῦν

¹⁹¹ DK86 A.12 (Πλάτων, *Ιππίας ἐλάσσων*, 368b).

¹⁹² Θεοδωρακόπουλος 2006:19,

Μαραγγιανού-Δερμούση 2009:176-178.

¹⁹³ Σκουτερόπουλος 1991:298.

¹⁹⁴ Σκουτερόπουλος 1991:298.

συνεληλυθότας τῆς τε Ἑλλάδος εἰς αὐτὸ τὸ πρυτανεῖον τῆς σοφίας καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως εἰς τὸν μέγιστον καὶ ὀλβιώτατον οἶκον τόνδε, μηδὲν τούτου τοῦ ἀξιώματος ἄξιον ἀποφήνασθαι, ἀλλ' ὥσπερ τοὺς φαυλοτάτους τῶν ἀνθρώπων διαφέρεσθαι ἀλλήλοις. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ δέομαι καὶ συμβουλεύω, ᾧ Πρωταγόρα τε καὶ Σώκρατες, συμβῆναι ὑμᾶς ὥσπερ ὑπὸ διαιτητῶν ἡμῶν συμβιβαζόντων εἰς τὸ μέσον, καὶ μήτε σὲ τὸ ἀκριβὲς τοῦτο εἶδος τῶν διαλόγων ζητεῖν τὸ κατὰ βραχὺ λίαν, εἰ μὴ ἡδὺ Πρωταγόρα, ἀλλ' ἐφεῖναι καὶ χαλάσαι τὰς ἡνίας τοῖς λόγοις, ἵνα μεγαλοπρεπέστεροι καὶ εὐσχημονέστεροι ἡμῖν φαίνωνται, μήτ' αὖ Πρωταγόραν πάντα κάλων ἐκτείναντα, οὐρίᾳ ἐφέντα, φεύγειν εἰς τὸ πέλαγος τῶν λόγων ἀποκρύψαντα γῆν, ἀλλὰ μέσον τι ἀμφοτέρους τεμεῖν. ὥς οὖν ποιήσετε, καὶ πείθεσθέ μοι ῥαβδοῦχον καὶ ἐπιστάτην καὶ πρύτανιν ἐλέσθαι ὃς ὑμῖν φυλάξει τὸ μέτριον μῆκος τῶν λόγων ἑκατέρου».¹⁹⁵

Ο Ἰππίας λοιπόν, που προκάλεσε ιδιαίτερα με την πολυσχιδὴ προσωπικότητά του, τον πομπώδη και υπερφίαλο χαρακτήρα του τον Πλάτωνα¹⁹⁶, αναδείχθηκε μέσα από τις απόψεις του που προέβαλαν το νόμο σε πλήρη αντίθεση με τη φύση, τη μόνη αξία, «*πρόδρομος*» των κατοπινῶν πεποιθήσεων περί φυσικοῦ δικαίου.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ DK86 C.1 (Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 337c-338b).

¹⁹⁶ Guthrie 2003:342.

¹⁹⁷ Πελεγρίνης 2009:914,

Γεωργούλης 2008:123,

Νιάρχος 2008:146,

Τσέλλερ-Νέστλε 2008:109,

Κωσταράς 2001:209,

Γκίκας 1995:211,

Lesky 1964:499.

5. Ξενιάδης ο Κορίνθιος

Ο Ξενιάδης από την Κόρινθο υπήρξε φιλόσοφος του 5^{ου} αι. π.Χ..¹⁹⁸ Αν και χρονολογικά φαίνεται να ανήκει στην περίοδο της Αρχαίας Σοφιστικής, οι απόψεις που ο ίδιος διατύπωσε δε φαίνεται να έχουν άμεση σχέση με αυτή.¹⁹⁹ Ο Ξενιάδης λοιπόν υποστήριξε πως ο άνθρωπος δεν μπορεί να φτάσει στην πραγματική γνώση, αφού η γνώση που αποκτάται μέσω των αισθήσεων είναι ψευδής, «ἢ πάσαν ψευδῆ, ὡς ἔφασκε Ξενιάδης ὁ Κορίνθιος».²⁰⁰

Ο Σέξτος ο Εμπειρικός στο έργο του *Πρὸς μαθηματικούς* αναφέρει σχετικά:

«Ξενιάδης δὲ ὁ Κορίνθιος, οὗ καὶ Δημόκριτος μέμνηται, πάντ' εἰπὼν ψευδῆ, καὶ πάσαν φαντασίαν καὶ δόξαν ψεύδεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πᾶν τὸ γινόμενον γίνεσθαι, καὶ εἰς τὸ μὴ ὄν πᾶν τὸ φθειρόμενον φθεῖρεσθαι, δυνάμει τῆς αὐτῆς ἔχεται τῷ Ξενοφάνει στάσεως».²⁰¹

Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω μαρτυρία, «ο Ξενιάδης από την Κόρινθο, που τον μνημονεύει και ο Δημόκριτος, υποστήριξε πως όλα είναι ψευδή και πως κάθε γνώμη είναι λανθασμένη· επιπλέον [εἶπε] ότι όλα όσα γίνονται, προέρχονται από το μη ὄν, και πως οτιδήποτε χάνεται, καταλήγει στο μη ὄν. Ουσιαστικά ακολουθεί την ίδια άποψη με τον Ξενοφάνη»²⁰².

Μάλιστα σχετικά με το κριτήριο της αλήθειας ο Ξενιάδης φαίνεται πως επηρεάστηκε από τις απόψεις της ελεατικής σχολής, και ειδικότερα του Ξενοφάνη του Κολοφώνιου, αφού «απέρριπταν [ενν. το κριτήριο της αλήθειας] και ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος και ο Ξενιάδης ο Κορίνθιος»²⁰³:

«καὶ δὴ ἀνεῖλον μὲν αὐτὸ Ξενοφάνης τε ὁ Κολοφώνιος καὶ Ξενιάδης ὁ Κορίνθιος καὶ Ἄναχαρσις ὁ Σκύθης καὶ Πρωταγόρας καὶ Διονυσόδωρος, πρὸς δὲ τούτοις Γοργίας ὁ Λεοντῖνος καὶ Μητρόδωρος ὁ Χῖος καὶ Ἄναξαρχος ὁ εὐδαιμονικὸς καὶ Μόνιμος ὁ κύων».²⁰⁴

¹⁹⁸ Πελεγρίνης 2009:1169.

¹⁹⁹ Σκουτερόπουλος 1991:129.

²⁰⁰ Σέξτος Εμπειρικός, *Πρὸς μαθηματικούς (Πρὸς λογικούς Α)*, 7, 388.

²⁰¹ DK81 1 (Σέξτος Εμπειρικός, *Πρὸς μαθηματικούς (Πρὸς λογικούς Α)*, 7, 53).

²⁰² Κύρκος 2007:517.

²⁰³ Σκουτερόπουλος 1991:131.

²⁰⁴ Σέξτος Εμπειρικός, *Πρὸς μαθηματικούς (Πρὸς λογικούς Α)*, 7, 48.

Ανάλογες μαρτυρίες ο Σέξτος ο Εμπειρικός παραθέτει και στο έργο του *Πυρρώνειοι ύποτυπώσεις*:

«Τῶν διαλαβόντων τοίνυν περὶ κριτηρίου οἱ μὲν εἶναι τοῦτο ἀπεφήναντο, ὡς οἱ Στωικοὶ καὶ ἄλλοι τινές, οἱ δὲ μὴ εἶναι, ὡς ἄλλοι τε καὶ ὁ Κορίνθιος Ξενιάδης καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, λέγων δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται».²⁰⁵

«οὐκοῦν ἦτοι πάση φαντασίᾳ πιστεύσομεν <καὶ κατ' αὐτὴν ἐπικρινοῦμεν, ἢ τι. ἀλλ' εἰ μὲν πάση, δῆλον ὅτι καὶ τῇ Ξενιάδου φαντασίᾳ πιστεύσομεν>, καθ' ἣν ἔλεγε πάσας τὰς φαντασίας ἀπίστους εἶναι».²⁰⁶

Ο Ξενιάδης, καθώς φαίνεται, ασχολήθηκε, όπως και πολλοί άλλοι με το κριτήριο της αλήθειας, υποστηρίζοντας μάλιστα πως δεν υπάρχει, διότι «*ὄλες οἱ αναπαραστάσεις εἶναι αναζιόπιστες*»²⁰⁷. Μεταξύ αυτών που υποστήριξαν πως δεν υπάρχει κριτήριο αλήθειας συγκαταλέγεται και ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, ο οποίος υποστήριξε πως «*μονάχα πιθανότητα υπάρχει για όλα τα πράγματα*»²⁰⁸.

Επίσης η ακόλουθη φράση του Σέξτου του Εμπειρικού, «καὶ οὕτως εἰς τὸναντίον τῇ προθέσει περιήχθησαν οἱ περὶ τὸν Ξενιάδην, λέγοντες πάσας τὰς φαντασίας εἶναι ψευδεῖς καὶ μηδὲν ὅλως ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχειν ἀληθές»²⁰⁹, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως γύρω του ο Ξενιάδης πιθανότατα είχε συγκεντρώσει έναν κύκλο μαθητῶν, οι οποίοι, όπως και ο Ξενιάδης, διατείνονταν πως ὄλες οἱ παραστάσεις εἶναι ψευδεῖς και πως τίποτε στην ουσία δεν εἶναι αληθινό.

«Ξενιάδης μὲν οὖν ὁ Κορίνθιος, ὡς ἀνώτερον ὑπεδείκνυμεν, μηθὲν εἶναί φησιν ἀληθές»,²¹⁰ ἀποψη μάλλλον ακραία, ὅπως επισημαίνει και ο Σκουτερόπουλος.²¹¹

²⁰⁵ DK81 2 (Σέξτος Εμπειρικός, *Πυρρώνειοι Ὑποτυπώσεις*, 2, 18).

²⁰⁶ Σέξτος Εμπειρικός, *Πυρρώνειοι Ὑποτυπώσεις*, 2, 76.

²⁰⁷ Σκουτερόπουλος 1991:130.

²⁰⁸ Κύρκος 2007:517.

²⁰⁹ Σέξτος Εμπειρικός, *Προς μαθηματικούς (Προς λογικούς Α)*, 7, 399.

²¹⁰ DK81 3 (Σέξτος Εμπειρικός, *Προς μαθηματικούς (Προς λογικούς Β)*, 8, 5).

²¹¹ Σκουτερόπουλος 1991:131.

6. Λασθένεια η Μαντική & Αξιοθέα η Φλιάσια

Η Λασθένεια η Μαντική και η Αξιοθέα η Φλιάσια ανήκαν στον κύκλο της Πλατωνικής Ακαδημίας.²¹² Τούτο μάλιστα μαρτυρούν τόσο ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων* όσο και ο Αθήναιος στο έργο του *Δειπνοσοφισταί*.

Ο Διογένης Λαέρτιος μιλώντας για τον Πλάτωνα μνημονεύει πως μεταξύ των μαθητών του υπήρχαν και δύο γυναίκες, η Λασθένεια η Μαντική και η Αξιοθέα η Φλιάσια. Αυτές μάλιστα, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Δικαίαρχου, μεταμφιεζόμενες σε άνδρες παρακολουθούσαν τα μαθήματα στην Ακαδημία:

«Μαθηταί δ' αὐτοῦ ... σὺν οἷς καὶ γυναῖκες δύο Λασθένεια Μαντική καὶ Ἄξιοθέα Φλιασία, ἢ καὶ ἀνδρεῖα ἠμίσχετο, ὡς φησι Δικαίαρχος».²¹³

Αλλά και σε άλλο σημείο, όταν αναφέρεται στο Σπεύσιππο, τον μαθητή του Πλάτωνα, αναφέρει πως η Λασθένεια η Μαντική και η Αξιοθέα η Φλιάσια υπήρξαν και δικές του μαθήτριες:

«Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούειν μαθήτριά, Λασθένειά τε ἢ Μαντική καὶ Ἄξιοθέα ἢ Φλιασία. ὅτε καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τωθαστικῶς φησι· "καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς σου μαθητρίας ἔστι καταμαθεῖν τὴν σοφίαν. καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίει· σὺ δὲ δασμολογεῖς καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις."»²¹⁴

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως τόσο η Λασθένεια η Μαντική όσο και η Αξιοθέα η Φλιάσια, μαθήτευσαν στην Ακαδημία και την περίοδο που διηύθυνε τη σχολή ο Πλάτων αλλά και την περίοδο που διηύθυνε ο Σπεύσιππος.

Μάλιστα, όπως παραδίδεται από τον Αθήναιο, σύμφωνα με μια επιστολή του τύραννου Διονύσιου προς τον Σπεύσιππο, όπου τον κατηγορεί για φιληδονία και φιλαργυρία, πληροφορούμαστε πως ο Σπεύσιππος συνήψε και ερωτικό δεσμό με τη Λασθένεια τη Μαντική:

«καὶ Σπεύσιππος ὁ Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής· Διονύσιος γοῶν ὁ τύραννος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαῖς καὶ τὰ τῆς φιληδονίας αὐτοῦ

²¹² Πελεγρίνης 2009:1012,

Τσέλλερ-Νέστλε 2008:151(2).

²¹³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 3, 46.

²¹⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 4, 2.

διεξερχόμενος ἔτι τε τῆς φιλαργυρίας ἐρανίζεσθαί τε παρὰ πολλῶν αὐτὸν διελέγχων ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθενείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἐταίρας ἔρωτα ἐπὶ πᾶσιν τε λέγει τάδε· 'σύ τισι φιλαργυρίαν ὀνειδίζεις αὐτὸς μηδὲν ἐλλελοιπῶς αἰσχροκερδείας; τί γὰρ οὐ πεποίηκας; οὐχ ὑπὲρ ὧν Ἑρμείας ὄφειλεν αὐτὸς ἐκτετικῶς ἔρανον συνάγειν ἐπιχειρεῖς;»²¹⁵

«φιλήδονος ἦν καὶ ΣΠΕΥΣΙΠΠΟΣ ὁ Πλάτωνος συγγενῆς καὶ διάδοχος τῆς σχολῆς. Διονύσιος γοῦν ὁ τῆς Σικελίας τύραννος ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν Ἐπιστολῇ κατὰ τῆς φιληδονίας αὐτοῦ εἰπὼν καὶ φιλαργυρίαν αὐτῷ ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθενείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἔρωτα, ἥτις καὶ Πλάτωνος ἠκηκόει.»²¹⁶

---

²¹⁵ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 7, 10.

²¹⁶ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 12, 66.

7. Φαίδων ο Ηλείος

Ο Φαίδων ο Ηλείος (420-360 π.Χ)²¹⁷ ήταν φιλόσοφος και μαθητής του Σωκράτη, «φιλόσοφος, Σωκράτους ἀκουστής»²¹⁸, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το λεξικό της Σούδας. Ο Διογένης Λαέρτιος τον συμπεριλαμβάνει μάλιστα στους τέσσερις διασημότες από τους λεγόμενους Σωκρατικούς, συμπεριλαμβανομένων και των Αισχίνη, Ευκλείδη και Αρίστιππου:

«Τῶν δὲ διαδεξαμένων αὐτὸν τῶν λεγομένων Σωκρατικῶν οἱ κορυφαιότατοι μὲν Πλάτων, Ξενοφῶν, Ἀντισθένης· τῶν δὲ φερομένων δέκα οἱ διασημότετοι τέσσαρες, Αἰσχίνης, Φαίδων, Εὐκλείδης, Ἀρίστιππος».²¹⁹

Μεταξύ του Φαίδωνα και του Σωκράτη αναπτύχθηκε μια ιδιαίτερη σχέση σεβασμού και αυτό γιατί, όπως μας πληροφορεί ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων*, ο Σωκράτης ήταν αυτός που απελευθέρωσε τον Φαίδωνα από την ατιμωτική θέση του δούλου, στην οποία είχε περιέλθει ύστερα από την εισβολή στην Ήλιδα. Δούλο μάλιστα τον αποκάλυψε και ο Ιερόνυμος στο έργο του *Περὶ ἐποχῆς*. Εν συνεχεία ο Φαίδων έγινε μαθητής του Σωκράτη και έτσι ασχολήθηκε με τη φιλοσοφία. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει συγκεκριμένα:

«Φαίδων Ἡλείος, τῶν εὐπατριδῶν, συνεάλω τῇ πατρίδι καὶ ἠναγκάσθη στήναι ἐπ' οἰκῆματος· ἀλλὰ τὸ θύριον προστιθεὶς μετεῖχε Σωκράτους, ἕως αὐτὸν λυτρώσασθαι τοὺς περὶ Ἀλκιβιάδην ἢ Κρίτωνα προὔτρεψε· καὶ τούντεῦθεν ἐλευθερίως ἐφιλοσόφει. Ἰερόνυμος δ' ἐν τῷ Περὶ ἐποχῆς καθαπτόμενος δούλον αὐτὸν εἶρηκε».²²⁰

Μάλιστα μέχρι τη στιγμή του θανάτου του δασκάλου του, ο Φαίδων βρισκόταν στο πλευρό του, όπως μας πληροφορεί και ο Αθήναιος:

«καὶ Φαίδωνι δὲ τὴν τῆς δουλείας ἐφιστὰς δίκην ἐφωράθη· καὶ τὸ καθόλου πᾶσι τοῖς Σωκράτους μαθηταῖς ἐπεφύκει μητρυιάς ἔχων διάθεσιν. διόπερ Σωκράτης οὐκ ἀηδῶς περὶ αὐτοῦ στοχαζόμενος ἐνύπνιον ἔφησεν ἑωρακέναι

²¹⁷ Κάλφας 2013:158-159.

²¹⁸ *Λεξικό Σούδας*, Φαίδων, 154.

²¹⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 47.

²²⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 105.

πλειόνων παρόντων».²²¹ Εξ ου και ο Πλάτων επιγράφει *Φαίδων* το διάλογο που αναφέρεται στο τέλος του Σωκράτη και πραγματεύεται το μεταφυσικό πρόβλημα της αθανασίας της ψυχής. Εδώ ο Φαίδων, ο οποίος ήταν παρόν κατά τη τελευταία συζήτηση του Σωκράτη με τους μαθητές του στο δεσμοτήριο, αναφέρει όσα είχαν συμβεί στον Εχεκράτη τον Φλιάσιο.²²²

Μετά το θάνατο του Σωκράτη, ο Φαίδων επέστρεψε στην Ήλιδα, όπου και ίδρυσε τη δική του σχολή, την Ηλιακή, σχολή συναφή ως προς τη διδασκαλία με την Μεγαρική σχολή.²²³ Η φιλοσοφική όμως σχολή του Φαίδωνα «είχε πολύ σύντομη ζωή»,²²⁴ αφού ο Μενέδημος λίγο αργότερα μετέφερε την έδρα της στην Ερέτρια και έτσι η Ηλιακή σχολή μετονομάστηκε σε Ερετρική. Σχετικά μάλιστα μας παραδίδονται και οι εξής μαρτυρίες:

«Φαίδων, Ἡλείος, ὃς ἦρξε τῆς Ἡλιακῆς ἀπ' αὐτοῦ κληθείσης αἰρέσεως, ἦτις ὕστερον ἀπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως Ἐρετριακὴ προσηγορεύθη».²²⁵

«Διάδοχος δ' αὐτοῦ Πλείσταινος Ἡλείος, καὶ τρίτοι ἀπ' αὐτοῦ οἱ περὶ Μενέδημον τὸν Ἐρετριακὸν καὶ Ἀσκληπιάδην τὸν Φλιάσιον, μετὰγοντες ἀπὸ Στίλπωνος, καὶ ἕως μὲν τούτων Ἡλιακοὶ προσηγορεύοντο, ἀπὸ δὲ Μενεδήμου Ἐρετριακοί· περὶ οὗ λέξομεν ὕστερον διὰ τὸ καὶ αὐτὸν κατάρχειν αἰρέσεως».²²⁶

Μετά τον Φαίδωνα, τη σχολή ανέλαβε ο μαθητής του Πλείσταινος ο Ηλείος. Εκτός όμως από τον Πλείσταινο, ο Διογένης Λαέρτιος μας παραδίδει και άλλους δύο μαθητές του, τον Αγχίπυλο και τον Μόσχο, «Ἀγχιπύλω καὶ Μόσχῳ τοῖς ἀπὸ Φαίδωνος», με τους οποίους λέγεται πως συναντήθηκαν ο Ασκληπιάδης και ο Μενέδημος όταν μετέβησαν στην Ήλιδα.²²⁷

Κατά την περίοδο της διδασκαλίας του ο Φαίδων ασχολήθηκε κυρίως με θέματα ηθικής. Μάλιστα ο Φαίδων φέρεται να έχει συγγράψει και «*απολογητικούς λόγους για τον Σωκράτη*»²²⁸ οι οποίοι δεν σώθηκαν. Εκεί ο Φαίδων λέγεται πως υποστήριξε ότι η φιλοσοφία μπορεί να διαδραματίσει ιδιαίτερο ρόλο στη ζωή του ανθρώπου είτε ως μέσο

²²¹ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 11, 116.

²²² Βουδούρης 1990:45-71.

²²³ Τσέλλερ-Νέστλε 2008:134,

Γεωργούλης 2008:153-154,

Κωσταράς 2001:220.

²²⁴ Windelband 1986:85.

²²⁵ *Λεξικό Σούδας*, Φαίδων, 154.

²²⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 105.

²²⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 126.

²²⁸ Μανουσόπουλος 2009:42(132).

θεραπευτικό για την ψυχή του είτε ως πυξίδα του προς την αληθινή ελευθερία.²²⁹ Κατά το Διογένη Λαέρτιο γνήσιοι διάλογοί του είναι ο *Ζώπυρος* και ο *Σίμων*, ενώ αμφιβολίες εκφράζονται αναφορικά με τους διαλόγους *Νικίας*, *Μήδιος*, *Ἀντίμαχος* ἢ *Πρεσβύται*, καθώς και για κάποιους *Σκυτικούς λόγους*. Συγκεκριμένα λέγει:

«διαλόγους δὲ συνέγραψε γνησίους μὲν Ζώπυρον, Σίμωνα, καὶ δισταζόμενον Νικίαν, Μήδιον, ὃν φασὶ τινες Αἰσχίνου, οἱ δὲ Πολυαίνου· Ἀντίμαχον ἢ Πρεσβύτας· καὶ οὗτος διστάζεται· σκυτικούς λόγους· καὶ τούτους τινὲς Αἰσχίνου φασίν».²³⁰

---

²²⁹ Πελεgrίνης 2009:1339,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:136,
Γεωργούλης 2008:154.

²³⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 105.

8. Ασκληπιάδης ο Φλιάσιος

Ο Ασκληπιάδης ο Φλιάσιος ήταν φιλόσοφος του 4^{ου}/3^{ου} αι. π.Χ. Υπήρξε αρχικά μαθητής της πλατωνικής Ακαδημίας και στη συνέχεια, αφότου μετέβη με τον Μενέδημο στα Μέγαρα έγινε μαθητής του Στίλπωνα, φιλοσόφου της μεγαρικής σχολής.²³¹ Ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων* παραδίδει χαρακτηριστικά: «Ἀσκληπιάδου δὲ τοῦ Φλιασίου περισπάσαντος αὐτὸν ἐγένετο ἐν Μεγάροις παρὰ Στίλπωνα, οὗπερ ἀμφοτέρω διήκουσαν».²³²

Ἐπειτα ακολουθώντας τον φίλο του τον Μενέδημο τον Ἐρετριέα κατευθύνθηκε προς την Ἡλιδα «κάντεῦθεν πλεύσαντες εἰς Ἡλιν»²³³ και εν συνεχεία «ἐν Κύπρῳ παρὰ Νικοκρέοντι»²³⁴ έχοντας ως τελικό προορισμό την Ερέτρια, όπου εκεί ο Μενέδημος μετέφερε την έδρα της ηλιοερετρικής σχολής, «καὶ ἕως μὲν τούτων Ἡλιακοὶ προσηγορεύοντο, ἀπὸ δὲ Μενεδήμου Ἐρετριακοί».²³⁵ Μάλιστα από τη φράση του Διογένη του Λαέρτιου «οἱ περὶ Μενέδημον τὸν Ἐρετριέα καὶ Ἀσκληπιάδην τὸν Φλιασίον»²³⁶ αντιλαμβανόμαστε πως γύρω από τους δύο άντρες πιθανότατα υπήρξε και ένας κύκλος μαθητῶν.

Ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων* (βιβλίο 2^ο & 6^ο) μιλώντας για τον Μενέδημο μας παραδίδει και κάποιες σκηνές από την καθημερινότητά τους, οι οποίες αποκαλύπτουν την ιδιαίτερη σχέση που είχαν αναπτύξει μεταξύ τους οι δύο αυτοί φιλόσοφοι. Χαρακτηριστικός αυτής είναι και ο ακόλουθος παραλληλισμός: «Φίλος τε ἦν μάλιστα, ὡς δῆλον ἐκ τῆς πρὸς Ἀσκληπιάδην συμπνοίας, οὐδέν τι διαφερούσης τῆς Πυλάδου φιλοστοργίας».²³⁷

---

²³¹ Πελεγρίνης 2009:755-756.

²³² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 126.

²³³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 126.

²³⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 129.

²³⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 105.

²³⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 105.

²³⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 137.

9. Αλεξίνος ο Ηλείος

Ο Αλεξίνος ο Ηλείος υπήρξε φιλόσοφος της μεγαρικής σχολής. Μαθήτευσε κοντά στον Στίλωνα και όπως ο δάσκαλός του, έτσι και αυτός άσκησε την εριστική τέχνη. Μάλιστα σε τέτοιο σημείο έφτασε ώστε να τον αποκαλούν και Ελεγξίνο.²³⁸ Ο Διογένης Λαέρτιος στο έργο του *Βίοι φιλοσόφων* αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Μεταξὺ δὲ ἄλλων ὄντων τῆς Εὐβουλίδου διαδοχῆς Ἰαλεξίνος ἐγένετο Ἰηλείος, ἀνὴρ φιλονεικώτατος· διὸ καὶ Ἰελεγξίνος ἐπεκλήθη».²³⁹

«Ἰαλεξίνον γοῦν πολλὰ καταπαίζων καὶ σκληρῶς ἐπισκώπτων».²⁴⁰

Ο Αλεξίνος, όπως λέει ο Έρμυππος, τη μαρτυρία του οποίου μνημονεύει ο Διογένης Λαέρτιος, προσπάθησε να συστήσει τη δική του φιλοσοφική σχολή, την Ολυμπική σχολή, «βούλεσθαι αἴρεσιν συστήσασθαι ἦν Ὀλυμπικὴν κληθήσεσθαι». Μάλιστα για τούτο λέγεται πως έφυγε από την Ήλιδα και πήγε στην Ολυμπία. Όμως οι μαθητές του θεώρησαν το μέρος ακατάλληλο και έτσι τον εγκατέλειψαν.²⁴¹ Μεταξύ των μαθητών του βρέθηκε ο Διονύσιος ο Μεταθέμενος, ο οποίος όπως αναφέρει ο Διογένης Λαέρτιος «ἤκουσε δέ, καθά φησι Διοκλῆς, πρῶτον μὲν Ἰηρακλείδου τοῦ πολίτου, ἔπειτ' Ἰαλεξίνου καὶ Μενεδήμου, τελευταῖον δὲ Ζήνωνος».²⁴²

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσαμε να προσθέσουμε πως «διεφέρετο δὲ μάλιστα πρὸς Ζήνωνα».²⁴³ Σύμφωνα λοιπόν με την πηγή ο Αλεξίνος βρισκόταν σε πλήρη αντιπαράθεση με τον στωικό φιλόσοφο Ζήωνα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και ο Σέξτος ο Εμπειρικός όταν λέγει πως: «Ἄλλ' ὃ γε Ἰαλεξίνος τῷ Ζήνωνι παρέβαλε τρόπον τῷδε· "τὸ ποιητικὸν τοῦ μὴ ποιητικοῦ καὶ τὸ γραμματικὸν τοῦ μὴ γραμματικοῦ κρεῖττον ἔστι, καὶ τὸ κατὰ τὰς ἄλλας τέχνας θεωρούμενον κρεῖττον ἔστι τοῦ μὴ τοιούτου· οὐδὲ ἐν δὲ κόσμῳ κρεῖττον ἔστιν· ποιητικὸν ἄρα καὶ

---

²³⁸ Πελεγρίνης 2009:724,
Γεωργούλης 2008:153,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:135,
Κωσταράς 2001:220,
Πελεγρίνης 1998:95,
Windelband 1986:85.

²³⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 109.

²⁴⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 136.

²⁴¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 109.

²⁴² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 7, 166.

²⁴³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 109.

γραμματικόν ἐστιν ὁ κόσμος."²⁴⁴ Ο Αλεξίνος λοιπόν, «αντιπαρατέθηκε στον Ζήνωνα με παράλληλο λόγο ως εξής: «το ποιητικό και το γραμματικό είναι ανώτερο από το μη ποιητικό και το μη γραμματικό, αλλά και ὅ, τι ἐμπίπτει στη δικαιοδοσία των ἄλλων τεχνῶν είναι ανώτερο από τον κόσμο. Ἄρα ο κόσμος είναι (πράγμα) ποιητικό και γραμματικό».²⁴⁵ Σε ἄλλο ὅμως σημείο, ο Σέξτος ο Εμπειρικός, αναφέρει πως ασχολήθηκε με το λογικό μέρος της φιλοσοφίας, «ἐπὶ δὲ τὸ λογικὸν κατηνέχθησαν μέρος οἱ περὶ Πανθοίδην καὶ Ἄλεξίνον καὶ Εὐβουλίδην καὶ Βρύσωνα»,²⁴⁶ γεγονός που τον φέρνει σε αντιπαράθεση με ὅσα προαναφέρθηκαν.

Ο Αλεξίνος ἔγραψε το *Περὶ ἀγωγῆς*, ἀπόσπασμα του οποίου διέσωσε ο Ἐρμαρχος στα ἐπιγράμματά του. Στο ἀπόσπασμα αὐτὸ ο Αλεξίνος ἀντιπαραβάλλει την ρητορική με τη φιλοσοφία, κατηγορώντας ευθέως τη ρητορική. Συγκεκριμένα λέγει:

«ἔχε[ι] γνώμην. Ἄλεξ[ίνο]υ | γὰρ ἐν τοῖς Π[ε]ρὶ ἀγωγῆς | [κ]ατηγοροῦ[ν]τος τῶν
 ῥη|τορικῶν [σο]φιστῶν ὅτι | πολλὰ ζητοῦσιν ἀχρήσ|τως, ὧν ἐστι καὶ τὸ περὶ | τὴν
 λέξιν αὐτῶν πρ[α]γμάτευμα καὶ τὸ περὶ | τὴν [μ]νήμην καὶ ἐν οἷς ἐπιζητοῦσι
 λέγειν Ὅμηρον "συμβέβηκεν" ἐν τοῖς | ἔπεσιν ὧν ἀρχὴ "[ἄ]στρα | [δὲ] δὴ
 προβέβηκε" καὶ περὶ τινω[ν] ἄλ[λω]ν [πα]ρά | τε τοῦ[τ]ωι καὶ π[αρ'] Εὐριπίδην,
 ποεῖ[τ]αι [ἐ]γκλ[ή]ματα καὶ ἐν τῇ συ[γκ]εφαλαιώσει τῶν εἰρη[μ]έων καὶ
 [ἐ]πιφορᾶ· καὶ | ἄλλα δ[ή] τῖνα προσάπτ[πτον]τες, ἐπαινέσαν[τες] δ' [ἄλλ]οτε
 ἄλλον [κ]α[ι] | ἂν οἷ<οι>σθ' ἐκάτερο[ν] | ἀποδείξ[αι]το δ' ἂν [περὶ] | αὐτῶν [δ]ιότι
 περὶ χρησ[ίμων] [γε] πλείστων | ἔξωθε[ν] ἐπιχειροῦσ[ι]ν | λόγους [ποιε]ῖσθαι
 τοιού[τους], οἷους ἐγκρ[ί]ναι τῶν | [φ]ιλοσόφω[ν] ἐστίν. [καὶ] | γὰρ εἰ μ[ὴ] κ[ατ']
 ἐπιστ[ή]μην περαί[νονται] τ[ὰ] πα[ρ]ᾶ ἑαυ[τῶ]ν, ἀλλὰ κατὰ | τῖνα εἰκοτολογία
 καὶ | σ[το]χασμόν Lacuna [τοια]ῦτα δὴ | τῖνα τοῦ Ἄλεξίνου φλυ[α]ρήσαντος, πρὸς
 τοῦπι | [π]ᾶσι διαλεγόμενος "τὸ | περὶ χρησ[ίμων] διαλέ[[γ]εσθαί, φησιν, εἰ μὲν
 ταῦ[τὸ]ν δεῖ λαβεῖν τῷ περὶ τοιούτων ἐξ ὧν γίνεται τὸ κέρδος ἐπ' ἀργυρ[ίω]ι
 λό[γο]υς] στρέφειν δυναμένους παντοδαπῶς, πᾶσα δ' ἐξ[ου]σία ἐστ[ί], | θέτε
 μανικ[ὸν] τελε[ί]ως". εἶτα δείξ[ας] τὸ | μανικὸν οἰκεί[ως] τῆς | ὑπολήψεως. τοτ [—
 —] | "περὶ τοιούτων, φησίν, | ἐξ ὧν συνίστατα[ι] Lacuna παραχω[ρῶμε]ν | γὰρ τὴν
 ἀσυνή[θειαν] αὐ[τῆς] <σ>φάλλειν τοὺς φρ[ο]ν[ί]μους καὶ ἐπιεικεῖς ἐμ | πράγμασιν

²⁴⁴ Σέξτος Εμπειρικός, *Προς μαθηματικούς (Προς Φυσικούς Α)*, 9, 108.

²⁴⁵ Καραστάθη 1998:103.

²⁴⁶ Σέξτος Εμπειρικός, *Προς μαθηματικούς (Προς Λογικούς Α)*, 7, 13.

εἰς ὄχ[λ]ους βα|δίζουσι καὶ ἐλέ[γχ]ου[ς] καὶ συκοφάντας καὶ ὄ[ρ]κο[υ]ς καὶ μαρτυρίας | ψευδ[εῖ]ς. ἀπολέ[σ]αι [γ]ὰρ | κρεῖττον ἀργύριον πο[λλ]ὸν καὶ χωρίον δικαστήν | [χλευ]άσαντα [κ]αὶ τοὺς | [κ]υ[ρι]ωτάτο[υ]ς καὶ μεγί[σ]το[υ]ς φόβους [τῆ] τῆς | ψυχῆς ἔξει [φυγόν]τα τελέως, ἢ τούτους ἔχον[τα] νικᾶν τὰς συμπάσας | δίκ[α]ς Lacuna δίκας | μὴ μελετᾶν μ[η]δὲ ρη|τορικῆς τέχνη[ς] ἐμπει[ρ]ία[ν] [ἔ]χειν ἀλλὰ φεύγειν | [τοὺς παρατιθέν]τας Lacuna ἄξι[ον] ἐπι[θ]αυμ[ά]ζειν τοὺς | [ρ]ητο[ρ]ικ[οῦ]ς ὡς χρησίμ[ω]ς πολι[τε]υομένους | οὐ κατ' αὐ[τὸ] τὸ καινὸν | ἔστηκεν ὁ λόγος αὐτοῦ. [κα]ὶ γὰρ] μαγείρους καὶ | καπήλους χρήσιμόν | τ[ι] πράττειν ἡμῖν [ὑ]πο[λ]αμ[β]άνοιμεν ἄν, ἀλλὰ | Lacuna καὶ γὰρ ἄγροικο[ς] | ἄνθρωπος καὶ γραμμάτω[ν] ὄλω[ς] ἀνεπιστή[μ]ων οὐ ρητορικ[ῆ]ς μόνον ἐμπειρίας ἔξω καθεστηκώς, ἱκανὸς ἔξευρεῖν τὰ δήμοις συμφέροντα καὶ διερμηνεῖσθαι [σ]αφῶς. τὸ δὲ δὴ μὴ | [κατ'] ἐπιστήμην περὶ [νεσθαί] τ[ι]νας τῶν ρητο[ρ]ικῶν λόγων ἀλλ' ἐμπειρία καὶ στοχασμῶι [πῶ]ς | δεῖ πάλιν λαβεῖν; ο[ὗ] γὰρ | αὐτό γε τοῦτο δῆπου νοεῖν δεῖ, σημαίνεσθαι κατὰ τὴν λέξιν ταύτην | τὸ μὴ συλλογισμοὺς διαλεκτικοὺς ἔχειν ὑ[π]ο[ύ]ς· οὐ γὰρ τινες τοῦ[το] | πεπόνθασιν ἀλλ' ἄ[παν]τες, χωρὶς τοῦ μ[η]δ' αὐ[τῶ]ι συναρέσκειν τοῦ[το] | λίαν. [Εὐ]βουλίδι γοῦν | ἐγκαλεῖ που καταφρονοῦν[τι] τῶν μὴ συλλογισμοὺς ἐχόντων λόγων· | μανθάνειν γὰρ τουτῶν | καὶ ἄνευ τούτων ἡμᾶς | τὰ πράγματά φησιν".²⁴⁷ Επίσης ο Αθήναιος στο ἔργο του *Δειπνοσοφισταί* αναφέρει πως ο Αλεξίνος εἶχε συγγράψει καὶ ἄλλο ἓνα ἔργο «περὶ Ἀριστοτέλους»²⁴⁸ με το οποίο στρεφόταν ἐναντίον του Αριστοτέλη.

Ο Αρίστων ο Χίος ο Φάλανθος φέρεται να ἔχει γράψει ἓνα βιβλίο αναφορικά με κάποιον Αλεξίνο, «Πρὸς τὰς Ἀλεξίνου ἀντιγραφάς».²⁴⁹

Επίσης ο Αθήναιος στους *Δειπνοσοφισταί* παραδίδει μια μαρτυρία του Ἑρμιππου σύμφωνα με την οποία ο Αλεξίνος εἶχε συνθέσει καὶ ἓναν παιάνα για τον Κρατερό τον Μακεδόνα:

«παιᾶν δ' ἐστὶν καὶ ὁ εἰς Κρατερόν τὸν Μακεδόνα γραφεὶς, ὃν ἐτεκτήνατο Ἀλεξίνος ὁ διαλεκτικός, φησὶν Ἑρμιππος ὁ Καλλιμάχειος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Ἀριστοτέλους. ἄδεται δὲ καὶ οὗτος ἐν Δελφοῖς, λυρίζοντός γε τινος παιδός».²⁵⁰

²⁴⁷ Ἑρμαρχος, *Fragmenta*, 36.

²⁴⁸ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 15, 52.

²⁴⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 7, 163.

²⁵⁰ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 15, 52.

Ο Αλεξίνος λέγεται πως είχε άδοξο τέλος, όταν, καθώς κολυμπούσε μια μέρα στον Αλφειό ποταμό, τρυπήθηκε με ένα καλάμι και πέθανε. Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει σχετικά:

«ἔπειτα μέντοι νηρόμενον ἐν τῷ Ἀλφειῷ νυχθῆναι καλάμῳ καὶ οὕτω τελευτήσαι».²⁵¹

---

²⁵¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 2, 109.

10. Πύρρων ο Ηλείος

Ο Πύρρων ο Ηλείος (περ. 360-270 π.Χ.) ήταν φιλόσοφος, εισηγητής της πυρρώνειας διδασκαλίας και ιδρυτής του σκεπτικισμού.²⁵² Ο γιός του Πλείσταρχου από την Ήλιδα, όπως εξιστορεί ο Διοκλής,²⁵³ γεννήθηκε «ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνας, κατὰ τὴν ῥα Ὀλυμπιάδα»,²⁵⁴ όπως αναφέρει το λεξικό της Σούδας. Φαίνεται πως είχε μια ζωή αρκετά περιπετειώδη μέχρι τα ενενήντα του χρόνια.

Ο Πύρρων δεν ασχολήθηκε εξ αρχής με τη φιλοσοφία. Όπως υποστηρίζει ο Απολλόδωρος «ἐν Χρονικοῖς»,²⁵⁵ αρχικά ήταν ζωγράφος, ασήμαντος και φτωχός, όπως θα τον χαρακτηρίσει ο Αντίγονος ο Καρύστιος στο έργο του *Περὶ Πύρρωνος*.²⁵⁶ Αργότερα, αφού πρώτα εγκατέλειψε τη ζωγραφική, μαθήτευσε περί φιλοσοφίας κοντά στον Βρύσωνα, τον γιο του Στίλωνα, μαθητή του Ευκλείδη της Μεγαρικής σχολής και αργότερα κοντά στον Ανάξαρχο. Στη συνέχεια ακολουθώντας τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία του έφτασε μέχρι τις Ινδίες, όπου γνώρισε και τους «Γυμνοσοφιστές», τους περίφημους ινδουιστές Βραχμάνους. Λέγεται πως οι εμπειρίες που συνέλεξε δεν επηρέασαν μόνο την προσωπικότητά του αλλά διαμόρφωσαν και τη διδασκαλία του.²⁵⁷ Μάλιστα το έαν πράγματι η ινδική φιλοσοφία επηρέασε τις απόψεις του Πύρρωνα έγινε αντικείμενο έρευνας, όπου ορισμένοι ισχυρίζονται πως υπάρχουν κοινά στοιχεία μεταξύ αυτών που υποστήριξε ο Πύρρων και της ινδικής φιλοσοφίας, ενώ άλλοι προβάλλοντας τις δικές τους ενστάσεις διατείνονται πως η ινδική φιλοσοφία δεν επηρέασε τον Πύρρωνα.²⁵⁸

---

²⁵² Κάλφας 2013:174,
Audi 2011:961,
Vegetti 2010:276-277,
Πελεγρίνης 2009:1224,
Γεωργούλης 2008:443-445,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:309-311,
Annas 2006:85-86,
Τσάτσος 2005:300,
Long 2003:129-131,
Κωσταράς 2001:264-265.

²⁵³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

²⁵⁴ *Λεξικό Σούδας*, Πύρρων, 3238.

²⁵⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

²⁵⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 63.

²⁵⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

²⁵⁸ Vegetti 2010:278-279,

Όταν λοιπόν ο Πύρρων επέστρεψε στην Ήλιδα, ίδρυσε τη δική του φιλοσοφική σχολή. Μάλιστα τόσο σεβαστός φιλόσοφος ήταν, που έχαιρε και ιδιαίτερων τιμών. Η πατρίδα του λοιπόν τον τίμησε δίνοντάς του το αξίωμα του αρχιερέα αλλά και ψηφίζοντας και νόμο σύμφωνα με τον οποίο όλοι οι φιλόσοφοι απαλλάσσονταν από την φορολογία.²⁵⁹ Και οι Αθηναίοι φαίνεται πως τον τίμησαν δίνοντας του το πολιτικό αξίωμα, επειδή, όπως λέει ο Διοκλής, είχε σκοτώσει τον Κότυ τον Θράκα.²⁶⁰

Στη φιλοσοφική του σχολή διδάσκει τους μαθητές του όλα όσα ο ίδιος διδάχθηκε μέσα από την εμπειρία του, μέσα από την επαφή του με τους άλλους λαούς και πολιτισμούς. Ανάμεσα στους μαθητές του βρίσκονται ο Τίμων ο Φλιάσιος, ο Εκαταίος ο Αβδηρίτης, ο Ναυσιφάνης²⁶¹ ο Τήιος «οἷτοι πάντες Πυρρώνειοι μὲν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου, ἀπορητικοὶ δὲ καὶ σκεπτικοὶ καὶ ἔτι ἐφεκτικοὶ καὶ ζητητικοὶ ἀπὸ τοῦ οἴου δόγματος προσηγορεύοντο».²⁶² Σε αυτούς διδάσκει την πυρρώνεια διδασκαλία του, το νέο φιλοσοφικό είδος, το «τῆς ἀκαταληψίας καὶ ἐποχῆς εἶδος», όπως λέει και ο Ασκάνιος ο Αβδηρίτης.²⁶³ Πολλές βέβαια από τις ιδέες που εμπεριέχει η νέα φιλοσοφία που εισάγει ο Πύρρων φαίνεται να τις είχαν προαναγγείλει άλλοι προγενέστεροι στοχαστές όπως ο Δημόκριτος αλλά και οι διαλεκτικοί. Ας μην ξεχνάμε πως ο Πύρρων «μαθήτευσε» κοντά τους.²⁶⁴

«οὐδὲν γὰρ ἔφασκεν οὔτε καλὸν οὔτ' αἰσχροὺς οὔτε δίκαιον οὔτ' ἄδικον· καὶ ὁμοίως ἐπὶ πάντων μηδὲν εἶναι τῆ ἀληθείᾳ, νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς ἀνθρώπους πράττειν· οὐ γὰρ μᾶλλον τότε ἢ τότε εἶναι ἕκαστον».²⁶⁵

Ο Πύρρων «υποστήριζε δηλαδή πως δεν υπάρχει μήτε καλό μήτε αισχρό, δίκαιο ή άδικο. Και έτσι, για όλα τα πράγματα ισχυρίστηκε ότι τίποτε δεν υπάρχει στ' αλήθεια και

Annas 2006:85,

Long 2003:136,

Πεντζοπούλου- Βαλαλά 2002:61-62(24),

<http://plato.stanford.edu/entries/pyrrho/> (προσπελάστηκε 14/6/2014).

²⁵⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 64.

²⁶⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 65-66.

²⁶¹ Αναφέρεται και από τον Σέξτο τον Εμπειρικό (*Προς Μαθηματικούς*, (Pr), 2, 4).

²⁶² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 69-70.

²⁶³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

²⁶⁴ Audi 2011:961,

Γεωργούλης 2008:445,

Long 2003:135-136,

Δελλής 1987:38-39.

²⁶⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

ὅτι ὅλες οἱ ἀνθρώπινες πράξεις ὀρίζονται ἀπὸ τὴ συνήθεια καὶ τὴς ἐπικρατούσας ἀντιλήψεις· γιατί τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι περισσότερο ἔτσι ἀπ' ὅ,τι ἀλλιώζης».²⁶⁶

Αὐτὲς τοῦ τις ἀπόψεις ὁ Πύρρων τις μεταρσιώνει καὶ σε κανόνα τῆς ζωῆς του. «Ἀκόλουθος δ' ἦν καὶ τῷ βίῳ»²⁶⁷ ὁ Πύρρων. Στὴν καθημερινότητά του παρέμεινε συνεπὴς στὶς φιλοσοφικὲς του ἀρχές, χωρὶς νὰ προσπαθεῖ νὰ ἀποφύγει τίποτε, ἀναγνωρίζοντας τὴν μὴ ἐγκυρότητα τῶν αἰσθήσεων. Ἐξαιτίας μάλιστα αὐτῆς τῆς πεποιθήσεώς του περὶ συμβατικῆς μονάχα ἀποδοχῆς τῶν αἰσθήσεων²⁶⁸ φέρεται σύμφωνα με μαρτυρίες νὰ χρειάστηκε τὴ συνδρομὴ τῶν φίλων του γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπὸ διάφορους κινδύνους.²⁶⁹ Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς, ποὺ ὅπως φαίνεται ἐμπεριέχουν ἀρκετὴ δόση υπερβολῆς, πιθανότατα δὲν ἀναποκρίνονται στὴν πραγματικότητά του Πύρρωνα ἀλλὰ ἀντικατοπτρίζουν περισσότερο τὴ βαθιὰ πίστη του στὶς ἀρχές ποὺ πρέσβευε τὸ νέο φιλοσοφικὸ εἶδος ποὺ εἰσήγαγε. Λέγεται λοιπὸν σχετικὰ πὼς ὅταν κάποτε ὁ Ἀνάξαρχος εἶχε πέσει σὲ ἓναν βάλτο τὸν προσπέρασε χωρὶς νὰ τὸν βοηθήσει. Παρόλο τότε ποὺ κάποιοι τὸν κατηγόρησαν γιὰ αὐτὸ, ὁ ἴδιος ὁ Ἀνάξαρχος ἐπαίνεσε τὴν ἀδιαφορία του καὶ τὴν ἀστοργία του.²⁷⁰ Ἀλλὰ καὶ μὴ ἀλλῆ φορά ποὺ χρειάστηκε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μὴ πληγὴ του με σηπτικὰ φάρμακα καὶ τομῆς καὶ καυτηριασμοὺς, οὔτε τὰ φρύδια του δὲν ἔσμιξε.²⁷¹

Γενικὰ ὅμως ὁ Πύρρων ἐπεδίωκε πάντα νὰ ζεῖ σὲ πλήρη συμφωνία με τὴς φιλοσοφικὲς του πεποιθήσεις. Ἐτσι λοιπὸν ἐζήσῃ με ταπεινότητα καὶ ἀπλότητα τὴν καθημερινότητά του, συμβιώνοντας με τὴν ἀδελφή του, τὴ Φιλίστα, ποὺ ἦταν μαῖα, ὅπως λέει ὁ Ἐρατοσθένης στὸ ἔργο του *Περὶ πλοῦτου καὶ πενίας*. Ὁ ἴδιος πῆγαινε καὶ πουλοῦσε στὴν ἀγορὰ κότες καὶ, ἀν τύχαινε καὶ χοιρίδια, καθάριζε καὶ τὸ σπῆτι τοῦ ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ γνώμη τῶν ἄλλων.²⁷²

Καὶ ὁ Ἡγήσανδρος ὅμως «ἐν τοῖς ὑπομνήμασι», ὅπως μας παραδίδει ὁ Ἀθηναῖος, καταθέτει μὴ ἀνάλογη μαρτυρία ὡς ἐνδειχτὴ τῆς ταπεινότητος τοῦ Πύρρωνα. Ὅταν κάποτε κάποιος ὑποδέχτηκε τὸν Πύρρωνα με τρόπο πολυδάπανο, αὐτὸς εἶπε πὼς δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν ξαναεπισκεφθεῖ, ἀφοῦ με τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος δυσἀρεστεῖται καὶ

²⁶⁶ Ἀβραμίδης 2003:87.

²⁶⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 62.

²⁶⁸ Δελλῆς 1989:14.

²⁶⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 62.

²⁷⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 63.

²⁷¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 67.

²⁷² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 66.

αυτός ταλαιπωρείται, χωρίς να μπορούν να απολαύσουν την συντροφιά τους. Συγκεκριμένα λέγει:

«Πύρρων δ' ὁ Ἡλεῖος τῶν γνωρίμων τινὸς αὐτὸν ὑποδεξαμένου πολυτελῶς <μέν, ...> δέ, ὡς <ὁ> αὐτὸς ἱστορεῖ, 'εἰς τὸ λοιπὸν, εἶπεν, οὐχ ἤξω πρὸς σέ, ἂν οὕτως ὑποδέχη, ἵνα μήτε ἐγὼ σέ ἀηδῶς ὀρῶ καταδαπανώμενον οὐκ ἀναγκαίως μήτε σὺ θλιβόμενος κακοπαθῆς. μᾶλλον γὰρ ἡμᾶς τῇ μεθ' ἑαυτῶν συνουσία προσήκόν ἐστιν εὐεργετεῖν ἢ τῷ πλήθει τῶν παρατιθεμένων, <ῶν> οἱ διακονοῦντες τὰ πλεῖστα δαπανῶσιν».²⁷³

Ο Πύρρων αντιλαμβανόμενος ««τὸ ἀβέβαιον καὶ κενόσπουδον ἅμα καὶ παιδαριῶδες τῶν ἀνθρώπων»,²⁷⁴ ὅπως ἔλεγε ο Φίλων ο Αθηναῖος, συχνά επαναλάμβανε τους στίχους του Ομήρου, που παρομοίαζαν η ζωή των ανθρώπων με τα φύλλα των δέντρων,

«οἴη περ φύλλων γενεή, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν».²⁷⁵

Μονάχα δυο φορές φαίνεται πως ο Πύρρων ξέφυγε από τους κανόνες που ο ίδιος είχε ορίσει για τη ζωή του. Τη μια, όταν θύμωσε για κάτι άγνωστο με την αδερφή του, Φιλίστα, και την άλλη, όταν του επιτέθηκε ένας σκύλος, φοβήθηκε. Τότε σε εκείνους που βρέθηκαν να τον κατηγορήσουν πως έχασε την ψυχραιμία του, ο Πύρρων εἶπε «ὡς οὐκ ἐν γυναιῷ ἢ ἐπίδειξις τῆς ἀδιαφορίας» και «χαλεπὸν εἶη ὀλοσχερῶς ἐκδύναι τὸν ἀνθρωπον»· πρέπει επίσης κανείς να αγωνίζεται πρώτα με ἔργα στα πράγματα, αλλιώς με λόγια.²⁷⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού, ὅπως περιγράφει ο Ποσειδώνιος, μια μέρα που ο Πύρρων ταξίδευε στη θάλασσα και ο καιρός χάλασε και σήκωσε τρικυμία, ενώ ὅλοι οι ἄλλοι φοβήθηκαν, «αὐτὸς γαληνὸς ὢν ἀνέρρωσε τὴν ψυχὴν» τους ἔδειξε ἕνα χοιρίδιο που ἔτρωγε πάνω στο πλοῖο, λέγοντας πως «ὡς χρὴ τὸν σοφὸν ἐν τοιαύτῃ καθεστάναι ἀταραξία».²⁷⁷

«αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ Πύρρων οὐδὲν ἀπέλιπεν»,²⁷⁸ «οὐδὲν ἐν γραφῇ κατέλιπεν».²⁷⁹ Ο ίδιος λοιπὸν ο Πύρρων δεν ἔγραψε τίποτε, ὅπως και ο Σωκράτης. Ὅσα γνωρίζουμε για

²⁷³ Αθηναῖος, *Δειπνοσοφιστές*, 10, 14.

²⁷⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 67.

²⁷⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 67.

²⁷⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 66.

²⁷⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 68.

²⁷⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 102.

²⁷⁹ Ευσέβιος, *Ευαγγελική προπαρασκευή*, 14, 18, 29.

αυτόν, τα παρουσίασε και τα διέδωσε ο μαθητής του, Τίμων ο Φλιάσιος. Βασική μαρτυρία όμως για τη ζωή και την προσωπικότητα του Πύρρωνα αποτελεί και η μαρτυρία του Αντίγονου του Καρύστιου. Σε αυτήν βασίζονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τόσο ο Διογένης Λαέρτιος όσο και ο Αριστοκλής,²⁸⁰ τη μαρτυρία του οποίου διέσωσε ο Ευσέβιος, επίσκοπος Καισάρειας, στο έργο του *Ευαγγελική προπαρασκευή*. Λέγει λοιπόν ο Αριστοκλής:

«ὁ δέ γε μαθητῆς αὐτοῦ Τίμων φησὶ δεῖν τὸν μέλλοντα εὐδαιμονήσειν εἰς τρία ταῦτα βλέπειν· πρῶτον μὲν, ὅποια πέφυκε τὰ πράγματα· δεύτερον δέ, τίνα χρῆ τὸν τρόπον ἡμᾶς πρὸς αὐτὰ διακειῖσθαι· τελευταῖον δέ, τί περιέσται τοῖς οὕτως ἔχουσι. τὰ μὲν οὖν πράγματά φησιν αὐτὸν ἀποφαίνειν ἐπ' ἴσης ἀδιάφορα καὶ ἀστάθμητα καὶ ἀνεπίκριτα, διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν μήτε τὰς δόξας ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. διὰ τοῦτο οὖν μηδὲ πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους καὶ ἀκλινεῖς καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἑνὸς ἑκάστου λέγοντας ὅτι οὐ μᾶλλον ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν ἢ καὶ ἔστι καὶ οὐκ ἔστιν ἢ οὔτε ἔστιν οὔτε οὐκ ἔστιν. τοῖς μὲντοι γε διακειμένοις οὕτω περιέσεσθαι Τίμων φησὶ πρῶτον μὲν ἀφασίαν, ἔπειτα δ' ἀταραξίαν».²⁸¹

«Ο μαθητής του Τίμων λέει ότι ο άνθρωπος που θέλει να είναι ευδαιμόμων πρέπει να λάβει υπόψη του τα εξής τρία προβλήματα: πρώτο, τι είναι στην πραγματικότητα τα πράγματα· δεύτερο, ποια στάση θα πρέπει να υιοθετήσουμε απέναντί τους· και, τέλος, τι θα προκύψει από μια τέτοια στάση. Σύμφωνα με τον Τίμονα, ο Πύρρων διακήρυξε ότι είναι εξίσου αδύνατο να διακρίνουμε, να μετρήσουμε και να κρίνουμε τα πράγματα (αδιάφορα, αστάθμητα, ανεπίκριτα). Γι' αυτόν το λόγο, ούτε τα δεδομένα των αισθήσεών μας ούτε οι κρίσεις μας είναι αληθείς ή ψευδείς: Δεν πρέπει συνεπώς να στηριζόμαστε σ' αυτές, αλλά πρέπει να αποφεύγουμε να διατυπώνουμε κρίσεις, να μην κλίνουμε προς τη μία ή την άλλη άποψη, και να είμαστε κατηγορηματικοί, λέγοντας για κάθε επιμέρους πράγμα ότι είναι όχι περισσότερο από ό,τι δεν είναι ή ότι και είναι και δεν είναι ή ότι ούτε είναι ούτε δεν είναι. Για όσους υιοθετήσουν αυτή τη στάση η συνέπεια θα είναι να φτάσουν πρώτα στην άρνηση να διατυπώνουν ισχυρισμούς (αφασία) και κατόπιν στην ψυχική ηρεμία (αταραξία)».²⁸²

²⁸⁰ Πεντζοπούλου- Βαλαλά 2002:57(1).

²⁸¹ Ευσέβιος, *Ευαγγελική προπαρασκευή*, 14, 18, 2-4.

²⁸² Long 2003:137.

Ο Πύρρων λοιπόν, μάλλον ακραία²⁸³ και αδιαπραγμάτευτα²⁸⁴, διατείνεται περί «αγνωσίας»,²⁸⁵ πως δηλαδή ο άνθρωπος δεν μπορεί να γνωρίσει τίποτε,²⁸⁶ αφού η αισθητηριακή αντίληψη δεν μπορεί να μας παρέχει τίποτε άλλο πέραν της γνωστικής αβεβαιότητας. Συνεπώς η αισθητηριακή αντίληψη αποκαλύπτει μονάχα το φαίνεσθαι, το φαινόμενο, και όχι την ουσία, το ον.²⁸⁷ Εφόσον όμως δεν μπορούμε να κατακτήσουμε τη γνώση, να αποφανθούμε για το τι είναι και το τι δεν είναι, μη έχοντας άλλη λύση, επιλέγουμε την «εποχή», την αποφυγή κάθε κρίσης, ώστε ελεύθεροι πια να επιτύχουμε τον ηθικό μας στόχο, που δεν είναι άλλος από την αταραξία της ψυχής.²⁸⁸

Όπως μάλιστα υποστήριζαν οι Windelband-Heimsoeth: *«Με αυτές τις συνθήκες το μόνο που απομένει στο σοφό είναι να μην παρασύρεται, όπως η μάζα, σε γνώμες και πράξεις, αλλά να αντιστέκεται όσο μπορεί. Κάθε πράξη προέρχεται από την αντίληψη που έχουμε για τα πράγματα και την αξία τους. Όλες οι ανόητες και επιζήμιες πράξεις οφείλονται σε λαθεμένες γνώμες. Ο σοφός όμως που ξέρει ότι δεν μπορεί να πει τίποτε γι' αυτά τα ίδια τα πράγματα (αφασία) και ότι δεν πρέπει να συμφωνήσει με καμία γνώμη (ακαταληψία) αποφεύγει όσο μπορεί να διατυπώνει κρίσεις και συνάμα να πράττει. Αποσύρεται στον εαυτό του και, καθώς συγκρατείται και δεν εκφέρει κρίσεις (εποχή), προφυλάσσεται από το πάθος και τη λαθεμένη πράξη, βρίσκει τη γαλήνη στον εαυτό του, την αταραξία. Αυτή είναι η σκεπτικιστική αρετή που θα απελευθερώσει τον άνθρωπο από τον κόσμο».*²⁸⁹

---

²⁸³ Audi 2011:961.

²⁸⁴ Annas 2006:84-87.

²⁸⁵ Δελλής 2004:259,

Δελλής 1989:14,

Δελλής 1987:36.

²⁸⁶ Πελεγρίνης 2009:1224.

²⁸⁷ Long 2003:135-139.

²⁸⁸ Τσάτσος 2005:301.

²⁸⁹ Windelband 1986:195-196.

11. Τίμων ο Φλιάσιος

Ο Τίμων (320-230 π.Χ),²⁹⁰ ο σκεπτικός φιλόσοφος και σκωπτικός ποιητής, καταγόταν από την Φλιούντα, πόλη αρκετά μικρή που ανέδειξε πολλούς φιλοσόφους, γεγονός αξιοπερίεργο και αξιομνημόνευτο. Ο Τίμων υπήρξε μαθητής του Πύρρωνα και μάλιστα ήταν αυτός που διέδωσε τη διδασκαλία του δάσκαλού του.

Ο Τίμων, ο γιός του Τιμάρχου από την Φλιούντα, όπως λέγει ο Απολλωνίδης από τη Νίκαια, «*ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Εἰς τοὺς Σίλλους ὑπομνήματι*»,²⁹¹ αρχικά ήταν χορευτής και αργότερα καταπιάστηκε με τη φιλοσοφία,

«ὄς τὸ μὲν πρῶτον ἐχόρευεν ἐν τοῖς θεάτροις, ἔπειτα δ' ἐντυχὼν αὐτῷ συνέγραψεν ἀργαλέας παρωδίας καὶ βωμολόχους, ἐν αἷς βεβλασφήμηκε πάντας τοὺς πάποτε φιλοσοφήσαντας».²⁹²

Για τούτο αρχικά μετέβη στα Μέγαρα όπου μαθήτευσε περί διαλεκτικής στον Στίλωνα και εν συνεχεία πήγε στην Ήλιδα όπου μαθήτευσε κοντά στον Πύρωνα τον Ηλείο,

«ἔπειτα καταγνόντα ἀποδημήσαι εἰς Μέγαρα πρὸς Στίλωνα· κἀκείνῳ συνδιατρίψαντα αὐθις ἐπανελθεῖν οἴκαδε καὶ γῆμαι. εἶτα πρὸς Πύρωνα εἰς Ἦλιν ἀποδημήσαι μετὰ <τῆς> γυναικὸς κἀκεῖ διατρίβειν».²⁹³

Στην Ήλιδα ἐξῆσε ένα μέρος της ζωής του μαζί με την γυναίκα του και τα τρία του παιδιά, εκ των οποίων μνημονεύεται το μεγαλύτερο, ο Ξάνθος, από τον Σωτίανα στο ενδέκατο βιβλίο του. Εξαιτίας όμως οικονομικών δυσκολιών, ο Τίμων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ήλιδα και να φύγει για τον Ελλήσποντο και την Προποντίδα. Στην Χαλκηδόνα δίδαξε τη σοφιστική τέχνη και όταν απέκτησε αρκετά χρήματα, επέστρεψε

---

²⁹⁰ Κάλφας 2013:174,
Audi 2011:961,
Πελεγρίνης 2009:1319-1320,
Γεωργούλης 2008:445-446,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:309,
Τσάτσος 2005:300-302,
Long 2003:129-148,
Κωσταράς 2001:265,
Windelband 1986:190,
Lesky 1964:920-921.

²⁹¹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 109.

²⁹² Ευσέβιος, *Ευαγγελική προπαρασκευή*, 14, 18, 28.

²⁹³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 109.

στην Αθήνα όπου και παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του, εκτός από ένα μικρό διάστημα που πέρασε στη Θήβα.²⁹⁴

Η ιδιαίτερη προσωπικότητα του Τίμωνα τον έκανε να ξεχωρίζει. Ο Τίμων αγαπούσε τον κήπο του και το ποτό. Κυρίως όμως του άρεσε να ασχολείται με τα δικά του προσωπικά προβλήματα και να γράφει, όπως μας πληροφορεί ο Αντίγονος.²⁹⁵ Μάλιστα τόσο πολύ αγαπούσε το γράψιμο που καθώς λέγεται βοηθούσε και άλλους ποιητές στο έργο τους, όπως τον Αλέξανδρο και τον Όμηρο.²⁹⁶

Το συγγραφικό έργο του Τίμωνα υπήρξε αρκετά πλούσιο. Λέγεται πως τις στιγμές που δεν ασχολείτο με τη φιλοσοφία, συνέγραφε έργα πεζά και ποιητικά, διαλόγους, εξήντα τραγωδίες, τριάντα κωμωδίες, κιναιδούς αλλά τους περιφημους *Σίλλους*,²⁹⁷ σκωπτικά ποιήματα με τα οποία άσκησε κριτική στις κρατούσες αντιλήψεις. Τα σκωπτικά αυτά ποιήματα ήταν γραμμένα σε δακτυλικό εξάμετρο, κατά το υπόδειγμα των σίλλων του Ξενοφάνη, το οποίο φέρεται πως ανανέωσε.²⁹⁸ Πάνω από είκοσι χιλιάδες στίχοι φαίνεται να είναι δικοί του.²⁹⁹

Οι *Σίλλοι*, όπως μας αναφέρεται το λεξικό της Σούδας, ήταν ψόγοι κατά των φιλοσόφων και αποτελούσαν τρία βιβλία.³⁰⁰ Στα τρία αυτά βιβλία, ο Τίμων, σε ένα φανταστικό του ταξίδι στον Άδη,³⁰¹ «ως σκεπτικός που ήταν, βρίζει και εμπαιξεί –σε ύφος παρωδίας- όλους τους δογματικούς φιλοσόφους. Στο πρώτο βιβλίο εκφράζει απόψεις μιλώντας σε πρώτο πρόσωπο, ενώ το δεύτερο και το τρίτο έχουν διαλογική μορφή: εμφανίζει τον εαυτό του να απευθύνει στον Ξενοφάνη τον Κολοφώνιο ερωτήσεις για τον καθένα φιλόσοφο, και τον Ξενοφάνη να του εξηγεί. Στο δεύτερο βιβλίο τον ρωτά για τους παλαιούς φιλοσόφους, ενώ στο τρίτο για τους μεταγενέστερους (γι' αυτό και κάποιοι

---

²⁹⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 109-110.

²⁹⁵ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 112.

²⁹⁶ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 113.

²⁹⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 110-111.

²⁹⁸ Γεωργούλης 2008:445,

Τσέλλερ-Νέστλε 2008:310.

²⁹⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 110.

³⁰⁰ *Λεξικό Σούδας*, Τίμων, 631.

³⁰¹ Πελεγρίνης 2009:1320,

Lesky 1964:921.

έδωσαν στο βιβλίο τον τίτλο «Επίλογος»). Το πρώτο βιβλίο μιλά για τα ίδια θέματα, μόνο που το ποίημα έχει μορφή μονολόγου». ³⁰² Συγκεκριμένα ο Διογένης Λαέρτιος λέγει:

«τῶν δὲ Σίλλων τρία ἐστίν, ἐν οἷς ὡς ἂν σκεπτικὸς ὢν πάντας λοιδορεῖ καὶ σιλλαίνει τοὺς δογματικοὺς ἐν παρωδίας εἶδει. ὦν τὸ μὲν πρῶτον αὐτοδιήγητον ἔχει τὴν ἐρμηνείαν, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον ἐν διαλόγου σχήματι. φαίνεται γοῦν ἀνακρίνων Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον περὶ ἐκάστων, ὁ δ' αὐτῷ διηγούμενός ἐστι· καὶ ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περὶ τῶν ὑστέρων· ὅθεν δὴ αὐτῷ τινες καὶ Ἐπίλογον ἐπέγραψαν· τὸ δὲ πρῶτον ταῦτα περιέχει πράγματα, πλὴν ὅτι μονοπρόσωπός ἐστιν ἢ ποίησις». ³⁰³

Από τους Σίλλους παραδίδεται εκτενές απόσπασμά τους:

«Σίλλων α

prooemium

ἔσπετε νῦν μοι ὅσοι πολυπράγμονές ἐστε σοφισταί

Σίλλων β

οὔτε μοι ἢ Τεΐη μᾶζ' ἀνδάνει οὔτε καρύκκη

ἢ Λυδῶν, λιτῆ δὲ καὶ ἀναλέη ἐνὶ κόγχῳ

Ἑλλήνων ἢ πᾶσ' ἀπερισσοτρύφητος ὀξύς.

ἢ βαρὺν βουπλήγα τομώτερον ἢ Λυκόοργος,

ὅς ῥα Διωνύσου ἀρρυθμοπότας ἐπέκοπτεν,

ἐκ δὲ ῥυτὰ ῥίπτασκεν ἀπληστοίνους τ' ἀρυταίνας.

Protagoras

ὥστε καὶ μετέπειτα σοφιστῶν

οὔτ' ἀλιγυγλώσσω οὔτ' ἀσκόπῳ οὔτ' ἀκυλίστῳ

Πρωταγόρη. ἔθελον δὲ τέφρην συγγράμματα θεῖναι,

ὅτι θεοὺς κατέγραψ' οὔτ' εἰδέναι οὔτε δύνασθαι

ὀποιοῖ τινές εἰσι καὶ εἴ τινες ἀθρήσασθαι,

πᾶσαν ἔχων φυλακὴν ἐπιεικείης. τὰ μὲν οὐ οἶ

χραίσμησ', ἀλλὰ φυγῆς ἐπεμαίετο, ὄφρα μὴ οὔτως

Σωκρατικὸν πίνων ψυχρὸν πότον Ἄϊδα δῦη.

³⁰² Αβραμίδης 2003:99.

³⁰³ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 111-112.

Σίλλων γ

Epicurus

γαστρι χαριζόμενος τῆς οὐ λαμυρώτερον οὐδέν

Σίλλων libri incerti

Pyrrho

οὐκ ἂν δὴ Πύρρωνί γ' ἐρίσ<σ>ειεν βροτὸς ἄλλος

Pyrrho

ἄλλ' οἶον τὸν ἄτυφον ἐγὼ ἴδον ἢ δ' ἀδάμαστον
πᾶσιν, ὅσοις δάμνανται ὁμῶς ἄφατοί τε φατοί τε,
λαῶν ἔθνεα κοῦφα, βαρυνόμεν' ἔνθα καὶ ἔνθα
ἐκ παθέων δόξης τε καὶ εἰκαίης νομοθήκης.

σχέτλιοι ἄνθρωποι, κάκ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον,
τοίων ἔκ τ' ἐρίδων ἔκ τε στοναχῶν πέπλασθε.

ἄνθρωποι κενεῆς οἰήσιος ἔμπλεοι ἄσκοί

philologi in Museo Alexandrino

πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Αἰγύπτῳ πολυφύλῳ

βιβλιακοὶ χαρακίται ἀπειρίτα δηριόωντες

Μουσέων ἐν ταλάρῳ

Stoici

καὶ τὸ φακῆν ἔψειν ὃς μὴ φρονίμως μεμάθηκεν

εἰς δὲ φακῆν ἔμβαλλε δυωδέκατον κοριάννου

μύκλος καλὸς τε μέγας τε

Ctesibius

δειπνομανές, νεβροῦ ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἀκύλιστον

Dionysius Heraacleota

ἠνίκ' ἐχρῆν δύνειν, νῦν ἄρχεται ἠδύνεσθαι·

ῶρη ἐρᾶν, ῶρη δὲ γαμεῖν, ῶρη δὲ πεπαύσθαι.

Prodicus

λαβάργυρος ὠρολογητής

Plato

ὡς ἀνέπλασσε Πλάτων ὁ πεπλασμένα θαύματα εἰδῶς

έν δὲ πλατυσμὸς
πουλυμαθημοσύνης, τῆς οὐ κενεώτερον ἄλλο.
φοιτᾶ δὲ βροτολοιγὸς Ἔρις κενεὸν λελακυῖα,
Νείκης ἀνδροφόνιο κασιγνήτη καὶ ἔριθος·
ἢ τ' ἀλαῖα περὶ πάντα κυλίνδεται, αὐτὰρ ἔπειτα
ἐς βροτοῦ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐς ἐλπίδα βάλλει.
τίς γὰρ τούσδ' ὀλοῇ ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Ἥχοῦς σύνδρομος ὄχλος. ὁ γὰρ σιγῶσι χολωθεὶς
νοῦσον ἐπ' ἀνέρας ὤρσε λάλην, ὀλέκοντο δὲ πολλοί.

Thales

οἶόν θ' ἐπτὰ Θάλητα σοφῶν σοφὸν ἀστρονόμημα
Anaxagoras
καὶ που Ἄναξαγόρην φάσ' ἔμμεναι ἄλκιμον ἦρω
Νοῦν, ὅτι δὴ νόος αὐτῶ, ὃς ἐξαπίνης ἐπεγείρας
πάντα συνεσφήκωσεν ὁμοῦ τεταραγμένα πρόσθεν.

Socrates

ἐκ δ' ἄρα τῶν ἀπέκλινεν <ὁ> λαξίος ἐννομολέσχης,
Ἑλλήνων ἐπαιδός, ἀκριβολόγους ἀποφήνας,
μυκτῆρ ῥητορόμυκτος, ὑπατικὸς εἰρωνευτής.

Xenopho, Aeschines

ἀσθενική τε λόγων δυὰς ἢ τριάς ἢ ἔτι πρόσσω,
οἶος Ξεινοφῶν ἢ τ' Αἰσχίνου οὐκ ἀπιθῆς <ἴσ>
γράψαι ...

Aristippus

οἶά τ' Ἀριστίππου τρυφερὴ φύσις ἀμφαφώντος
ψεύδη

Phaedo, Euclides

ἄλλ' οὐ μοι τούτων φλεδόνων μέλει· οὐδὲ γὰρ ἄλλου
οὐδενός, οὐ Φαίδωνος ὅτις γένετ' οὐδ' ἐριδάντεω
Εὐκλείδου, Μεγαρεῦσιν ὃς ἔμβαλε λύσσαν ἐρισμοῦ.

Menedemus

λόγον ἀναστήσας, ὠφρυωμένος, ἄφροσι βόμβαξ

Plato

τῶν πάντων δ' ἠγεῖτο πλατίστακος, ἀλλ' ἀγορητῆς
ἠδυεπῆς, τέττιξιν ἰσογράφος, οἳ θ' Ἑκαδήμου
δένδρει ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖσιν.

Arcesilas

τῇ γὰρ ἔχων Μενέδημον ὑπὸ στέρνοισι μόλυβδον
θήσεται ἢ Πύρρωνα τὸ πᾶν κέρας ἢ Διόδωρον

Arcesilas

νήξομαι εἰς Πύρρωνα καὶ εἰς σκολιὸν Διόδωρον

Arcesilas

καὶ νέον μιλῆσεισ ἐπιπλήξεσιν ἐγκαταμειγνύς

Arcesilas

ὥς εἰπὼν ὄχλοιο περίστασιν εἰσκατέδυνεν.

οἱ δέ μιν ἠῦτε γλαῦκα πέρι σπίζα<ι> τερατοῦντο
ἠλέματον δεικνύντες, ὀθοῦνεκεν ὄχλοάρεσκος.

οὐ μέγα πρῆγμα, τάλας· τί πλατύνεαι ἠλίθιος ὥς;

Academici

οὐδ' Ἀκαδημιακῶν πλατυρημοσύνης ἀναλίστου

Aristoteles

οὐδ' ἄρ' Ἀριστοτέλους εἰκαισύνης ἀλεγεινῆς

Antisthenes

παντοφυῆ φλέδονα

Zeno

καὶ Φοίνισσαν ἴδον λιχνόγραυν σκιερῶ ἐνὶ τύφῳ
πάντων ἰμείρουσαν· ὁ δ' ἔρρει γυργαθὸς αὐτῇ
σμικρὸς ἔων· νοῦν δ' εἶχεν ἐλάσσονα κινδαψοῖο.

Zenonis discipuli

ὄφρα πενεστάων σύναγεν νέφος, οἳ περὶ πάντων
πτωχότατοί τ' ἦσαν καὶ κουφότατοι βροτοὶ ἀστῶν

Aristo

καί τις Ἄριστωνος γέννης ἄπο αἰμύλον ἔλκων

Cleanthes

τίς δ' οὖτος κτίλος ὡς ἐπιπωλεῖται στίχας ἀνδρῶν;

μωλυτῆς ἐπέων, λίθος Ἴσσιος, ὄλμος ἄτολμος

Empedocles

καὶ Ἐμπεδοκλῆς ἀγοραίων

ληκητῆς ἐπέων· ὅσα δ' ἔσθενε τόσσα διεῖλεν

ἀρχῶν ὡς διέθηκ' ἀρχᾶς ἐπιδευέας ἄλλων.

Heraclitus

τοῖς δ' ἔνι κοκκυστῆς, ὀχλολοῖδορος Ἡράκλειτος,

αἰνικτῆς ἀνόρουσε

Parmenides

Παρμενίδου τε βίην μεγαλόφρονος οὐ πολύδοξον,

ὅς ῥ' ἀπὸ φαντασίης ἀπάτης ἀνενεῖκατο νόσεις.

Zeno Eleates, Melissus

ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀλαπαδνὸν

Ζήνωνος πάντων ἐπιλήπτορος ἠδὲ Μέλισσον

πολλῶν φαντασμῶν ἐπάνω, παύρων γε μὲν ἦσσω ...

Democritus

οἶον Δημόκριτόν τε περίφρονα ποιμένα μύθων,

ἀμφίνοον λεσχῆνα μετὰ πρώτοισιν ἀνέγων.

Protagoras

Πρωταγόρης τ' ἐπίμ<ε>ικτος ἐριζέμεναι εἶ εἰδώς

Pyrrho

ὦ γέρον, ὦ Πύρρων, πῶς ἢ πόθεν ἔκδυσιν εὐρες

λατρείης δοξῶν κενεοφροσύνης τε σοφιστῶν,

καὶ πάσης ἀπάτης πειθοῦς τ' ἀπελύσαο δεσμά;

οὐδ' ἔμελέν σοι ταῦτα μεταλλῆσαι, τίνες αἰδραὶ

Ἑλλάδ' ἔχουσι, πόθεν τε καὶ εἰς ὃ τι κύρει ἕκαστα.

Philo Pyrrhoneus

ἦ τὸν ἀπ' ἀνθρώπων αὐτόσχολον αὐτολαλητὴν

οὐκ ἐμπαζόμενον δόξης ἐρίδων τε Φίλωνα.

Epicurus

ὑστατος αὖ φυσικῶν καὶ κύντατος ἐκ Σάμου ἐλθὼν
γραμμοδιδασκαλίδης, ἀναγωγότατος ζώντων.
εἰκάζω, τί θέλεις; ὀλίγον κρέας, ὅστέα πολλά.

Plato

καὶ σύ, Πλάτων· καὶ γὰρ σε μαθητείας πόθος ἔσχεν,
πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἠλλάξαο βίβλον,
ἔνθεν ἀπαρχόμενος τιμαιογραφεῖν ἐδιδάχθης.

Pythagoras

Πυθαγόρην τε γόητας ἀποκλίνοντ' ἐπὶ δόξας
θήρη ἐπ' ἀνθρώπων, σεμνηγορίας ὀαριστήν.

Anaxarchus

ἐν δὲ τὸ θαρσαλέον τε καὶ ἐμμενὲς ὄππῃ ὀρούσαι
φαίνεται' Ἀναξάρχου κύνεον μένος, ὅς ῥα καὶ εἰδῶς,
ὡς φάσαν, ἄθλιος ἔσκε· φύσις δέ μιν ἔμπαλιν ἦγεν
ἠδονοπλήξ, ἦν πλεῖστοι ὑποτρεῖουσι σοφιστῶν.

Xenophanes

ὡς καὶ ἐγὼν ὄφελον πυκινοῦ νόου ἀντιβολῆσαι
ἀμφοτερόβλεπτος. δολίῃ δ' ὀδῶ ἔξαπατήθην
πρεσβυγενῆς ἔτ' ἐὼν καὶ ἀμενθήριστος ἀπάσης
σκεπτοσύνης. ὄππῃ γὰρ ἐμὸν νόον εἰρύσαιμι
εἰς ἐν ταῦτό τε πᾶν ἀνελύετο· πᾶν δ' ἐὼν αἰεὶ
πάντη ἀνελκόμενον μίαν εἰς φύσιν ἴσταθ' ὁμοίην.

Xenophanes

Ξεινοφάνης ὑπάτυφος, Ὀμηραπάτης ἐπικόπτης
ὅς τὸν ἀπ' ἀνθρώπων θεὸν ἐπλάσατ' ἴσον ἀπάντη,
ἀσκηθῆ νοερώτερον ἢ ἐ νόημα
γραμματική, τῆς οὐ τις ἀνασκοπῆ οὐδ' ἀνάθησις
ἀνδρὶ διδασκομένῳ Φοινικικὰ σήματα Κάδμου.
πάντη γὰρ ἐπεῖχε γαλήνη

τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησ' ἐν νηνεμίησι γαλήνης
πολλῶν ληκεδόνων λυμάντορες ἐλπιδοδῶται.
φῆ δέ τις αἰάζων, οἳ ἄμμοροι αἰάζουσιν·
'οἷμοι ἐγώ, τί πάθω; τί νύ μοι σοφὸν ἔνθα γένηται;
πτωχὸς μὲν φρένας εἰμί, νόου δέ μοι οὐκ ἔνι κόκκος.
ἦ με μαθεῖν φεύξεσθαι οἴομαι αἰπὺν ὄλεθρον.
τρὶς μάκαρες μέντοι καὶ τετράκις οἱ μὴ ἔχοντες
μήτε κατατρώξαντες ἐνὶ σχολῇ ὅσ' ἐπέπαντο.
νῦν δέ με λευγαλέαις ἔρισιν εἴμαρτο δαμῆναι
καὶ πενήη καὶ ὅσ' ἄλλα βροτοὺς κηφήνας ἐλαστρεῖ». ³⁰⁴

Πέρα ὅμως ἀπὸ τους *Σίλλους*, ο Τίμων ἐγράψε καὶ ἓνα διδακτικὸ ποίημα σε ελεγεϊακὸ μέτρο, ³⁰⁵ *Ἰνδαλμοί*, ἀπὸ το οποῖο σώζεται το ἀκόλουθο ἀπόσπασμα:

«τοῦτό μοι, ὦ Πύρρων, ἰμείρεται ἦτορ ἀκοῦσαι,
πῶς ποτ' ἀνηροταγεις ῥῆστα μεθ' ἡσυχίης
αἰεὶ ἀφροντίστως καὶ ἀκινήτως κατὰ ταῦτά
μὴ προσέχων δίνους ἡδυλόγου σοφίης,
μοῦνος δ' ἀνθρώποισι θεοῦ τρόπον ἡγεμονεύεις,
ὅς περὶ πᾶσαν ἐλῶν γαίαν ἀναστρέφεται,
δεικνὺς εὐτόρνου σφαίρης πυρικαύτορα κύκλον.
ἦ γὰρ ἐγὼν ἐρέω, ὡς μοι καταφαίνεται εἶναι,
μῦθον, ἀληθείης ὀρθὸν ἔχων κανόνα,
ὡς ἡ τοῦ θεοῦ τε φύσις καὶ τὰγαθοῦ αἰεὶ,
ἐξ ᾧν ἰσότατος γίνεται ἀνδρὶ βίος
ἀλλὰ τὸ φαινόμενον πάντη σθένει, οὔπερ ἂν ἔλθη
ἀλλὰ πρὸς ἀνθρώπων ταῦτα νόῳ κέκριται
incerti carminis
πάντων μὲν πρώτιστα κακῶν ἐπιθυμίη ἐστί
incerti carminis
ἀφυγῆς καὶ ἀναίρετος ἔσται». ³⁰⁶

³⁰⁴ Τίμων, *Fragmenta et tituli*.

³⁰⁵ Τσέλλερ-Νέστλε 2008:310.

Ο Τίμων φέρεται επίσης να έχει γράψει και το *Ἀρκεσιλάου περιδείπνον* που αναφέρεται στον Αρκεσίλαο με επαινετικά λόγια, παρόλο που στους *Σίλλους* τον διακωμώδησε:

«ὄμως δὲ καθαπτόμενος τοῦ Ἀρκεσιλάου ἐν τοῖς Σίλλοις ἐπήνεκεν αὐτὸν <ἐν> τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀρκεσιλάου περιδείπνῳ».³⁰⁷

Επίσης ο Τίμων φέρεται να έχει γράψει και τον *Πύθωνα* όπου «διασαφεῖ τὴν διάθεσιν»³⁰⁸ του Πύρρωνα και μεταξύ άλλων περιγράφει και τη συνάντησή του με τον δάσκαλό του, μια συνάντηση καθοριστικής σημασίας για τη μετέπειτα πορεία του,

«ὄ γε μὴν Τίμων ἐν τῷ Πύθωνι διηγεῖται, μακρὸν τινα κατατείνας λόγον, ὡς ἐντύχοι τῷ Πύρρῳ βεδίζοντι».³⁰⁹

αλλά και το *Περὶ αἰσθήσεων*.

Ο Τίμων λοιπόν, οπαδός της πυρρώνειας διδασκαλίας, θα διατυπώσει ανάλογες απόψεις με τον δάσκαλο του Πύρρωνα, όπως της ακαταληψίας, της αφασίας, της άρνησης δηλαδή διατύπωσης ισχυρισμών, καθώς και της εποχής:

«ὄθεν καὶ ὁ Τίμων ἐν τῷ Πύθωνί φησι μὴ ἐκβεβηκέναι τὴν συνήθειαν. καὶ ἐν τοῖς Ἰνδαλμοῖς οὕτω λέγει,

ἀλλὰ τὸ φαινόμενον πάντη σθένει οὐπερ ἂν ἔλθῃ

καὶ ἐν τοῖς *Περὶ αἰσθήσεων* φησι, "τὸ μέλι ὅτι ἐστὶ γλυκὸν οὐ τίθημι, τὸ δ' ὅτι φαίνεται ὁμολογῶ."»,³¹⁰

αλλά και της αταραξίας της ψυχής, όπως μας αναφέρει και ο Σέξτος ο Εμπειρικός:

«Εὐδαίμων μὲν <οὖν> ἐστὶν ὁ ἀταράχως διεξάγων καί, ὡς ἔλεγεν ὁ Τίμων, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαληνότητι καθεστῶς·

πάντη γὰρ ἐπεῖχε γαλήνη καὶ τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησ' ἐν νηνεμίῃσι γαλήνης».³¹¹

Ο Τίμων φαίνεται πως γύρω του συγκέντρωσε και μαθητές, «διήκουσαν αὐτοῦ Διοσκουρίδης Κύπριος καὶ Νικόλοχος Ῥόδιος καὶ Εὐφράνωρ Σελευκεὺς Πραῦλους τ' ἀπὸ Τρωάδος», όπως λένε ο Ιππόβατος και ο Σωτίων.³¹²

---

³⁰⁶ Τίμων, *Fragmenta et tituli*.

³⁰⁷ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 115.

³⁰⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 67.

³⁰⁹ Ευσέβιος, *Ευαγγελική προπαρασκευή*, 14, 18, 14.

³¹⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 105.

³¹¹ Σέξτος Εμπειρικός, *Προς Μαθηματικούς (Προς Ηθικούς)*, 11, 141.

³¹² Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 115.

12. Δημήτριος ο Τροιζήνιος

Ο Δημήτριος ο Τροιζήνιος (1^{ος}αι. π.Χ. -1^{ος}αι. μ.Χ.) ήταν φιλόσοφος και ποιητής.³¹³ Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει πως στο έργο του, *Κατὰ σοφιστῶν*, επικρίνει τον Εμπεδοκλή. Συγκεκριμένα λέγει:

«Δημήτριος δ' ὁ Τροιζήνιος ἐν τῷ Κατὰ σοφιστῶν βιβλίῳ φησὶν αὐτὸν καθ' Ὅμηρον

ἀψάμενον βρόχον αἰπὺν ἀφ' ὑψηλοῦ κρानεΐης
αὐχέν' ἀποκρεμάσαι, ψυχὴν δ' Ἄιδόσδε κατελθεῖν».³¹⁴

Επίσης και σε ἄλλη πηγή, στο έργο του Αθήναιου, *Δειπνοσοφισταί*, ο Δημήτριος ο Τροιζήνιος μέμφεται τον Δίδυμο τον γραμματικό με τον χαρακτηρισμό «βιβλιολάθα» εξαιτίας της πληθώρας των συγγραμμάτων που έχει εκδώσει. Συγκεκριμένα αναφέρεται πως:

«Δίδυμος ὁ γραμματικὸς—καλεῖ δὲ τοῦτον Δημήτριος ὁ Τροιζήνιος βιβλιολάθαν διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἐκδέδωκε συγγραμμάτων· ἐστὶ γὰρ τρισχίλια πρὸς τοῖς πεντακοσίοις».³¹⁵

Επίσης ο Δημήτριος από την Τροιζήνα φέρεται να επιγράφει «*Θεσμοφοριασάσας*» «*τὰς δευτέρας Θεσμοφοριαζούσας*» του Αριστοφάνη.³¹⁶

---

³¹³ Πελεγρίνης 2009:850.

³¹⁴ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 8, 74.

³¹⁵ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 4, 17.

³¹⁶ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστές*, 1, 52.

13. Δημήτριος ο Λάκων

Ο Δημήτριος ο Λάκων (2^{ος} αι. π.Χ.) ήταν ένας από τους επιφανέστερους εκπροσώπους της σχολής του Επικούρου,³¹⁷ «Δημήτριος δὲ ὁ Λάκων, τῶν κατὰ τὴν Ἐπικούρειον αἵρεσιν ἐπιφανῶν»,³¹⁸ ὅπως χαρακτηριστικά παραθέτει ο Σέξτος ο Εμπειρικός, στο ἔργο του *Πρὸς μαθηματικούς*. Επίσης και ο Διογένης ο Λαέρτιος στο ἔργο του *Βίοι φιλοσόφων* αναφέρει πως «καὶ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Λάκων»³¹⁹ συγκαταλέγεται στους Επικούρειους «οὗς οἱ γνήσιοι Ἐπικούρειοι σοφιστὰς ἀποκαλοῦσιν».³²⁰

Ο Δημήτριος ο Λάκων ἔχει γράψει υπομνήματα σχετικά με τις θεωρίες του Επικούρου, μερικά από αυτά συμπεριλαμβάνονται στα ἔργα του Σέξτου του Εμπειρικού, *Πυρρώνειοι ὑποτυπώσεις* και *Πρὸς μαθηματικούς*:

«Ἐπικούρος δέ, καθὼς Δημήτριος ὁ Λάκων φησί, σύμπτωμα συμπτωμάτων, παρεπόμενον ἡμέραις τε καὶ νυξὶ καὶ ὥραις καὶ πάθεσι καὶ ἀπαθείαις καὶ κινήσεσι καὶ μοναῖς».³²¹

«Ἐπικούρος δέ, ὡς αὐτὸν Δημήτριος ὁ Λάκων ἐξηγεῖται, τὸν χρόνον σύμπτωμα συμπτωμάτων εἶναι λέγει, παρεπόμενον ἡμέραις τε καὶ νυξὶ καὶ ὥραις καὶ πάθεσι καὶ ἀπαθείαις καὶ κινήσεσι καὶ μοναῖς. πάντα γὰρ ταῦτα συμπτώματά ἐστι τισὶ συμβεβηκότα, καὶ ὁ χρόνος πᾶσι τούτοις συμπαρεπόμενος εἰκότως ἂν λεχθεῖν σύμπτωμα συμπτωμάτων».³²²

Ο Δημήτριος ο Λάκων φέρεται να καταπιάστηκε μάλιστα με διάφορα ζητήματα, μαθηματικά, φυσικά, φιλολογικά και ρητορικά.³²³

Ο Σέξτος ο Εμπειρικός, στο ἔργο του *Πρὸς μαθηματικούς* μας παραδίδει τη θέση του αναφορικά με τις αποδείξεις και την εγκυρότητά τους:

«Δημήτριος δὲ ὁ Λάκων, τῶν κατὰ τὴν Ἐπικούρειον αἵρεσιν ἐπιφανῶν, εὐαπόλυτον ἔλεγεν εἶναι τὴν τοιαύτην ἔνστασιν. μίαν γάρ, φησί, τῶν ἐπ' εἴδους

³¹⁷ Πελεgrίνης 2009:850.

³¹⁸ Σέξτος Εμπειρικός, *Πρὸς Μαθηματικούς (Πρὸς Λογικούς Β)*, 8, 348.

³¹⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 10, 26.

³²⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 10, 25-26.

³²¹ Σέξτος Εμπειρικός, *Πυρρώνειοι ὑποτυπώσεις*, 3, 137.

³²² Σέξτος Εμπειρικός, *Πρὸς Μαθηματικούς, (Πρὸς Φυσικούς Β)*, 10, 219.

³²³ Πελεgrίνης 2009:850.

ἀποδείξεων (οἷον τὴν συνάγουσαν, ὅτι ἄτομα ἔστι στοιχεῖα ἢ ὅτι κενὸν ἔστι) καταστησάμενοι καὶ βεβαίαν δείξαντες αὐτόθεν ἔξομεν ἐν ταύτῃ καὶ τὴν γενικὴν ἀπόδειξιν πιστήν· ὅπου γὰρ ἔστι τό τινος γένους εἶδος, ἐκεῖ πάντως εὐρίσκεται καὶ γένος οὗ ἔστι τὸ εἶδος».³²⁴

Ισχυρίζεται, λοιπόν, πως, «αφού αποδώσουμε καθεστώς σε μια από τις ειδικές αποδείξεις (για παράδειγμα αυτή που συνάγει ότι υπάρχουν άτομα στοιχεία ή ότι υπάρχει κενό), λέει, και να δείξουμε ότι είναι βέβαιη, θα έχουμε αυτόματα στο πρόσωπό της και τη γενική απόδειξη πιστευτή, διότι όπου υπάρχει το είδος κάποιου γένους, εκεί βρίσκεται οπωσδήποτε και το γένος, στο οποίο ανήκει το είδος».³²⁵

---

³²⁴ Σέξτος Εμπειρικός, *Προς Μαθηματικούς (Προς Λογικούς Β)*, 8, 348.

³²⁵ Καραστάθη 1998:197.

14. Κερκίδας ο Μεγαλοπολίτης

Ο Κερκίδας ο Μεγαλοπολίτης (περ. 290-220 π.Χ.), ο πολιτικός, στρατηγός, «ἄριστος νομοθέτης καὶ μελιάμβων ποιητής»,³²⁶ ἦταν φιλόσοφος της κυνικής σχολής, της νεότερης κυνικής σχολής της ελληνιστικής εποχής.³²⁷

Σύμφωνα με τον Πολύβιο στο έργο του *Ἱστορίαι* ο Κερκίδας έλαβε ενεργό ρόλο ως στρατηγός και πρεσβευτής των Μεγαλοπολιτών στα πολεμικά γεγονότα που συντάραξαν την Ελλάδα λίγο πριν την κυριαρχία της Ρώμης ως η νέα δύναμη στο πολιτικό γίγνεσθαι της Μεσογείου. Αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής:

«κοινολογηθεὶς οὖν δι' ἀπορρήτων περὶ τῆς ὅλης ἐπιβολῆς Νικοφάνει καὶ Κερκιδᾷ τοῖς Μεγαλοπολίταις, οἵτινες ἦσαν αὐτοῦ πατρικοὶ ξένοι καὶ πρὸς τὴν ἐπιβολὴν εὐφυεῖς, ῥαδίως διὰ τούτων ὄρμην παρέστησε τοῖς Μεγαλοπολίταις εἰς τὸ πρεσβεύειν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ παρακαλεῖν πέμπειν πρὸς τὸν Ἀντίγονον ὑπὲρ βοηθείας. οἱ μὲν οὖν Μεγαλοπολίταις κατέστησαν αὐτοὺς τοὺς περὶ τὸν Νικοφάνη καὶ τὸν Κερκιδᾶν πρεσβευτὰς πρὸς τε τοὺς Ἀχαιοὺς κάκειθεν εὐθέως πρὸς τὸν Ἀντίγονον, ἂν αὐτοῖς συγκατάθῃται τὸ ἔθνος».³²⁸

«τῶν δὲ περὶ τὸν Νικοφάνη καὶ Κερκιδᾶν ἐπανελθόντων εἰς οἶκον καὶ τάς τε παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπιστολὰς ἀποδόντων καὶ τὴν λοιπὴν εὖοιαν αὐτοῦ καὶ προθυμίαν διασαφούντων, μετεωρισθέντες οἱ Μεγαλοπολίταις προθύμως ἔσχον ἰέναι πρὸς τὴν σύνοδον τῶν Ἀχαιῶν καὶ παρακαλεῖν ἐπισπάσασθαι τὸν Ἀντίγονον καὶ τὰ πράγματα κατὰ σπουδὴν ἐγχειρίζειν αὐτῶ».³²⁹

«καὶ Μεγαλοπολίτας χιλίους εἰς τὸν Μακεδονικὸν τρόπον καθωπλισμένους, ὧν ἡγεῖτο Κερκιδᾶς Μεγαλοπολίτης».³³⁰

«Ἦ καὶ Δημοσθένην κατὰ πολλὰ τις ἂν ἐπαινέσας ἐν τούτῳ μέμψαιτο, διότι πικρότατον ὄνειδος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ἑλλήνων εἰκῆ καὶ ἀκρίτως

³²⁶ Στέφανος Βυζάντιος, *Εθνικά (επιτομή)*, 438.

³²⁷ Πελεγρίνης 2009:953,

Τσέλλερ-Νέστλε 2008:293,

Lesky 1964:920.

³²⁸ Πολύβιος, *Ἱστορίες*, 2, 48.

³²⁹ Πολύβιος, *Ἱστορίες*, 2, 50.

³³⁰ Πολύβιος, *Ἱστορίες*, 2, 65.

προσέρριψε, φήσας ἐν μὲν Ἄρκαδία τοὺς περὶ Κερκιδᾶν καὶ Ἰερώνυμον καὶ Εὐκαμπίδαν προδότας γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος, ὅτι Φιλίππῳ συνεμάχουν». ³³¹

Ο Κερκίδας ὁμῶς ξεχώρισε ἀνάμεσα στους ἄλλους κυνικούς καὶ ἐγίνε ιδιαίτερα γνωστός σαν ὁ «*θαρραλέος ἠθικολόγος*» ³³² που με τὴ δωρικὴ διάλεκτο «ἐν τοῖς *μελιάμβοις*», τα σκωπτικὰ του ποιήματα, ³³³ θέλησε να παρωδήσει, ἢ ἀκόμα καὶ να χλευάσει, ποικίλες καταστάσεις τῆς ζωῆς, να στηλιτεύσει τὴν ἀδίκη κατανομή του πλοῦτου, να προτείνει ἀκόμη καὶ τρόπους ἀρσεως τέτοιων ἀδικιών προβάλλοντας χρηστές συμπεριφορές. ³³⁴ Μάλιστα ἔχουν παραδοθεῖ εκτενὴ ἀποσπάσματα αὐτῶν:

«Οὐ μὰν ὁ πάρος γὰ Σινωπεὺς

τῆνος ὁ βακτροφόρας

διπλείματος αἰθεριβόσκας·

ἀλλ' ἀνέβα [

χῆλος ποτ' ὀδόντας ἐρείσας

καὶ τὸ πνεῦμα συνδακῶν·

Ζανὸς γόνος ἦς γὰρ ἀλαθέως

οὐράνιος τε κύων.

[   ]. εσ[

[τὸ] τᾶς ῥ[ικνᾶς χελῶνας

μναμόν]ευ'· οἶκος [γὰρ ἄριστος ἀλαθέως

καὶ φίλο]ς.

Πῶς κ' ἴδοιεν

τὰν σοφίαν πέλας ἐστακυῖαν ...

ἀνέρες, ὧν τὸ κέαρ παλῶ σέσακται

καὶ δυσεκνίπτω τρυγός;

Initium deest.

....

[ ]εισ[.]κ' αὐτῶν

ὀ]λβοθύλακον

---

³³¹ Πολύβιος, *Ἱστορίες*, 18, 14.

³³² Lesky 1964:920.

³³³ Κακριδῆς 2013:222.

³³⁴ Πελεγγίνης 2009:953.

λάρων τε καὶ ἀκρασίωνα
θῆκε πενητυλίδαν
Ξένωνα, ποτάγαγε δ' ἄμιν
ἄργυρον εἰς ἀνόνατα ῥέοντα;
Καὶ τί τὸ κωλύον ἦς, αἴ τί<σ> σφ' ἔροιτο,
(ῥεῖα γὰρ ἐστὶ θεῶ πᾶν ἐκτελέσσαι
χρῆμ' ἐπὶ νοῦν ὄκ' ἴη),
ἢ τὸν ῥυποκιβδοτόκωνα
καὶ τεθνακοχαλκίδαν
ἢ τὸν παλινεκχυμενίταν,
τὸν κτεάνων ὄλεθρον, τοῦτον κενῶσαι
τᾶς συοπλουτοσύνας,
δόμην δ' ἐπιταδεοτρώκτα
κοινοκρατηροσκούφω
τὰν ὄλλυμένην δαπάνυλλαν;
Μήποτ' οὔν ὁ τᾶς Δίκας
ὄφθαλμὸς ἀπεσπαλάκωται,
χῶ Φαέθων μονάδι γλήνα παραυγεῖ,
καὶ Θέμις ἅ λιπαρὰ καταχλύεται;
Πῶς ἔτι δαίμονες οὔν τοὶ μήτ' ἀκουᾶν
μήτ' ὅπᾶν πεπαμένοι;
Καὶ μὰν τὸ τάλαντον ὁ σεμνὸς
ἀστεροπα[γερ]έτας
μέσσον τὸν Ὀλυμπον [ἔχων]
ὀρθὸν [τιταίνει],
[κα]ὶ νένευκεν οὐδαμῆ.
Καὶ τοῦθ' Ὅμηρος εἶπεν ἐν Ἰλιάδι·
ῥέπει δ' ὅταν αἴσιμον ἄμαρ
ἀνδράσι κυδαλίμοις ἦ.
Πῶς οὔν ἐμὶν οὔποτ' ἔρεψεν
ὀρθὸς ὢν ζυγοστάτας,

τὰ δ' ἔσχατα βρύτια Μυσῶν—
 ἄζομαι δέ θην λέγειν,
 ὅσον [γε ρέπ]ει τὸ παρ' αὐτοῖς
 τῷ Διὸς πλα[στ]ίγγιον;
 Ποίους ἐπ' ἀνάκτορας οὖν τις
 ἦ τίνας οὐρανίδας κιῶν ἄν εὖροι
 πῶς λάβοι τὰν ἀξιάν,
 ὅθ' ὁ Κρονίδας ὁ φυτεύσας
 πάντας ἀμὲ καὶ τεκῶν
 τῶν μὲν πατρῶος τῶν δὲ πέφανε πατήρ;
 Λῶον μεθέμεν περὶ τούτων
 τοῖς μετεωροκόποις,
 τούτους γὰρ ἔργον οὐδὲ ἐν ἔλπομ' ἔχην·
 ἅμιν δὲ Παιῖαν καὶ Μετάδωσ μελέτω,
 θεὸς γὰρ αὐτά, καὶ Νέμεσις κατὰ γὰν.
 Μέσφ' οὖν ὁ δαίμων οὐρία φυσιάει,
 τιμᾶτε ταύταν, φῶ[τεσ] ελα[
 ]τῶξαν
 τεσ
 ]σητον ὄλ[β
 ]τύχας
 ταῦτ' ἐ[στιν ὕ]μιν νειόθεν ἐξεμέσαι.
 Δοιά τις ἅμιν ἔφα γνάθοισι φουσῆν
 τὸν κυανοπτέρυγον παῖδ' Ἀφροδίτας,
 Δαμόνομ', οὐτι γὰρ εἶ λίαν ἀπευθής·
 καὶ βροτῶν γὰρ [τῶ] μὲν ἄν
 πραεῖα καὶ εὐμενέ[ουσα]
 [πνεύματα] δεξιτερὰ πνεύση σιαγών,
 οὐτος ἐν ἀτρεμίᾳ τὰν ναῦν Ἔρωτος
 σώφρονι πηδάλιῳ Πειθοῦς κυβερνή,
 τοῖς δὲ τὰν ἀριστερὰν λύσας ἐπόρση

λαίλαπας ἢ λαμυράς Πόθων ἀέλλας,
κυματίας διόλου τούτοις ὁ πορθμός·
εὖ λέγων Εὐριπίδας. Οὐκοῦν δύο ὄντων
κάρρον ἐστὶν ἐκλέγειν
τὸν οὔριον ἅμιν ἀήταν,
καὶ μετὰ Σωφροσύνας οἶακι Πειθοῦς
χρώμενον εὐθυπλοεῖν,
ὅκ' ἦ κατὰ Κύπριν ὁ πορθμός,
μη[...]

duodecim fere cola perierunt

νομ[

δαπ[

καὶ τ[τ] ρήξεῖ. [

στραγ[ ] πλόος.

πανν[ ] το βι[ ]

καὶ προκοθ[η]λυμαν[ἐς]

[ ]να βλαψιτε[ ]αν

καὶ μ[εγάλαν ὀ]δύναν·

ἀ δ' ἐξ ἀγοράς Ἄφροδίτα

καὶ τὸ μη[δε]νὸς μέλειν,

ὀπανίκα λῆς, ὅκα χρήζης,

οὐ φόβος, οὐ ταραχά·

τα[ύ]ταν ὀβολῶ κατακλίνας

Τ[υν]δαρέοιο δόκει γαμβρ[ὸς τό]κ' ἤμεν

νυ[

[ ]νησπυ[

[ταλ]ακάρδιον [

[ ]τικαντ.πο.[

κροτησιγομφ[

κατὰ καιρὸν ε..[

θεῖ κή[λ]αύ[ν][εται

τα φευξιπήμον' άν[
φύλα σκιοθήρεπτα κ[.]ος
έγγεσίμωρος
άδον[ο]π[λ]άκτων βροτών
καί μά[λ]' έπισταμένως
ωπασα..σε[.]χ..
αγάρ [ό]ψ[ο]τράγ[οι]ς
πι[μελ]άν μέν ώλεσίκαρπον
[καί σφ]ύγα φυσαλέαν
αυδάν [τε...].η·
νεύρα δέ καί κρα[δίαν]
καί ν]ωτ' έλέλιγμα[...]
[.....]ς εύπαλ[αμ

Desunt circa quattuor versus; sequuntur in col. iii verborum fragmenta, decem versibus perditis

ταυτα [
γάρ ού [
αθες[
ναται.[
τος άεικ[
ω φίλος τας ι[
ης καί νόω κ.[
πενία ποτιφ[
τιμοτατω δεπ[
π[.]αμυρο[

.....

πολλά]κισ δμαθεις βροτός ούτι έκων
έκλαξε κανθώς·
τιν δ' άτέραμνον έσω στέρνων
καί άνίκατον κέαρ έσκ' έν
πιμελοσαρκοφάγων πάσας μελεδώνας·

τῷ τὴν διέφευγε καλῶν οὐδέν ποκα,
 πάντα τεοῖσι δ' ὑπὸ σπλάγχνοις
 ἔσκ' ἄβρα Μουσᾶν
 κνώδαλα· Πιερίδων θ' ἄλιευτὰς
 ἔπλεο, θυμέ, καὶ ἰχνευτὰς ἄριστος.
 Νῦν δ' ὄκκα μὲν ἐκφανέες λευκαὶ
 κορυφᾷ περιαιωρεῦνται ἐθειρᾶν
 κίλεω λάχνα, κνακὸν δὲ γένειον,
 καὶ τι ματεύει κράγυον ἀλικία
 χρόνω τ' ἐπάξιον, κολακεύει
 δερκομένα βιοτᾶς
 εὐρὺν ποτὶ τέρματος οὐδόν,
 τᾶμος ἐσλᾶς μὲν [
 αἰο]λόπων [
 [ ] βουσόω μύω[πος
 [ ] ἵππον χρε[μετίζοντα
 [ ] το γάρ ἐστ' ἀγαθῶ
 τοῦτ' Εὐθυδίκω [ ] εαστα,
 Στ]ωικὲ Καλλιμέδων·
 [   ] ἐ]στὶ πονηρὰ
 καὶ [   ] μενα.
 Σφαίρω γὰρ [
 [   ] προβάλης
 ἢ καὶ τι [
 Ἔ]χιτον εἰς ἀρετάν,
 [   ] δεσ ἰχνεύεις
 αλ[
 φέροντ' ὀπώραν
 ].κου τοῦτ[ο]ν αὐ
 ....]ηθρα
 σκωπτίλλιο [.] αυ

[...]..ιδ[.]ως
βλαβάν ακλη[....]ετ.
[...]μοφλυακεῖν τόπος,

ἦ Φ[οῖ]βος αὐτὸς
ὔ[μ' ὀ]ρῶν [ἀ]ποστομ[οῖ·]
τὰς δὴ τοιαύτας
σκεπτοσύνας κενὰ μὴ σπουδὰν ποιεῖσθ[αι
[τῶ] στρέφειν ἄνω κάτω·
λ[όγουσ] δ' [ὄτα]ν ἄθειον εὔρης
[μου]σικῶς ἀρμοσμένον,
[τ]ότ' ἂν τὸν ἴσον πόθον ἔλκ[η]
[κ]ἀ[σ]τάθευτον ἴμερον,
τ[οῦτ'] [ἐ]στὶ ποτ' ἄρσενας ἄρσ[ην],
τοῦτ' ἔ[ρ]ως Ζανωνικός.

Κερκίδα

Κυνὸς

[με]λίαμβοι.

Τῶ περὶ θηροπέπλου μανίας
ὑβρεὸς τε περιστάσιμον
στοὰν ἔχοντι Πυθαγόρου πελάτα.

Λεβητοχάρων

Μαγίς

Πατρῶς

Ἦν καλλιπύγων ζεῦγος ἐν Συρακούσαις.

Ἐν κριομύξοις ἀνδράσιν

Ἄπαντα δ' ἔρρειν εἰς βυθὸν τὰ τίμια
τῶν γαστριμάργων σῖτα, μήτε σῖτ' ἔτι,
τῶν εὐτελεστάτων λέβητος ἐξ ἐνὸς
ὀρθῶς λέγει που Κερκίδας ὁ φίλτατος
τέλος τρυφώντων, αὐτὸς ἐσθίων ἄλας,

αὐτῆς τρυφῆς ἔθ' ἄλμυρον καταπτύων.
 [.....]δεισου[..... ἀνθρ]ώποις
 [.....]ι κατείδε[.... ἀν]θρώπων
 [.....]σασ οὐς κατ[είδεν] ἀνθρώπους
 [.....] [Πάρ]νε, πρὸς [σ]ε χρ[ήσο]μαι πάση
 [.....] πο[ιή]ματ' οὐ μάτ[ην] ἀκούοντα
 [.....]...εσω..... ἀνθρώπων
 [.....]αλ[....] ἐν κόμη κείται
 [.....].χειρες ὄ[σπ]ερ ἼΑρπυιαι,
 [.....]ον κέρδος ἐκ λίθου παντός,
 [.....]ἔκαστος ἔνθεν ἀρπάξῃ
 [.... κυ]βιστᾶ κήπινήχεται πᾶς τις
 [.....] ἐταῖρον καὶ κασίγνη[το]ν κα[ι] ὦρα
 [.....]ἐαυτοῦ τὴν τρισοιζυρὴν ψυχὴν.
 [.....]ηθ.. ἀλλὰ τα<ὐτά> μὲν πεζῆ
 [.....]ἐν ἀνθρώποις ἀείδεται πλωτῆ
 [... δ]ὲ περιφέρουσι τοῦτο τὸ ῥῆμα·
 "[κέρδαιν',] ἐταῖρε, κῆν θέρευς κῆν χειμῶνος·
 [ἀπάντοθε]ν κέρδαινε, μηθὲν αἰσχύνου."
 [.....]δου τοῦτ' ὄνειδιεῖταί σοι
 "[.....].τὴν χεῖρ', ὅκου λαβεῖν δεῖ τι,
 ὅκου [δ]ὲ δοῦν[αι] μηδόλως φόρει χεῖρα",
 ἐροῦσι πολλοί· "π[ο]λλὰ σαυτὸν ἀσπάζου·
 ἐπὴν ἔχῃς τι, πάντα σοι φίλων πλήρη,
 πλουτοῦντα γάρ σε χοὶ θεοὶ φιλήσουσι,
 ἐὰν <δὲ> μὴ 'χῆς μηθέν, οὐδὲ κηδεσταί,
 πένητα δ' ὄντα χῆ τεκοῦσα μεισήσει".
 Ἐγὼ μὲ[ν οὔν,] ἀζῆτα, καὶ καταρῶμαι
 τοῖς νῦν βίοις, καὶ πάντας ἀνθρώπους μισῶ
 τοὺς ζῶντας οὕτω, καὶ ἔτι μάλλον μισήσω,
 ἀνέστροφαν γὰρ τὴν ζόην ἡμῶν οὔτοι.

[ἦ] γὰρ π[άρο]ιθεν ἦν δ[.]α χρ[.]υν ἐστὶν σεμνή
 [δ]ικα[ιό]της ὄ[χηκεν] ἔ[νθ]ε[ν ο]ὐδ' ἤξει·
 [ἀ]πιστίη ζῆ πα[
 ἴσχυκεν ἡ ἀναΐδεια τοῦ [Δ]ιὸς μείζον·
 ὄρκοι τεθνήκασιν [οἰ] θεοὶ δ' εἰάκασιν·
 ἡ δυσγένεια κριθ[ι]ῶ κατ' ἀνθρώπους,
 τῆς δ' εὐγενεί[ας ἀ]λμυρὸν κατέ[π]τυσ<σ>εν·
 θέλοι δ' ἄν οὐ[δεις] ο[ὐ]δὲ [τ]ὴν Ἑραν γῆμαι
 πτωχὴν ἐοῦσαν τ[.....] κ.η.οντοί..
 μᾶλλον [δ'] ἔλοιτ[ο τὴν ἐπὶ σ]τέγους Λυδὴν
 ἔχων ὄπυ<ί>ειν ἔνδο[ν, ἦ]ν φέρη χαλκοῦς.

.....

[.....]δην

.....

[.....].την

.....

[.....]ωμαιον

[.....]ων

[.....]στρος

[.....]υσεν

.....

[.....]σων

[.....]α

[.....]στοι

.....

[.....]της

.....

ἔοικεν εἶναι, π[άντο]θεν γὰρ ἔλκουσιν,
 καὶ οὐκ ἔστιν οὔ[τ]ε [σ]υγγενῆς οὔτε ξεῖνος
 ὅ[ς] ο[ὐ]χ[ι] το]λμῶ π[άν] ὅκως ἔξει μέζον
 χ[ω]ρὶς δέατος θεόθ[εν, ο]ὐδὲ μέμνηται

θεοῦ δικαίης, ἀλλά [νιν] [χλ]ευάζουσιν·
 ὄκως δὲ χρῆ ζῆ[ν .].[...] [ἔγ]ωγε θαυμά[ζω]
 ἐν θηρίοισι μάλλ[ον .....] ξεναι [...]
 ἀπιστή γε παντα[...].[.....].[...]αι[.]
 τὸ τῆς α[...].[.].ενιαγχω..πάντα [.]
 τὸ μείλιχῶδες καὶ προσηνές δὴ τοῦτο.
 Ἐκεῖνο μ[ἐ]ν γὰρ ο[ἶ]δα, σὺν θεοῖς εἰπεῖν,
 ὅπερ κ[ράτιστόν] [ἐ]στιν, οὐ νενίκημαι
 [...].[.....] καὶ γαστ[ρό]ς, ἀλλ' ἀπαρ[κ]εῦμαι
 [...]. ἄλις γὰρ πρήξιος τὸ κερδαίν[ειν]
 [..].[.] νε..ως κάνδυλον ὡς οὔτως εἰπεῖν·
 τὸ γὰρ στόμ', ὡς ἔοικ[ε, ..]οτ[...].αι μο[ῦ]νον
 [χρό]νον τοσ[οῦ]τον [ὄσσο]ν ἄν τις ἔσθ[ων] ἦ·
 [ὄτα]ν δ' ἀμείψητα[ι.....]. καὶ τ.[.....].ον
 εἰς κ[.]ην Χάρυβδ[ιν] [.....]. οἴχεται πά[ν]τα
 καὶ ταῦτα τεν[...]. χ[ρ]ή σε καὶ ἕτερο[.....]
 ὑπὲρ δὲ τούτων [.]πα[.]υελινων [.....]
 Ἐγὼ μὲν οὔν, ᾧ Π[ά]ρνε, ταῦτ' οὐχὶ ζ[η]λῶ,
 ἀλλ' ἐν χαλ[ι]νοῖς [.][.].λυστον..[.....]
 γαστρὸς κατίσχ[ω καὶ ἐκ]βιά[ζ]ομαι τ[οῦτο]
 πρὸς εὐτέλειαν τ[ὸ]ν [βί]ον καθίστασθ[αι]·
 καὶ μὴν ὄτ[α]ν γε.....[.] σπ..ε.ειν.[...]
 κάμνω με[γ]ίστη δ[.].[.].[.].μοιχο.[.....]
 τέρπει δέ μ' οὔτως ο[ῦ]δ[ἐ]ν ὡς τὸ κερδ[αίνειν]
 [ἐκ] τοῦ δικαίου το[.....].[.]οῖς ἀν[θ]ρώπ[οις]
 [..λαμ]βάνειν.[.].[.].[.] εκτροπ[...].α[...]
 [.....].[.]νενον..[.....].ουθεν..[.].[.....]
 [.....]ονω π[λ]ουτοῦντας εἷα[.....]
 [.....].τ..ν... ὥσπερ οὐδ' ο..[.....]
 Ἔστιν γὰρ, ἔστιν, ὅς τάδε σκοπεῖ δαίμων,
 ὃς ἐν χρόνῳ τὸ θεῖον οὐ καταισχύνει·

[νέ]μει δ' ἐκάστω τὴν καταίσιον μοῖραν.
[Ἐγ]ὼ μὲν οὖν, ὦ Πάρνε, βουλοίμην εἶναι
τάρκευντ' ἐμαυτῷ καὶ νομίζεσθαι χρηστός,
ἢ πολλὰ πρήσσειν, καί ποτ' εἰπεῖν τοὺς ἐχθρούς·
"άλων δὲ φόρτος ἔνθεν ἦλθεν ἔνθ' ἦλθεν."³³⁵

Ανάλογα αποσπάσματα και μαρτυρίες παραδίδονται και από τον Αθήναιο στο έργο του *Δειπνοσοφισταί* και τον Ιωάννη Στοβαίο στο έργο του *Ἀνθολόγιον*. Ειδικότερα παρατίθενται τα εξής:

«οὕτω μοι δοκεῖ καὶ ὁ 'λεβητοχάρων' Οὐλπιανός, κατὰ τὸν ἐμὸν Μεγαλοπολίτην Κερκιδᾶν, μηδὲν μὲν ἐσθίειν τῶν ἀνδρῶν προσηκόντων, τηρεῖν δὲ τοὺς ἐσθιοντάς εἰ παρεῖδον ἢ ἄκανθαν ἢ τῶν τραγανῶν τι ἢ χονδρῶδες τῶν παρατεθέντων, οὐδ' ἐπὶ νοῦν βαλλόμενος τὸ τοῦ καλοῦ καὶ λαμπροῦ Αἰσχύλου, ὃς τὰς αὐτοῦ τραγωδίας τεμάχη εἶναι ἔλεγεν τῶν Ὀμήρου μεγάλων δεῖπνων».³³⁶

«ὡς καὶ ὁ Μεγαλοπολίτης Κερκιδᾶς ἐν τοῖς Ἰάμβοις ἱστορεῖ λέγων·

ἦν καλλιπύγων ζεύγος ἐν Συρακούσαις.

αὗται οὖν ἐπιλαβόμεναι οὐσίας λαμπρᾶς ἰδρύσαντο Ἀφροδίτης ἱερὸν καλέσασαι Καλλιπυγον τὴν θεόν, ὡς ἱστορεῖ καὶ Ἀρχέλαος ἐν τοῖς Ἰάμβοις».³³⁷

«Νοῦς ὄρη καὶ νοῦς ἀκούει,
πῶς κεν ἴδοιεν τὰν σοφίαν πέλας ἐστακυῖαν
ἄνδρες, ὦν τὸ κέαρ
παλῶ σέσακται καὶ δυσεκνίπτω τρυγός;».³³⁸
«Ὅ τᾶς ρικνᾶς χελώνας ἀμναμόνευ'·
οἶκος γὰρ ἄριστος ἀλαθέως καὶ φίλος».³³⁹

Επίσης και ο Διογένης Λαέρτιος μας παραδίδει σχετικό απόσπασμα από τους *Μελιάμβους* του Κερκίδα, όταν γίνεται λόγος περί του θανάτου του Διογένη. Λέγει αναλυτικότερα:

«Λέγεται δὲ πρὸς τὰ ἐνενηήκοντα ἔτη βιοῦς τελευτήσαι. περὶ δὲ τοῦ θανάτου διάφοροι λέγονται λόγοι· οἱ μὲν γὰρ πολύποδα φαγόντα ὠμὸν χολερικῆ ληφθῆναι

³³⁵ Κερκίδα, *Fragmenta*.

³³⁶ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστής*, 8, 39.

³³⁷ Αθήναιος, *Δειπνοσοφιστής*, 12, 80.

³³⁸ Στοβαίος, *Ἀνθολόγιον*, 3, 4.

³³⁹ Στοβαίος, *Ἀνθολόγιον*, 4, 16.

καὶ ὧδε τελευτήσαι· οἱ δὲ τὸ πνεῦμα συγκρατήσαντα, ὧν ἔστι καὶ Κερκιδᾶς ὁ Μεγαλοπολίτης [ἢ Κρής], λέγων ἐν τοῖς μελιάμβοις οὕτως·

οὐ μὰν ὁ πάρος γὰρ Σινωπεὺς
τῆνος ὁ βακτροφόρας,
διπλείματος, αἰθεριβόσκας,
ἀλλ' ἀνέβα
χεῖλος ποτ' ὀδόντας ἐρείσας
καὶ τὸ πνεῦμα συνδακῶν·
Ζανὸς γόνος ἦς γὰρ ἀλαθέως
οὐράνιος τε κύων».³⁴⁰

Τέλος, ὅπως μας παραδίδει ὁ Αἰλιανός, ὅταν ὁ Κερκιδᾶς ὁ Μεγαλοπολίτης πέθαινε, ἔλεγε στους οἰκείους του νὰ μὴ στεναχωριούνται, ἀφοῦ εἶναι ευχάριστο γιὰ αὐτὸν τὸ νὰ πεθαίνει, ἔχοντας μάλιστα καὶ τὴν ἐλπίδα πὼς ἔτσι θὰ ἐβρίσκει τὸν Πυθαγόρα, τὸν Ἐκαταῖο, τὸν Ὀλυμπο καὶ τὸν Ὀμηρο. Αναφέρεται συγκεκριμένα:

«Ἄνῆρ Μεγαλοπολίτης ἐξ Ἀρκαδίας, Κερκιδᾶς ὄνομα, ἀποθνήσκων ἔλεγε πρὸς τοὺς οἰκείους ἀθυμουμένους ἡδέως ἀπολύεσθαι τοῦ ζῆν· δι' ἐλπίδος γὰρ ἔχειν συγγενέσθαι τῶν μὲν σοφῶν Πυθαγόρα, τῶν δὲ ἱστορικῶν Ἐκαταίῳ, τῶν δὲ μουσικῶν Ὀλύμπῳ, τῶν δὲ ποιητῶν Ὀμήρῳ. καὶ ἐπὶ τούτοις ὡς λόγος τὴν ψυχὴν ἀπέλιπεν».³⁴¹

---

³⁴⁰ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 6, 76-77.

³⁴¹ Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία*, 13, 20.

15. Αρποκρατίων ο Αργεῖος

Ο Αρποκρατίων ο Αργεῖος υπήρξε φιλόσοφος του 2^{ου} αι. μ.Χ.³⁴² συνέγραψε υπομνήματα στους διαλόγους του Πλάτωνα, όπως ο «Ἀττικὸς δέ, ὁ τούτου διδάσκαλος».³⁴³ Σύμφωνα με το λεξικό της Σούδας ο Αρποκρατίων φέρεται να έχει συγγράψει συνολικά εικοσιτέσσερις τόμους με αναλυτικά σχόλια στον Πλάτωνα αλλά και ένα δίτομο πλατωνικό λεξικό.³⁴⁴

Ο Αρποκρατίων, όπως άλλωστε και άλλοι εκφραστές της μέσης πλατωνικής φιλοσοφίας, «καὶ μάλισθ' ὅτι πολλοὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐφήψαντο κατανοήσεως καὶ τῶν Πλατωνικῶν οἱ κορυφαῖοι, Νουμήνιος, Ἀλβῖνος, Γάιος, Μάξιμος ὁ Νικαεὺς, Ἀρποκρατίων, Εὐκλείδης, καὶ ἐπὶ πᾶσιν Πορφύριος, ὃν ἐγὼ πάντων μάλιστα τῶν ἐν τῷ μύθῳ κεκρυμμένων γενέσθαι φημι τέλεον ἐξηγητήν»,³⁴⁵ ἐστρεψε με μια εκλεκτική τάση το ενδιαφέρον του προς την παλαιά πλατωνική παράδοση προσπαθώντας ἔτσι να δώσει απαντήσεις σε ὅλα τα προβλήματα που τους απασχολούσαν, ηθικά και μεταφυσικά.³⁴⁶ Παρόλο που το ἔργο του δε σώζεται, στοιχεία της φιλοσοφικής του σκέψης μπορούμε να αντλήσουμε ἀπὸ τα υπομνήματα που συνέθεσαν ἄλλοι φιλόσοφοι σε ἔργα του Πλάτωνα, ἀλλὰ και αλλού.

Ο Πρόκλος μας αναφέρει πως ο Αρποκρατίων διέκρινε τρεις θεούς, τον πρώτο θεό τον ἀποκάλεσε Ουρανὸ και Κρόνο, τον δεύτερο Δία και τον τρίτο κόσμο. Φαίνεται ὅμως πως ἀργότερα μετέβαλε την πεποίθησή του αὐτή και τον πρώτο θεό ἀποκάλεσε Δία και βασιλιά του νοητοῦ κόσμου, τον δεύτερο Ἀρχοντα, ὅπως υπάρχει ο Δίας και ο Κρόνος και ο Ουρανός. Λέγει λοιπὸν αναλυτικά:

---

³⁴² Κάλφας 2013:231,
Steiris 2012:109-127,
Πελεγρίνης 2009:755,
Γεωργούλης 2008:485,
Στεῖρης 2008:19-36,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:370,
Κωσταράς 2001:274.

³⁴³ Πρόκλος, *Υπόμνημα εἰς τον Τίμαιον Πλάτωνος*, 1, 305.

³⁴⁴ *Λεξικό Σούδας*, Αρποκρατίων, 4011.

³⁴⁵ Πρόκλος, *Υπόμνημα εἰς τας Πολιτείας Πλάτωνος*, 2, 96.

³⁴⁶ Γεωργούλης 2008:475-485,
Στεῖρης 2008:20,
Κωσταράς 2001:273-275.

«Ἄρποκρατίων δὲ θαυμάσαιμ' ἄν, εἰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν γε ἄρέσκοι τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταττόμενος· ἔπεται μὲν γὰρ τῷδε τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν παράδοσιν καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν μὲν πρῶτον θεὸν Οὐρανὸν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεύτερον Δία καὶ Ζῆνα, τὸν δὲ τρίτον οὐρανὸν καὶ κόσμον. πάλιν δ' αὖ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλέα τοῦ νοητοῦ, τὸν δὲ δεύτερον ἄρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ γίγνεται Ζεὺς καὶ Κρόνος καὶ Οὐρανός».³⁴⁷

Ο Ἄρποκρατίων, ὅπως αναφέρει ο Ἰωάννης Στοβαίος, αναφορικά με την κακότητα που βρίσκεται στην ανθρώπινη ψυχὴ υποστήριξε πὼς το κακό βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ανθρώπινη ψυχὴ καὶ μάλιστα προέρχεται ἀπὸ το σῶμα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὕλη ὅπως υποστήριζαν ο Νουμήνιος καὶ ο Κρόνιος. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«τῶν δ' αὖ δισταμένων πρὸς τούτους καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν προσφυομένων προστιθέντων ὅπως οὖν τῇ ψυχῇ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νουμηνίου καὶ Κρονίου πολλάκις, ἀπὸ δὲ τῶν σωμάτων αὐτῶν τούτων ἔστιν ὅτε καὶ Ἄρποκρατίωνος».³⁴⁸

Μάλιστα ο Ἄρποκρατίων, σύμφωνα με τὸν Ἑρμεία, θεωροῦσε τὴν ψυχὴ ἀθάνατη χωρὶς ὡστόσο να ἐπεξηγεί ποια θα ἦταν ἡ μετέπειτα πορεία τῆς. Αναφέρει ἀναλυτικὰ ο Ἑρμείας πὼς:

«Πρῶτον περὶ ποίας ψυχῆς ὁ λόγος ζητητέον. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τῆς τοῦ κόσμου μόνης ᾤθησαν εἶναι τὸν λόγον διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν πᾶσα καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγειν «ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν ξυμπεσοῦσαν στήναι.» ὧν ἔστι Ποσειδώνιος ὁ Στωϊκός. Οἱ δὲ περὶ πάσης ἀπλῶς καὶ τῆς τοῦ μύρμηκος καὶ μυίας, ὧν ἔστιν Ἄρποκρατίων· τὸ γὰρ πᾶσα ἐπὶ πάσης ψυχῆς ἀκούει».³⁴⁹

Ἄν καὶ σε μια ἄλλη μαρτυρία, τοῦ Αἰνεῖα τοῦ σοφιστῆ, ο Ἄρποκρατίων φέρεται υποστηρικτῆς τῆς μετεμψύχωσης. Λέγει συγκεκριμένα:

«Οἱ μὲν παλαιοὶ μυσταγωγοὶ τῶν λεγομένων μετεκίνησαν οὐδέν, εἰ εἰδότες ὅτι τῶν Αἰγυπτίων ὁ Πλάτων τὴν παιδείαν δεδιδάχως καὶ παρ' ἐκείνων διατεθρυλλημένος τὰ ὦτα, ὡς ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ πάντα τὰ ζῶα μεταβαίνει, πανταχοῦ τῶν λόγων διασπείρει τὸ δόγμα. Πλωτῖνος γοῦν καὶ Ἄρποκρατίων,

³⁴⁷ Πρόκλος, *Υπόμνημα εἰς τὸν Τίμαιον Πλάτωνος*, 1, 304.

³⁴⁸ Στοβαίος, *Ἀνθολόγιον*, 1, 49.

³⁴⁹ Ἑρμείας, *Σχόλια στὸν πλατωνικὸ Φαῖδρο*, 102.

ἀμέλει καὶ Βοηθὸς καὶ Νουμήνιος τὸν τοῦ Πλάτωνος ἰκτῖνον παραλαβόντες, ἰκτῖνον παραδιδόασιν καὶ τὸν λύκον λύκον καὶ ὄνον τὸν ὄνον· καὶ ὁ πίθηκος αὐτοῖς οὐκ ἄλλο ἢ τοῦτο καὶ ὁ κύκνος οὐκ ἄλλο ἢ κύκνος νομίζεται καὶ πρὸ τοῦ σώματος κακίας ἐμπίπλασθαι τὴν ψυχὴν δυνατὸν εἶναι λέγουσι καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐξεικάζεσθαι· ᾧ γοῦν ὁμοιώθη, κατὰ τοῦτο φέρεται, ἄλλη ἄλλο ζῶον ὑποδύσα». ³⁵⁰

Σύμφωνα με τον Δαμάσκιο, ο Αρποκρατίων, εξετάζοντας ποια είναι η αιτία των πολέμων, ισχυρίστηκε πως ο εν γένει πλουτισμός και η λαφυραγώγηση ειδικότερα επιτείνουν τους πολέμους. Αναλυτικά αναφέρεται:

«Πῶς 'διὰ τὰ χρήματα πάντες οἱ πόλεμοι γίνονται'; πολλοὶ γὰρ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἐγένοντο. – Ῥητέον οὖν, ὡς μὲν Ἄρποκρατίων, ἢ ὅτι ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἢ ὅτι καὶ ἡ τῶν λαφύρων ἐλπίς ἐπιτείνει τὸν πόλεμον· ὡς δὲ Λογγίνος, τὰ ἐκτὸς πάντα χρήματα καλεῖ· οἱ δὲ Ἄττικοὶ ἐξηγηταί, ἐπειδὴ ὀργάνοις χρῶνται τοῖς χρήμασι πάντες οἱ πολεμοῦντες». ³⁵¹

Ο Αρποκρατίων, σύμφωνα πάλι με τον Δαμάσκιο, αναφορικά με τις αρετές, φαίνεται πως διαχώρισε τις αληθινές αρετές από τις ψευδώνυμες. Λέγει ειδικότερα:

«Ὅτι γίνονται ἄνθρωποι ἀνδρεῖοι καὶ σώφρονες ἢ διὰ τιμὴν ἢ διὰ νόμον κολάζοντα τοὺς μὴ τοιοῦτους ἢ διὰ ἄγνοιαν τῶν ἐσομένων κακῶν ἢ διὰ ἐμπειρίαν τῶν κινδύνων ἢ διὰ ἀπόνοιαν θηριώδη καὶ ἄλογον ὄρμην ἢ ἀλλαττόμενοι ἄλλα ἀντὶ ἄλλων. Ὅτι σκοπὸς αὐτῷ ἀποδιακρίναι καὶ ὡς ἀληθῶς καθῆραι τὰς καθαρτικὰς ἀρετὰς τῶν καταδεεστέρων πασῶν ἀρετῶν, οὐ μόνον τῶν ψευδωνύμων, ὡς Ἄρποκρατίων ἀλλὰ καὶ τῶν 'ἐσκιαγραφημένων', οἷον τῶν φυσικῶν τε καὶ ἠθικῶν, οὐδὲ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τελείων πολιτικῶν. ἀποκρίνας γὰρ τὰς κακίας εἰκότως νῦν καὶ τὰς χεῖρους ἀρετὰς ἀποκαθαίρει». ³⁵²

Επίσης, ο Αρποκρατίων φέρεται να ασχολήθηκε και με ζητήματα πολιτικής φύσεως εξηγώντας παράλληλα και τα πολιτικά πάθη, όπως μας πληροφορεῖ ο Δαμασκίος λίγο πιο κάτω. Λέγει συγκεκριμένα:

«Ὁ μὲν οὖν Ἄρποκρατίων εἶξας καὶ ἐνταῦθα τὰς ἐν Πολιτεία φησὶ παραδίδοσθαι. ἡμῖν δὲ ῤητέον ὅτι πᾶσαι τοὺς οἰκείου χαρακτήρα ἐπιδείκνυνται πανταχοῦ κοινοὺς ὄντας ἰδίως ἐν ἐκάστοις· ἔστι γὰρ τῆς μὲν ἀνδρείας τὸ ἀρρεπὲς

³⁵⁰ Αἰνεῖας, *Θεόφραστος, ἦτοι περὶ ἀθανασίας ψυχῶν καὶ ἀναστάσεως σωμάτων*, 12.

³⁵¹ Δαμάσκιος, *Στον Φαῖδωνα*, 110.

³⁵² Δαμάσκιος, *Στον Φαῖδωνα*, 146-147.

πρὸς τὰ χεῖρω, τῆς δὲ σωφροσύνης τὸ ἀποστρέφειν ἀπὸ τοῦ χείρονος, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἢ ἴδιος ἐνέργεια καὶ τῷ ὄντι προσήκουσα, τῆς δὲ φρονήσεως τὸ ἐκλεκτικὸν τε καὶ ἀπεκλεκτικὸν ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν. διὸ τὸ 'μάλιστα' πρόσκειται». ³⁵³

«ὁ δὲ Ἄρποκρατίων πάσας πολιτικάς, διὸ τὰ πάθη ἀκούει πολιτικῶς». ³⁵⁴

Τέλος, σύμφωνα με μια ἄλλη μαρτυρία του Ολυμπιόδωρου, πιθανολογείται και η ὑπαρξη μαθητῶν του Ἀρποκρατίωνα «ὡς οἱ περὶ Ἄρποκρατίωνα ἠξίωσαν ἀκούειν». ³⁵⁵

---

³⁵³ Δαμάσκιος, *Στον Φαῖδωνα*, 149, 6-12.

³⁵⁴ Δαμάσκιος, *Στον Φαῖδωνα*, 164, 4-5.

³⁵⁵ Ολυμπιόδωρος, *Υπόμνημα στον Φαῖδωνα του Πλάτωνα*, 3, 6.

Συμπεράσματα

Συγκεφαλαιώνοντας λοιπόν διαφαίνεται πως και μέσα από την διαδρομή του φιλοσοφικού στοχασμού των Πελοποννήσιων φιλοσόφων της αρχαίας και ρωμαϊκής περιόδου η ανάγκη αναζήτησης της αλήθειας, της γνώσης, του κόσμου αλλά και του ίδιου μας του εαυτού, της ανθρώπινης υπάρξεως, αποτέλεσαν τα ερωτήματα στα οποία οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι προσπάθησαν να βρουν τις απαντήσεις που θα προκαλέσουν καθέναν από εμάς να διαγράψει τη δική του πορεία.

Ήδη από τον 7^ο/6^ο αι. π.Χ. οι Επτά σοφοί, μεταξύ των οποίων συμπεριλήφθησαν και οι Πελοποννήσιοι, Περίανδρος ο τύραννος της Κορίνθου και Χίλων Δαμαγήτου ο Λακεδαιμόνιος πολιτικός, νομοθέτης και ποιητής, διατυπώνοντας τις σκέψεις τους υπό τη μορφή βραχυλογικών εκφράσεων εξέφρασαν την σοφία τους σε ζητήματα που σχετίζονταν είτε με τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς είτε με τις ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές αξίες της ζωής των ανθρώπων της εποχής εκείνης. Μάλιστα «τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλον ἔστιν φιλοσοφεῖν»³⁵⁶ που διατύπωσε αργότερα ο Πλάτων στον *Πρωταγόρα*, συμπυκνώνει την απαρχή της φιλοσοφικής σκέψης και υπογραμμίζει ταυτόχρονα τη συμβολή των βραχυλογικών αυτών ρητών, που αποδίδονται στους σοφούς αυτούς άνδρες, στην περαιτέρω φιλοσοφική και εν γένει πνευματική εξέλιξη.

Αλλά και αργότερα, κατά τον 6^ο αι π.Χ., στην περιοχή του Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας, ο Πυθαγόρας ο Σάμιος και η πυθαγόρεια ομάδα του, μέλη της οποίας και αρκετοί Πελοποννήσιοι και Πελοποννήσιες από το Άργος, τη Σπάρτη, την Αρκαδία, την Φλιούντα, τη Σικυώνα και την Κόρινθο, με τον ιδιαίτερο ηθικό, φιλοσοφικό και θρησκευτικό χαρακτήρα της καθώς και τους μυστικούς και ισχυρούς δεσμούς της, κατέδειξαν πως η φιλοσοφία πλέον συλλαμβάνεται ως τρόπος ζωής. Αναμφίβολα λοιπόν οι Πυθαγόρειοι καινοτόμησαν καθώς καταπιάστηκαν με ζητήματα που άπτονταν της ζωής και δη του πρακτικού της μέρους θέτοντας έτσι για πρώτη φορά τα ηθικά προβλήματα.

Με την ηθική, τη φύση και τον κόσμο ασχολήθηκε τον 5^ο αι. ο σοφιστής Ιππίας από την Ήλιδα. Ο Ιππίας ο Ηλείος, σύγχρονος του Σωκράτη, που συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ευρυμαθείς δασκάλους της εποχής, ξεχώρισε όχι μόνο για τη ρητορική του

---

³⁵⁶ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 342e.

δεινότητα, την πολυμάθειά του, αλλά και για τις απόψεις που διατύπωσε σχετικά με την ηθική εκφράζοντας και την αντίθεση μεταξύ νόμου και φύσης, υποστηρίζοντας ευθέως το φυσικό δίκαιο. Η διαπίστωση μάλιστα τούτη θα τον καταστήσει «πρόδρομο» των κατοπινών πεποιθήσεων περί φυσικού δικαίου.³⁵⁷ Την ίδια εποχή ένας άλλος Πελοποννήσιος φιλόσοφος, ο Ξενιάδης ο Κορίνθιος, θα διατύπωσε την άποψη πως τίποτε δεν είναι αληθινό αφού δεν υπάρχει ούτε ασφαλές κριτήριο ώστε να μπορεί να διακριθεί το αληθινό από το ψευδές.

Στα τέλη του 5^{ου} αι. και μετά το θάνατο του Σωκράτη, στη νέα αυτή περίοδο που γεννήθηκε για τη φιλοσοφία, οι μαθητές του Σωκράτη, του προσώπου που αποτέλεσε ορόσημο στη φιλοσοφία, τώρα (5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.) θα συνεχίσουν το έργο του μεγάλου δασκαλού τους. Στην προσπάθεια αυτή θα μετέχουν και αρκετοί Πελοποννήσιοι, όπως η Λασθένεια η Μαντινική και η Αξιοθέα η Φλιάσια στην πλατωνική Ακαδημία, ο Φαίδων ο Ηλείος, ένας από τους αγαπημένους μαθητές του Σωκράτη, ιδρύοντας την Ηλιακή σχολή, ο Ασκληπιάδης ο Φλιάσιος, ως «συνοδοιοπόρος» του Μενέδημου στην Ερετριακή σχολή, όπως μετονομάστηκε η Ηλιακή σχολή και ο Αλεξίνος ο Ηλείος, ο φιλόσοφος της Μεγαρικής σχολής με την έντονα εριστική διάθεση.

Και αργότερα, κατά την ελληνιστική περίοδο, ο Πύρρων ο Ηλείος ιδρύοντας στην Ήλιδα τη δική του φιλοσοφική σχολή θα μας εισάγει στα νέα φιλοσοφικά μονοπάτια του σκεπτικισμού. Ο Πύρρων που ισχυρίστηκε πως τίποτε δεν είναι «οὔτε καλὸν οὔτ' αἰσχρὸν οὔτε δίκαιον οὔτ' ἄδικον· καὶ ὁμοίως ἐπὶ πάντων μηδὲν εἶναι τῆ ἀληθεία, νόμῳ δὲ καὶ ἔθει πάντα τοὺς ἀνθρώπους πράττειν· οὐ γὰρ μᾶλλον τότε ἢ τότε εἶναι ἕκαστον»³⁵⁸ θα προτείνει «τῆς ἀκαταληψίας καὶ ἐποχῆς εἶδος»³⁵⁹ αναταράσσοντας τα γαλήνια νερά της γνωστικής μας βεβαιότητας. Ο Πύρρων δεν θα προτείνει απλά έναν νέο θεωρητικό στοχασμό αλλά έναν νέο τρόπο ζωής. Τις ιδέες αυτές που θα οδηγήσουν τον σκεπτικό προς την επίτευξη του ηθικού του σκοπού που δεν είναι

---

³⁵⁷ Πελεγρίνης 2009:914,
Γεωργούλης 2008:123,
Νιάρχος 2008:146,
Τσέλλερ-Νέστλε 2008:109,
Κωσταράς 2001:209,
Γκίκας 1995:211,
Lesky 1964:499.

³⁵⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

³⁵⁹ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι φιλοσόφων*, 9, 61.

άλλος από την «αταραξία»,³⁶⁰ διέδωσε ένας άλλος σκεπτικός, ο μαθητής του Πύρρωνα, ο Τίμων ο Φλιάσιος. Την ίδια περίοδο φαίνεται πως έδρασαν ο Δημήτριος ο Τροιζήνιος, ο Δημήτριος ο Λάκων, ένας από τους επιφανέστερους εκπροσώπους στις σχολές του Επίκουρου, αλλά και ο Κερκίδας ο Μεγαλοπολίτης, ο πολιτικός και φιλόσοφος, εκπρόσωπος της κυνικής σχολής, ο οποίος θέλησε με το ηθικοπλαστικού χαρακτήρα έργο του να στηλιτεύσει ποικίλες καταστάσεις της ζωής και να προτείνει συμπεριφορές ανάλογες προς τα χρηστά ήθη.

Τέλος, κατά την περίοδο των αυτοκρατορικών χρόνων, ο Αρτοκρατίων ο Αργεΐος, φιλόσοφος της μέσης πλατωνικής φιλοσοφίας, προσπάθησε να δώσει τις δικές του απαντήσεις σε προβλήματα, ηθικά και μεταφυσικά.

Διαφαίνεται λοιπόν πως οι Πελοποννήσιοι και οι Πελοποννήσιες φιλόσοφοι επέδειξαν πως με τη φιλοσοφία δεν επιλέγεται συνεπώς μονάχα μια θεωρητική προσέγγιση της ζωής αλλά ταυτόχρονα προβάλλεται και ένας τρόπος ζωής που σκοπό έχει, αν όχι να αλλάξει τον κόσμο, να προκαλέσει τον καθένα ξεχωριστά να ακολουθήσει τη δική του περιπέτεια...

Ελπίζω η ανά χείρας μελέτη να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω έρευνα και ανάδειξη του φιλοσοφικού στοχασμού στην Πελοπόννησο.

---

³⁶⁰ Ευσέβιος, *Ευαγγελική προπαρασκευή*, 14, 18, 4.

Βιβλιογραφία:

- Βιβλιογραφικές πηγές αρχαίου κειμένου:

1. Adler, A., *Suidae lexicon*, `4 vols. [Lexicographi Graeci `1.1-`1.4. Leipzig: Teubner, 1.1:1928; 1.2:1931; 1.3:1933; 1.4:1935 repr. Stuttgart: 1.1:1971; 1.2:1967; 1.3:1967; 1.4:1971]
2. Babbitt, F.C., (1928), *Plutarch's moralia*, vol. 2. Cambridge, Mass.: Harvard University Press [repr. 1962]
3. Beckby, H., (1965-1968), *Anthologia Graeca*, `4 vols., 2nd edn., Munich: Heimeran
4. Burnet, J., (1900), *Platonis opera*, vol. 1., Oxford: Clarendon Press, 1900 [repr. 1967]
5. Burnet, J., (1901), *Platonis opera*, vol. 2, Oxford: Clarendon Press, [repr. 1967]
6. Burnet, J., (1903), *Platonis opera*, vol. 3., Oxford: Clarendon Press, 1903 [repr. 1968]
7. Buttner-Wobst, T., (1889-1905), *Polybii historiae*, vols. 1-`4. Leipzig: Teubner, [repr. Stuttgart: 1962-1967]
8. Colonna, M.E., (1958), *Enea di Gaza. Teofrasto*, Naples: Iodice
9. Cuvreur, P., (1901), *Hermeias von Alexandrien. In Platonis Phaedrum scholia*, Paris: Bouillon [repr. Hildesheim: Olms, 1971]
10. Diehl, E., (1903-1906) *Procli Diadochi in Platonis Timaeum commentaria*, `3 vols. Leipzig: Teubner [repr. Amsterdam: Hakkert, 1965]
11. Diels, H., Kranz, W., (1951), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol. 1, 6th edn. Berlin: Weidmann, [repr. Dublin/Zurich: 1966]
12. Diels, H., Kranz, W., (1952), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, vol. 2, 6th edn., Berlin: Weidmann [repr. Dublin/Zurich: 1966]
13. Hercher, R., (1866), *Claudii Aeliani de natura animalium libri xvii, varia historia, epistolae, fragmenta*, vol. 2, Leipzig: Teubner, [repr. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1971]
14. Ziegler, K., (1969), *Plutarchi vitae parallelae*, vol. 1.1, 4th edn., Leipzig: Teubner

15. Kaibel, G., (1887-1890), *Athenaei Naucraticae deipnosophistarum libri xv*, 3 vols, Leipzig: Teubner, [repr. Stuttgart: 1965-1966]
16. Klein, U., (1937), *Iamblichi de vita Pythagorica liber*, post L. Deubner, Leipzig: Teubner, [repr. Stuttgart: 1975]
17. Kroll, W., (1899-1901), *Procli Diadochi in Platonis rem publicam commentarii*, `2 vols., Leipzig: Teubner [repr. Amsterdam: Hakkert, 1965]
18. Lloyd-Jones, H., Parsons, P., (1983), *Supplementum Hellenisticum*, Berlin: De Gruyter
19. Long, H.S., (1964), *Diogenis Laertii vitae philosophorum*, 2 vols, Oxford: Clarendon Press [repr. 1966]
20. Longo Auricchio, F., *Ermarco. Frammenti*, [La scuola di Epicuro `6. Naples: Bibliopolis, 1988]
21. Meineke, A., (1849), *Stephan von Byzanz. Ethnika*, Berlin: Reimer, [repr. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1958]
22. Mras, K., Eusebius Werke, *Band 8: Die Praeparatio evangelica*, [Die griechischen christlichen Schriftsteller `43.1 & 43.2. Berlin: Akademie-Verlag, 43.1:1954; 43.2:1956]
23. Mutschmann, H., (1912), *Sexti Empirici opera*, vol. 1, Leipzig: Teubner
24. Mutschmann, H., Mau, J., (1914-1961), *Sexti Empirici opera*, vols. 2 & 3, 2nd edn.. Leipzig: Teubner
25. Nauck, A., (1886), *Porphyrii philosophi Platonici opuscula selecta*, `2nd edn., Leipzig: Teubner, [repr. Hildesheim: Olms, 1963]
26. Powell, J.U., (1925), *Collectanea Alexandrina*. Oxford: Clarendon Press [repr. 1970]
27. Ross, W.D., (1924), *Aristotle's metaphysics*, 2 vols., Oxford: Clarendon Press, [repr. 1970 [of 1953 corr. edn.]]
28. Stahlin, O., Fruchtel, L., Treu, U., *Clemens Alexandrinus*, vols. 2, 3rd edn. and 3, 2nd edn. [Die griechischen christlichen Schriftsteller `5215, 17. Berlin: Akademie-Verlag, 2:1960; 3:1970]
29. Vogel, F., Fischer, K.T., (1888-1906), *Diodori bibliotheca historica*, post I. Bekker & L. Dindorf, `5 vols., 3rd edn. Leipzig: Teubner [repr. Stuttgart: 1964]

30. Wachsmuth, C., Hense, O., (1884-1912) *Ioannis Stobaei anthologium*, `5 vols, Berlin: Weidmann [repr. 1958]
31. Westerink, L.G., (1976), *The Greek commentaries on Plato's Phaedo*, vol. 1 [Olympiodorus], Amsterdam: North-Holland
32. Westerink, L.G., (1977), *The Greek commentaries on Plato's Phaedo*, vol. 2 [Damascius], Amsterdam: North-Holland

• **Άλλες βιβλιογραφικές πηγές:**

1. Αβραμίδης, Γ., (2003), *Οι Σκεπτικοί. Αναγνωστικό της αρχαίας σκεπτικής φιλοσοφίας. Εισαγωγή στον κλασικό σκεπτικισμό*, Θεσσαλονίκη: Θύραθεν
2. Annas, J., (2006), *Αρχαία Φιλοσοφία. Όσα πρέπει να γνωρίζετε*, μτφρ-επιμ. Γ. Στεΐρης, Αθήνα: Το Βήμα- Ελληνικά Γράμματα
3. Audi, R., (2011), *Το φιλοσοφικό λεξικό του Cambridge*, επιμ. ελ. έκδ. Στ. Βιρβιδάκης και Γ. Ξηροπαϊδης, Αθήνα: Κέδρος
4. Βαμβακάς, Κ. Ι., (2001), *Οι θεμελιωτές της δυτικής σκέψης. Ένας διαχρονικός παραλληλισμός μεταξύ προσωκρατικού στοχασμού φιλοσοφίας και φυσικής επιστήμης*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης
5. Βεΐκου, Θ., (1980), *Προσωκρατική φιλοσοφία*, 2^η έκδ., Αθήνα: Γρηγόρη
6. Βεΐκου, Θ., (1998), *Οι Προσωκρατικοί*, στ' έκδ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
7. Bett, R., (2010), «Pyrrho», στο: *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/pyrrho/>, προσπελάστηκε 14/6/2014
8. Βουδούρης, Κ. Ι., (1982), *Προσωκρατική φιλοσοφία*, Αθήνα
9. Βουδούρης, Κ. Ι., (1990), *Πλατωνική φιλοσοφία*, Αθήνα
10. Βουδούρης, Κ. Ι., (1992), «Περί της πυθαγορικής εταιρείας: Γένεση, εξέλιξη και καταστροφή», στο: *Πυθαγόρεια φιλοσοφία*, επιμ. Κ. Ι. Βουδούρης, Αθήνα, 27-44
11. Γεωργούλης, Κ. Δ., (2008), *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα: Παπαδήμα
12. Γκίκας, Σ., Ευαγγέλου, Ι., (1995), *Προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Αποσπάσματα*, Αθήνα: Σαββάλα
13. Δελλής, Ι. Γ., (1987), «Ένας σωκρατικός και πυρρώνειος ορισμός της φιλοσοφίας», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, τχ.4, 36-44

14. Δελλής, Ι. Γ., (1989), «Η θέση του «πυρρωνισμού» και του «αρχαίου σκεπτικισμού» στη θεωρία του David Hume», *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*, τχ.6, 12-22
15. Δελλής Ι. Γ., (2004), *Εισαγωγή στη φιλοσοφία, Προλεγόμενα, Προβλήματα γνωσιολογίας*, τομ. Α', 4^η έκδ., Αθήνα: Τυπωθήτω- Γ. Δαρδανός
16. Diels, H., Kranz, W., (2007), *Οι Προσωκρατικοί. Οι μαρτυρίες και τα αποσπάσματα*, τομ. Α, Β, Γ, μτφρ. Β. Α. Κύρκος, Δ. Γ. Γεωργοβασίλης, επιμ. Β. Α. Κύρκος, φιολ. επιμ. Γ. Χριστοδούλου, Αθήνα: Παπαδήμα
17. Guthrie, W. K., (2003), *Οι Σοφιστές*, μτφρ. Δ. Τσεκουράκης, γ' ανατύπωση, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
18. Guthrie, W. K., (2010), *Οι Έλληνες φιλόσοφοι. Από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη*, μτφρ. Αντ. Η. Σακελλαρίου, 7^η έκδ., Αθήνα: Παπαδήμα
19. Θεοδωρακόπουλος, Ι. Ν., (2006), *Εισαγωγή στη φιλοσοφία*, τόμ. Β, Γ, 2^η έκδ., Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»
20. Θεοδωρακόπουλος, Ι. Ν., (2009), *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, 8^η έκδ., Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»
21. Huffman, C. A., (2005), «Η πυθαγόρεια παράδοση», στο: *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Συναγωγή συστατικών μελετημάτων*, Α.Α., Long, επιμ. Δ. Ι. Ιακώβ, μτφρ. Θ. Νικολαΐδης, Τ. Τυφλόπουλος, Αθήνα: Παπαδήμα, 117-145
22. Κακριδής, Φ.Ι., (2013), *Αρχαία ελληνική γραμματολογία*, Αθήνα: Το Βήμα-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
23. Κάλφας, Β., Ζωγραφίδης, Γ., (2013), *Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι*, Αθήνα: Το Βήμα-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
24. Καραστάθη Α. Μ., (1998), *Σέξτος ο Εμπερικός. Άπαντα*, τομ. 4^{ος} & 5^{ος}, Αθήνα: Κάκτος
25. Κωσταράς, Γ. Φ., (2001), *Φιλοσοφική προπαιδεία*, 7^η έκδ., Αθήνα
26. Long, A.A., (2003), *Η ελληνιστική φιλοσοφία. Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί*, μτφρ. Στ. Δημόπουλος, Μ. Δραγώνα- Μονάχου, γ' ανατύπ., Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας
27. Long, A.A., (2005), «Το δυναμικό πεδίο της προσωκρατικής φιλοσοφίας», στο: *Οι προσωκρατικοί φιλόσοφοι. Συναγωγή συστατικών μελετημάτων*, Α.Α., Long, επιμ. Δ. Ι. Ιακώβ, μτφρ. Θ. Νικολαΐδης, Τ. Τυφλόπουλος, Αθήνα: Παπαδήμα, 35-59

28. Lesky, A., (1964), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφρ. Α. Γ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
29. Λυπουρλής, Δ., (2004), *Οι Επτά Σοφοί*, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
30. Μανουσόπουλος, Γ. Π., (2009), *Πλάτωνος Απολογία Σωκράτους*, επιμ. Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου, Αθήνα: Παπαζήση
31. Μαραγγιανού- Δερμούση, Ε., (2009), *Οι Προσωκρατικοί*, Αθήνα
32. Μαυρόπουλος, Θ. Γ., (1995) *Στοβαίος Ιωάννης. Εκλογαί Αποφθέγματα Υποθήκαι*, τομ. 4^{ος} & 11^{ος}, Αθήνα: Κάκτος
33. Mosse, C., Schnapp – Gourbeillon, A., (2005), *Επίτομη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας (2.000 – 31 π.Χ.) (Με 21 εικόνες και 9 χάρτες)*, μτφρ. Λ. Στεφάνου, 6^η έκδ., Αθήνα: Παπαδήμα
34. Νιάρχος, Κ. Γ.-Α., (2008), *Αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Μετά των θεμελιωδών αυτής εννοιών*, τομ. Α', Αθήνα
35. Πελεgrίνης, Θ., (1998), *Οι πέντε εποχές της φιλοσοφίας*, ε' έκδ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
36. Πελεgrίνης, Θ., (2009), *Λεξικό της φιλοσοφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
37. Πέτρον, Α., (2001), *Ιάμβλιχος. Περί του πυθαγορικού βίου*, πρόλογος Τ. Πεντζοπούλου – Βαλαλά, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
38. Πεντζοπούλου – Βαλαλά Τ., (2002), *Σέξτος ο Εμπερικός. Πυρρώνειες Υποτυπώσεις*, τομ. Α, μτφρ. Στ. Δημόπουλος, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος
39. Said, S., Trédé, M, Boulluec, A., (2001), *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας*, τομ. 1, μτφρ. Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου, Δ. Τσιλιβερδής, Β. Πόθου, επιμ. Γ. Ξανθάκη – Καραμάνου Αθήνα: Παπαζήση
40. Σκουτερόπουλος, Ν. Μ., (1991), *Η αρχαία σοφιστική. Τα σωζόμενα αποσπάσματα*, 2^η έκδ., Αθήνα: Γνώση
41. Στείρης, Γ., (2008), «Ο Αργεῖος φιλόσοφος Αρποκρατίων και η γενικότερη φιλοσοφική κίνηση στο κλασικό και ρωμαϊκό Άργος», *Αργειακή Γη*, τχ.4, Άργος, 19-36
42. Steiris, G., (2012), «Harpocraton, the argive philosopher, and the overall philosophical movement in classical and roman Argos», στο: *Journal of classical studies Matica Srpska*, v.14, Novi Sad, 109-127

43. Τσάτσος, Κ., (2005), *Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων*, 9^η έκδ., Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»
44. Τσέλλερ - Νέστλε, (2008) *Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας*, μτφρ. Χ. Θεοδωρίδη, 3^η έκδ., Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»
45. Vegetti, M., (2010), *Ιστορία της αρχαίας φιλοσοφίας*, επιμ. – μτφρ. Γ. Α. Δημητρακόπουλος, 10^η έκδ., Αθήνα: Τραυλός
46. Windelband, W., Heimsoeth, H., (1986), *Εγχειρίδιο ιστορίας της φιλοσοφίας*, τομ. α', μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, β' έκδ., Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας